

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β'
Τεύχος 580
Παρασκευή
9 Ιουνίου 1995
Δρχ. 400

ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ

Ούτε με σφαίρες;

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΙΟ

Βολταίρου: Επιλογή από το Φιλοσοφικό Λεξικό και τις Φιλοσοφικές Επιστολές

Μετ.: Αντ. Δημητρίου

Πρόλ.: Α. Δ. Παπαγιαννίδης

Μοντεσκιέ: Δοκίμιο με θέμα το γούστο

Μετ.: Αντ. Δημητρίου

Πρόλ.: Παν. Μουλλάς

Ντενί Ντιντερό: Το παράδοξο με τον ηθοποιό

Μετ.: Αιμ. Βεζής

Πρόλ.: Βασ. Παπαβασιλείου

Τσβετάν Τοντόροφ: Κριτική της Κριτικής
Ένα μυθιστόρημα μαθητείας

Μετ.: Γιάννης Κιουρτσάκης

Πρόλ.: Παν. Μουλλάς

ετοιμάζονται:

Καντ: Η πρώτη εισαγωγή στην Κριτική της
Κριτικής ικανότητας

Μετ.: Β. Μείντانه

Επιμέλεια: Κοσμάς Ψυχοπαίδης

Εμμανουέλ Λεβινάς: Τέσσερις ταλμουδικές μελέτες

Εισ. - μετ.: Στ. Ζουμπουλάκης

Νταϊνχβιντ Λοτς: Μετά τον Μπαχτίν

Μετ.: Ι. Ναούμ

Επιμέλεια: Μ. Χρυσανθόπουλος

Πρόλ.: Τζίνα Πολίτη

Μιχαήλ Μπαχτίν: Έπος και μυθιστόρημα

Μετ.: Γ. Κιουρτσάκης

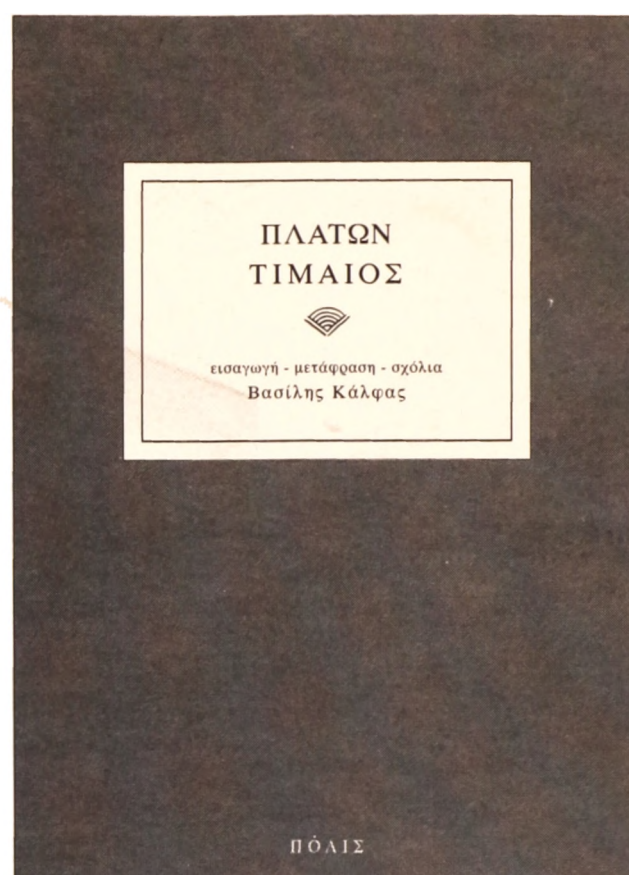
Τζών Ρώουλς: Θεωρία της Δικαιοσύνης

Μετ.: Κ. Παπαγεωργίου

Πρόλ.: Παύλος Σούρλας

ΠΛΑΤΩΝ: ΤΙΜΑΙΟΣ

Εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια:
Βασίλης Κάλφας

«Κανένας άλλος πλατωνικός διάλογος δεν διαβάστηκε ή σχολιάστηκε τόσο όσο ο *Τίμαιος*. Η θεματολογία του τον φέρνει κοντά, στους προσωκρατικούς φιλοσόφους: είναι μια διατριβή «περί φύσεως», τό μοναδικό έργο του Πλάτωνα με αντικείμενο τον φυσικό κόσμο.

Η επικαιρότητα του *Τίμαιου* υπέστη σοβαρό πλήγμα με την επικράτηση του μηχανιστικού κοσμοειδώλου της σύγχρονης φυσικής μετά τον 17ον αιώνα. Ως τότε όμως, ο *Τίμαιος* ήταν στην ουσία όλος ο πλατωνισμός: ήταν το καταφύγιο του μαθηματικού αλλά και του μυστικιστή, το μανιφέστο της τελεολογικής οπτικής του σύμπαντος, ο ισχυρότερος κρίκος που συνέδεε τον χριστιανισμό με την αρχαία ελληνική σκέψη.»

από την εισαγωγή του Βασίλη Κάλφα

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

editorial, σελ. 4

Δ. ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Γελοιογραφία, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντίνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, ΜΜΕ, σελ. 10

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Γιώργος Φιλδισακος, σελ. 16

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΔΕΝ ΓΥΡΙΖΕΙ

Αγύριος, σελ. 32

ΔΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Ο κόσμος, σελ. 33

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Επιστολές, σελ. 46

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 49

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ
ΕΠΥΡΟΣ ΓΙΑΚΙΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ: ΟΥΤΕ ΜΕ ΣΦΑΙΡΕΣ; Ένα μεγάλο αφιέρωμα στην παρατεινόμενη κρίση στη Βοσνία. Γιατί φτάσαμε ως εδώ; Ποιες προβλέπεται να είναι οι εξελίξεις της κρίσης; Ποιος ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας; Είναι δυνατόν να κλείσει ο κύκλος του αίματος; Ο **Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος** αναλύει την κρίση και τις προοπτικές της, ανατέμνοντας το πρόβλημα «πέρα απ' το καλό και το κακό». Δημοσιεύουμε ακόμα χρονολόγιο της κρίσης (σε επιμέλεια **Σωτήρη Ντάλη**) και συζήτηση του συνεργάτη μας **Δημήτρη Σκάλκου** με το δημοσιογράφο **Λεωνίδα Χατζηπροδρομίδα** για όλες τις πτυχές του ζητήματος. Ο **Δημήτρης Σκούφης** ψάχνει στις λεωφόρους των πληροφοριών του INTERNET τις κρυφές πτυχές του ζητήματος. Και ακόμη, ανάλυση της σχέσης τέχνης και πολιτικής, τα χαρακτηριστικά του πολιτικού κινηματογράφου και μια απάντηση στον γάλλο διανοούμενο Αλαίν Φινκελκρότ που οικτρίζει τον Κουστουρίτσα ως τον άνθρωπο που απαρνήθηκε το «βοσνιακό όραμα». **ΣΕΛ. 14-32** και στο **ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ, ΣΕΛ. 49-52**.

Περίοδος Β' • Έτος 22ο • Τεύχος 580 • Παρασκευή 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 1995 • Δρχ. 400

ΑΝΤΙ • ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοκάρους 60, 115 21 Αθήνα τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου - **ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:** Βασίλης Μπάλλας - **ΜΟΝΤΑΖ:** Τασία Λεβόν

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠΙ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι, τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 4.100 δρχ., Ετήσια 8.200 δρχ., Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 30.000 δρχ. Φοιτητικά ετήσια: 7.000 δρχ.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ: Εξαμ.: 30 δολ., Ετήσια: 60 δολ., **ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:** Εξαμ. 35 δολ., ετήσια 70 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης Δημοκάρους 60, 115 21 Αθήνα **ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ:** ΔΡΧ. 400, **ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ:** ΔΡΧ. 600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας περιοδικό ΑΝΤΙ, για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε. Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΗΣΣΟΝΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ πρωτοβουλία σε Βελιγράδι και Πάλε για την απελευθέρωση των ομήρων κυανοκράνων θα μπορούσε να θεωρηθεί επιτυχημένη. Επιτυχημένη μεν, εντός ορισμένων πλαισίων δε. Δεν χρειάζονται θριαμβολογίες αλλά αντίθετα χαμηλοί τόνοι.

Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ πλευρά του εγχειρήματος αυτού –πέρα απ' την ανθρωπιστική του πτυχή– έγκειται στο γεγονός ότι η Ελλάδα μπορεί να εμφανιστεί ως θετικός παράγων για την εξεύρεση πολιτικής και διπλωματικής λύσης του Βοσνιακού κι όχι ως παράγων της ίδιας της κρίσης στα Βαλκάνια, θέση στην οποία η ίδια ενεπλάκη από λανθασμένες κινήσεις στο «Μακεδονικό». Βελτιώνεται κατ' αυτό τον τρόπο η κατά κύριο λόγο αρνητική προς φίλους εταίρους και συμμάχους εικόνα της χώρας και αναδεικνύεται ένα άλλο πρόσωπο, έστω και στον περιορισμένο «ανθρωπιστικό χώρο». Διότι το ζητούμενο φυσικά, ας το επαναλάβουμε, είναι η εξεύρεση πολιτικής και διπλωματικής λύσης που θα επιτρέψει, αν συντρέξουν κι άλλες προϋποθέσεις, έναν συνολικά πιο θετικό ελληνικό ρόλο και η διάνοιξη δρόμων για ουσιαστικότερες πρωτοβουλίες σε πολλούς τομείς.

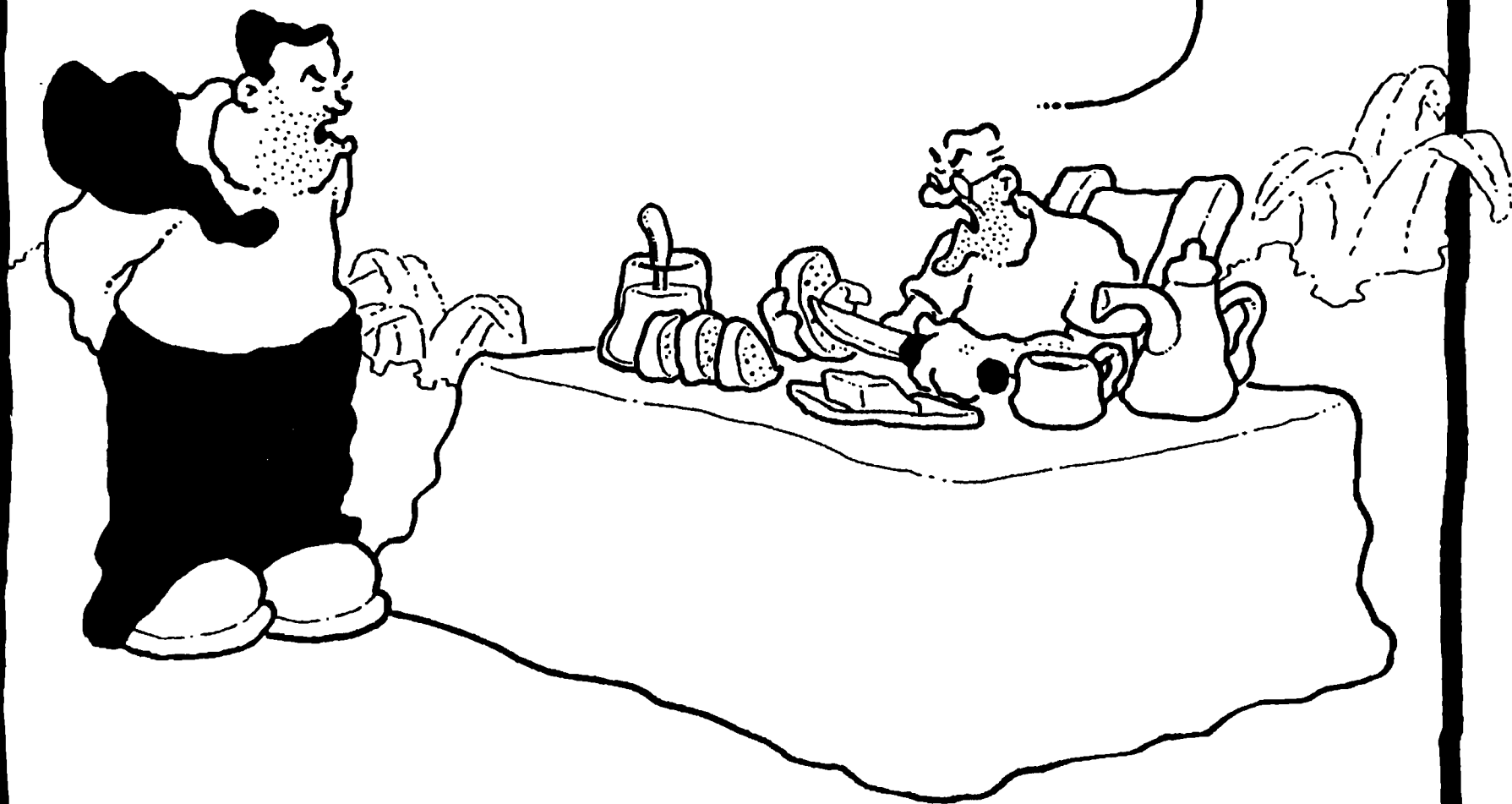
ΓΙ' ΑΥΤΟ δυσκολεύεται κανείς να αποδεχθεί τον επίσημο ισχυρισμό ότι η επιτυχία αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως «εναρκτήρια φάση μιας νέας περιόδου», όπου η Ελλάδα είναι σε θέση να παίξει έναν αποτελεσματικό ρόλο στη σταθεροποίηση της περιοχής και στην εμπέδωση της ειρήνης· αποτελεί μάλλον έκφραση ευχής παρά απτή πραγματικότητα. Πρώτον, διότι το παιχνίδι το καθορίζουν ισχυρότερες δυνάμεις και, δεύτερον (και κυριότερο), διότι ο θετικός ρόλος είναι συνάρτηση άλλων κινήσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής που δεν θα έχουν απλώς «ανθρωπιστικό χαρακτήρα» αλλά βαθύτατα πολιτικό.

Η ΔΥΣΚΟΛΙΑ έγκειται στο γεγονός ότι, προκειμένου να διαδραματίσει η χώρα ουσιαστικότερο ρόλο στη διεθνή σκηνή και ιδιαίτερα στη βαλκανική σκακέρα, πρέπει να αναθεωρηθούν σε σημαντικό βαθμό η λογική και οι κατευθύνσεις της εξωτερικής μας πολιτικής. Η κυβέρνηση, ακόμα και αν καταλαβαίνει αυτή την ανάγκη, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι θα κινηθεί προς την αναθεώρηση. Έχοντας συνηθίσει να χρησιμοποιείται η εξωτερική πολιτική για εσωτερική κατανάλωση (πρακτική όχι μόνο των νυν κυβερνήσεων αλλά του μεγαλύτερου τμήματος του πολιτικού κόσμου της χώρας), τα βήματα που απαιτούνται για να βγει η Ελλάδα από τη διεθνή απομόνωση πρέπει να είναι αποφασιστικά. Το θέμα είναι αν θα θελήσει κάποιος να τα βαδίζει. Αν θα θελήσει, δηλαδή, να αναλάβει το πολιτικό κόστος.

αντί

ΔΕΝ ΜΠΟΡΩ ΤΗ ΜΙΑ ΜΕΡΑ
ΝΑ ΔΙΑΨΕΥΔΩ ΤΟΝ ΑΝΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΛΗ Ν' ΑΡΧΙΣΩ
ΝΑ ΔΙΑΨΕΥΔΩ ΟΝΟΜΑΤΑ...
ΘΑ ΜΕ ΚΡΑΞΟΥΝ!...

ΕΣΤΩ...
ΑΛΛΑ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ
ΑΡΧΙΣΕ ΝΑ ΔΙΑΨΕΥΔΕΙΣ
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ!...

ΑΠΓ

7-6-95

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ

Βοσνία: τα σενάρια ποικίλλουν...

ΕΚΤΟΝΩΝΕΤΑΙ η κρίση στη Βοσνία; Αν το πρόβλημα ήταν (απλώς και μόνο) η απελευθέρωση των ομήρων - κυανόκρανων, η απάντηση θα μπορούσε να ήταν «ναι»! Ήδη, το πρωί της Τετάρτης, οι Σερβοβόσνιοι άφησαν ελεύθερους άλλους 108 κυανόκρανους (συνέβαλαν σ' αυτό, εκτός από τον Μιλόσεβιτς και οι ημέτεροι Κ. Παπούλιας και Γ. Αρσένης...), ενώ κοινή είναι η αίσθηση ότι, «οσοιούπω», θα απελευθερωθούν και οι υπόλοιποι 108...

ΠΕΡΑ από τους κυανόκρανους, όμως, υπάρχουν όλα τα άλλα. Η απόφαση, πριν απ' όλα, του ΝΑΤΟ, για τη σύσταση ολλανδο-γαλλο-βρετανικής δύναμης «ταχείας επέμβασης»... Η πίεση την οποία ασκούν οι ΗΠΑ (και ειδικότερα η «Ομάδα Επαφής») στον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, για την άμεση αναγνώριση της Βοσνίας, έναντι «ανταλλαγμάτων», τα οποία ο Μιλόσεβιτς, όμως, δεν κρίνει ικανοποιητικά... Η αξίωση του Πάλε να μην υπάρξουν νέοι αεροπορικοί βομβαρδισμοί (από πλευράς ΝΑΤΟ), προκειμένου να αποκλιμακωθεί η κρίση, κ.ά.

ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ γεγονός, ωστόσο, ότι το κάθε ένα από τα προβλήματα αυτά, αν και μέρος του συνόλου, έχει τη δική του διάσταση και πολυπλοκότητα. Ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος Μπούτρος Γάλι, επί παραδείγματι, δεν έχει πεισθεί ότι η δύναμη «ταχείας επέμβασης», που αποφάσισαν, το περασμένο Σάββατο, οι υπουργοί του ΝΑΤΟ, είναι δύναμη «διατήρησης της ειρήνης» και όχι «επιβολής της ειρήνης». Γι' αυτό και ζητεί όπως η δύναμη τεθεί υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ. [Υποτίθεται ότι η «δύναμη ταχείας επέμβασης» έχει συγκροτηθεί για να διευκολύνει την αποχώρηση των κυανόκρανων «αν γάτι τέτοιο καταστεί αναγκαίο»... Αλλά Αμερικανοί αξιωματούχοι δηλώνουν, από τώρα, ότι η δύναμη μπορεί να επέμβει «ακόμα και σε περίπτωση που οι κυανόκρα-

νοι αντιμετωπίσουν πρόβλημα κατά τις μετακινήσεις τους εντός της Βοσνίας».] Από την άλλη, είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι ο Μιλόσεβιτς διαπραγματεύεται όρους κάτω από τους οποίους θα μπορούσαν να αρθούν οι σκληρές κυρώσεις κατά της Νέας Γιουγκοσλαβίας. Αλλά, φυσικά, αρνείται να συναινέσει στην πρόταση της Ομάδας Επαφής, για σύσταση ειδικής επιτροπής, έργο της οποίας θα είναι η «επανεπιβολή των κυρώσεων», αν η επανεπιβολή «καταστεί αναγκαία»! [Ο Σέρβος πρόεδρος δέχεται την περίπτωση «επανεπιβολής κυρώσεων», υπό την αίρεση ότι η σχετική απόφαση θα ληφθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και όχι από την Ομάδα Επαφής.] Όσο για τη στάση των Σερβοβόσνιων και του Ράντοβαν Κάρατζιτς, ειδικότερα, μπορεί να μιλούν, γενικώς, περί ειρήνης, διαπραγματεύσεων κ.λπ., όμως, όταν τα γεγονότα βοούν, δύσκολα κρύβεται η αλήθεια. [Οι Σερβοβόσνιοι απέρριψαν –χωρίς αντιπροτάσεις– και το τελευταίο σχέδιο της «Ομάδας Επαφής», το οποίο τους προσφέρει το 49% του εδάφους της Βοσνίας, με αναγνώριση, μάλιστα, του δικαιώματος συνομοσπονδίας με το Βελιγράδι.]

Και με τους Βόσνιους Μουσουλμάνους τι γίνεται; Αν πιστέψουμε τον αυστριακό Τύπο (με αφορμή την πρόσφατη επίσκεψη του Βόσνιου πρωθυπουργού Χάρι Σιλάντζιτς στη Βιέννη), οι Μουσουλμάνοι φαίνεται να υιοθετούν τώρα «διαλλακτικότερη στάση». Λεπτομέρειες δεν δίνονται, πέρα από το ότι ο Σιλάντζιτς αναγνωρίζει τον θετικό ρόλο του Μιλόσεβιτς στην επίλυση της γενικότερης κρίσης («είναι καλό χαρτί ο Μιλόσεβιτς» – λέει...) και υποστηρίζει την ενίσχυσή του, με παροχή ανταλλαγμάτων, «για να μην υποχωρήσει στην κρίσιμη στιγμή». Από την άλλη, ζητεί «αυστηρότερο έλεγχο» των συνόρων της Σερβίας με τη Βοσνία και –εν ανάγκη– τη «χρησιμοποίη-

ση απειλής» για άρση του εμπάργκο όπ-
σε ό,τι αφορά τους Μουσουλμάνους...

ΠΑΛΕ : Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΜΕΣΑ σ' αυτή την περιρρέουσα αισφαιρα, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και παρουσία των κ. Κ. Παπούλια και Αρσένη στο Πάλε της Βοσνίας. Δοξα κοί τόνοι, ασφαλώς, δεν χωρούν. Μιαλιά παροιμία λέει: «Με το καπέλο που ρώ σε χαιρετώ». Η Ελλάδα είναι αυτή: είναι, και θα ήταν τρελό αν πιστεύαμε θα μπορούσε να διαδραματίσει το ρ που διαδραμάτισε λ.χ. η Σουηδία ο προσέγγιση Ισραήλ-Αραφάτ! Άλλω είναι κοινός τόπος ότι η παρουσία των υπουργών μας στο Πάλε είχε πολύ συγκριμένο περιεχόμενο – απλώς να συμβά στην απελευθέρωση των ομήρων-κυανόκρανων και πέραν ου! Και επειδή πολέχθηκαν –ή γράφτηκαν– περί «συμνίας Αρσένη-Πέρι», (ο Έλληνας υπουργ Άμυνας είχε συναντηθεί, κατά την κφωση της κρίσης, με τον Αμερικανό ολόγο του, στην Ουάσιγκτον), αξίζει να μειωθεί η δήλωση της εκπροσώπου αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικ σύμφωνα με την οποία το Στέιτ Ντιπάρντ δεν είχε ενημερωθεί, εκ προοιμίου, την «ελληνική πρωτοβουλία»... Συμπέσμα πρώτο: Η ελληνική πρωτοβουλία απτύχθηκε συναινέσει (κυρίως) του αμκανικού Πενταγώνου. Συμπέρασμα δερο: Το Στέιτ Ντιπάρτμεντ επιχειρεί απαγκιστρωθεί από μεσολαβητικές σπάθειες ορισμένου τύπου, προκειμέ να προωθηθεί η συγκρότηση της δύνο «ταχείας επέμβασης». Και ο νοών, νοεί Η ΕΛΛΑΔΑ, όμως, ανεξαρτήτως αν μχει ή όχι στη δύναμη αυτή, συναίνεσε συγκρότησή της. [Η εποχή των επιφυλων, των αστερίσκων, των foot-notes, νεται ότι παρήλθε ανεπιστρεπτί]. Αλλά αν υποθεθεί ότι ουκ ην άλλως δυνατόν γ

σθαι, το ερώτημα που τίθεται είναι «τι μπορούμε να κάνουμε» ώστε η δύναμη αυτή να μην ξεφύγει του προορισμού της, όπως φοβάται ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ, αλλά και η Μόσχα. Θα αντιληφθεί ότι το πιθανότερο σενάριο είναι όχι η εμπλοκή, αλλά η αποχώρησή της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ από τη Βοσνία, με την ταυτόχρονη άρση του εμπάργκο όπλων σε ό,τι αφορά τους Μουσουλμάνους. Και, κατά κοινή παραδοχή, η άρση αυτή θα ευνοούσε ιδιαίτερα τον Ιζεμπέκοβιτς αν ληφθεί υπόψη ο συσχετισμός δυνάμεων στην περιοχή. Από την άλλη, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι όλα τα γεράκια, στην Ουάσιγκτον, συμφωνούν με το σενάριο αυτό. Στη Γουόλ Στρίτ Τζόρναλ, λ.χ., του περασμένου Σαββάτου (και είναι γνωστό ποιους κύκλους εκφράζει η εφημερίδα αυτή...) δημοσιεύεται –υπό μορφή κυρίου άρθρου!– ένα ολόκληρο σχέδιο κλιμάκωσης του πολέμου στη Βοσνία, όπου τον κύριο λόγο θα έχει το ΝΑΤΟ, και όχι ο ΟΗΕ, και όπου ο κύριος ρόλος θα ανατεθεί στο τουρκικό πεζικό και σε «άλλες συμμαχικές δυνάμεις στη Βοσνία και Κροατία», με την αεροπορία του ΝΑΤΟ να διενεργεί όχι απλώς τακτικές, αλλά και στρατηγικούς βομβαρδισμούς! Και επειδή το Βελιγράδι έχει ήδη διαμηνύσει ότι δεν θα μείνει αδιάφορο σε περίπτωση που οι Σερβοβόσνιοι δεχθούν στρατιωτική επέμβαση από ξένες δυνάμεις, το σχέδιο της Γουόλ Στρίτ Τζόρναλ έχει έτοιμη την απάντηση: Στην περίπτωση αυτή, οι Σέρβοι της Νέας Γιουγκοσλαβίας θα δεχθούν καταγιστικά αεροπορικά πλήγματα, με τη διοίκηση του ΝΑΤΟ να κινητοποιεί εφεδρείες από όλα τα κράτη-μέλη της Συμμαχίας! Αυτονόητο συμπέρασμα: Η Ελλάδα, στο μέτρο των δυνάμεών της, θα πρέπει να εργασθεί για μια πολιτική ειρηνική λύση της βοσνιακής κρίσης.

Ο ΔΙΚΟΣ ΜΑΣ ΜΙΚΡΟΚΟΣΜΟΣ

ΤΟΥΤΩΝ ΔΟΘΕΝΤΩΝ, πόση αξία να έχει, άραγε, ο δικός μας, καθημερινός, αγνώστου, μικρόκοσμος; Για τον κ. Α. Τσοχατζόπουλο λ.χ., «πρόβλημα των προβλημάτων» είναι τι λένουν, κάθε φορά, οι «τέσσερις» – κι ως λέει ότι δεν ξέρει τι εκφράζουν οι «τέσσερις» ή οι «επτά» ή οι «ένδεκα» ή οι «δεκαπέντε»... Άλλο «πρόβλημα» που μας προέκυψε είναι η εκτίμηση του κ. Αχιλλέα Λαραμανλή ότι νομιμοποιείται –«οικογενειακό δικαίω»– να απονέμει ή να ανακαλεί το αν κάποιος θα ανταποκριθούν ή δεν ανταποκριθούν στην πρόσκληση του έκ- του Κωνσταντίνου με τους γάμους του

γιου του. Και επειδή κάπου τα κωμικά μπλέκονται με τα σοβαρά, ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Κ. Λαλιώτης αισθάνθηκε την ανάγκη να μας διαβεβαιώσει (την Παγκόσμια Ημέρα του Περιβάλλοντος) ότι, χάρη στα τρία τόξα που δημιουργήσε το υπουργείο του –το γαλάζιο, το πράσινο και το κόκκινο– θα εκτελεσθούν, ως το 1999, έργα συνολικού ύψους 3,5 τρισεκατομμυρίων δραχμών. Γένοιτο! (Μόνο που επί 20 μήνες που το ΠΑΣΟΚ βρίσκεται στην εξουσία, τα μεγάλα έργα, εξακολουθούν να παίζονται «στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη»... Και, όμως, κάποιος, υπουργός ή υφυπουργός, θα μπορούσε να σηκώσει ή να στήσει έστω μια μόνη πέτρα!)

ΜΠΟΥΣ ΚΑΙ ΚΟΛ

ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, στο «Δεκαπενθήμερο» που επισκοπούμε, συνέβησαν και άλλα τινά, όπως η αποκάλυψη –στα χαρτιά και όχι στα ταμεία!– «πλεονάσματος» 510 δισ. δραχμών. (Τελικά δεν ήταν χρήματα «ξεχασμένα» σε κάποιο κρατικό θησαυροφυλάκιο, αλλά διαφορετικές μέθοδοι υπολογισμού του δημοσίου χρέους...) Ένα δεύτερο γεγονός ήταν η ανακοίνωση ότι, μεθαύριο Κυριακή, φθάνει στη Θεσσαλονίκη ο πρώην πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους – επίσκεψη η οποία ερμηνεύεται ως αμερικανική στήριξη (αμερικανικό ενδιαφέρον) για το σχέδιο κατασκευής του πετρελαιογού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης. [Ο Μπους θα παραστεί στα εγκαίνια του καταστήματος της EUROBANK, ιδιοκτησίας του Ομίλου Λάτση, ο οποίος, όπως είναι γνωστό, συμμετέχει στην ελληνορωσική κοινοπραξία που θα κατασκευάσει τον αγωγό.] Και ενώ ο Μπους ενδιαφέρεται για τον πετρελαιοαγωγό, ένας άλλος ενεργειακός πολιτικός –ο καγκελάριος Χέλμουτ Κολ– βρέθηκε, την περασμένη Δευτέρα, στην Μπακούρα της Ιορδανίας, όπου ο βασιλιάς Χουσεΐν και ο Ισραηλινός πρωθυπουργός Γιτζάκ Ράμπιν συζήτησαν –παρουσία του Γερμανού καγκελάριου– ένα γιγαντιαίο έργο για την εκμετάλλευση των υδάτων της περιοχής, ύψους 400 εκατομμυρίων δολαρίων.

ΟΣΟ ΓΙΑ το Κυπριακό, το πραγματικά ενδιαφέρον στοιχείο είναι η «υπόμνηση» της γαλλικής προεδρίας (στις ΗΠΑ, στη Βρετανία και τα άλλα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας) ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ενδιαφέρεται για τη λύση του προβλήματος και γι' αυτό ζητεί το διορισμό μονίμου συνδέσμου μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών.

ANTHΩP

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ

(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

PETER ANTES

ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ: στον Ζωροαστρισμό, Ιουδαϊσμό, Χριστιανισμό, Μανιχαϊσμό, Μωαμεθανισμό, Σιχισμό, Βουδισμό, Κομφουκισμό και τον Ταοϊσμό.

με 360 σελίδες και 9 εικόνες

Μετάφραση:
Δ. Γ. Γεωργοθασίλης -
Μ. Φραϊμπερ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Ιπποκράτους 8, 106 79
Τηλ.: 36.27.318

ΑΝΤΙ ΕΣΕΙΣ

ΕΛΑ ΣΤΟ ΓΑΜΟ ΜΟΥ

Είχαμε προβλέψει απ' τις στήλες αυτές τη σύγκρουση Έβερτ-Μητσοτάκη η οποία μάλιστα πήρε διαστάσεις καθώς ο κ. Αχ. Καραμανλής έκανε τις γνωστές δηλώσεις για τον επίτιμο αρχηγό της Ν.Δ. οι οποίες προκάλεσαν οξύτατες αντιδράσεις εκ μέρους του πρώην γενικού διευθυντή του κόμματος κ. Κ. Πυλαρινού. Όσο και αν επιθυμεί ο κ. Έβερτ να κλείσει το θέμα, αυτό θα παραμένει σαν ανοιχτή πληγή για να διαβρώνει τόσο τον αρχηγό όσο και τη συνοχή του κόμματος. Διότι είναι προφανές ότι πέρα απ' τη διαφορά απόψεων, νόμιμη και θεμιτή μέσα στα κόμματα, επιδίωξη των υποστηρικτών του κ. Μητσοτάκη δεν είναι παρά η αλλαγή στην ηγεσία με τη μια ή την άλλη μορφή. Ο κ. Έβερτ είτε πρέπει να συνυπάρξει μ' ένα διαρκές αγκάθι στο πλευρό του ή κάτι να κάνει.

Αλλά τι να πρωτοκάνει όταν κι άλλο φασούλι του βγήκε; Αυτό βουλευτών του που για «κοινωνικούς λόγους» είναι έτοιμοι (ες) να πάνε στους γάμους του δήθεν διαδόχου του ανύπαρκτου ελληνικού θρόνου. Ο κ. Έβερτ βρίσκεται πραγματικά σε δύσκολη θέση.

Τα σοβαρά εσωκομματικά προβλήματα δεν λύνονται ούτε με το φραγγέλιο ούτε με συγκαλύψεις. Απαιτείται θάρρος απ' τη συντηρητική παράταξη και την ανασφαλή ηγεσία του για να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς της με το παρελθόν. Μ' άλλα λόγια να προχωρήσει στη διαμόρφωση ενός σύγχρονου προφίλ που θα έχει αποκλειστικά να κάνει με σοβαρές προτάσεις προς τον ελληνικό λαό για τα προβλήματά του.

Όλα τα άλλα είναι περιττά. Διότι δείχνουν, όλοι το γνωρίζουν, ότι τη φθορά του κυβερνώντος κόμματος δεν την εισπράττει η Ν.Δ. η οποία πολύ απέχει ακόμα από το να αποτελεί αξιόπιστη εναλλακτική λύση.

Β. Κ.

ΜΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Σε αυτοκριτική έχουν επιδοθεί ορισμένα μέλη και φίλοι του ΣΥΝ μετά την αποδεδειγμένη κι επίμονη «θρασύτητα της δημοτικής εξουσίας (του Πειραιά). που ο δήμαρχος έχει αναγάγει σε αρετή: ανυπαρξία ουσιαστικού έργου, παραλυσία του δήμου και βοναπαρτικές πρακτικές».

Η έκκλησή τους, την περασμένη εβδομάδα, απευθύνεται στην Πολιτική Γραμματεία και στη Κεντρική Πολιτική Επιτροπή του Συνασπισμού, οι οποίες «... οφείλουν και υποχρεούνται να αποσύρουν τη φθοροποιό υποστήριξη...» στον τωρινό πειραιώτη δήμαρχο.

Τώρα που επιβεβαιώνονται σε όλη της την έκταση οι οικονομικές ατασθαλίες του

Λογοθέτη και κινδυνεύει να αμαυρωθεί ο ΣΥΝ λόγω της πολιτικής του επιλογής να τον υποστηρίξει στις δημοτικές εκλογές, καιρός για δράση! Η γνωστή δικαιολογία και εξιλέωση «κάλλιο αργά...» δεν αίρει την ευθύνη. Και αυτό, γιατί η πρόβλεψη στην πολιτική αποτελεί αρετή. Ενώ οι ευκαιριακές σκοπιμότητες έλλειψη ωριμότητας και κρίσης.

Α. Κ.

ΑΠΟ ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΑΚΙ ΣΤΑ ΣΩΣΙΒΙΑ

Μια εβδομάδα μετά την αγοραπωλησία της ΑΕΚ, ο Δ. Μελισσανίδης παραιτήθηκε από τη θέση του προέδρου μετατρέποντας τις φιλοφρονήσεις προς τον κ. Μ. Τροχανά σε λεκτικές επιθέσεις. Η παραίτηση του

ΚΡΕΜΑΛΑ ΣΤΑ ΚΑΘΑΡΜΑΤΑ

Κρεμάλα στα καθάρματα λοιπόν (Απογευματινή μετά τη δολοφονία του ταμία του Νοσοκομείου Νίκαιας). Νε επανεφαρμοστεί η θανατική ποινή σε ειδικές περιπτώσεις. Πόσο «ειδικές» Πού σταματάμε; «Αυτοί», «καθάρματα», επειδή δολοφονούν εν ψυχρώ «εμείς», που θα κρεμόμε κατόπιν «αρίμου (!) σκέψεως», τι, Καθαροί;

Ρ. Κ.

«πρωτοκλασσάτου» παράγοντα, της οποίας οι αιτίες δεν ξεκαθαρίστηκαν, επιπλέον στον Μ. Τροχανά να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του, αφού κανένας άλλος παρών δεν δείχνει να επιθυμεί να τον αναψεί. Τα πρώτα πλάνα προβλέπουν τη διενέργεια πολλών καταστημάτων με ερουνχισμού καθώς και ομίλων, στα πρόπα του ΣοΕ, με χρηματοδότες ευκατάστατους φίλους της ΑΕΚ – χωρίς βέβαια να μπορεί να αντιληφθεί με ποιο τρόπο θα ωφεληθεί το ίδιο το σωματείο όλες αυτές τις επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Ο Δ. Μελισσανίδης –ο οποίος στην προσπάθειά μας να μιλήσουμε μαζί του αρνήθηκε να κάνει δηλώσεις–, μετά την παύση του αμφισβήτησε έντονα τον Μ. Τροχανά καλώντας τον να αποχωρήσει από διοικητικά της ομάδας, κατόπιν εορσ όμως αφού πλέον ο Μ. Τροχανάς έχει πάνω χέρι στην ΑΕΚ και δεν κρύβει επιθυμία του να μετατρέψει ένα παλαιό σωματείο σε επιχειρηματικό γανισμό και μάλιστα στα χνάρια μιας φιλεγόμενης επιχείρησης–αεροπλανόπως ο ΣοΕ.

Και όλα αυτά την ίδια στιγμή που η πύλη του περιβόητου ομίλου δείχνει να πλησιάζει: Ο Κ. Γεωργουσόπουλος (σύμβουλος του ΣοΕ) ο οποίος ως τώρα δεν εμφανίστηκε αντίθετος σε καμιά –από τις πολλές– δραστηριότητες του αφεντικού ΣοΕ, παραιτήθηκε επειδή, κατά τα λεγόμενά του, ο όμιλος δεν καταπιάστηκε τον πολιτισμό, χωρίς ακόμα και τώρα εμφανίζεται ενοχλημένος και προβλημασμένος για τη δράση του ομίλου, του οποίου εδώ και μήνες αποτελούσε την επώνυμη «βιτρίνα» του. Παρεμπιπτόντως, η παύση του έγινε γνωστή την ίδια μέρα ό το Βήμα φιλοξενούσε τετρασέλιδο εκτενέστατη αναφορά στα έργα και

ημέρες του Μ. Τροχανά και του ΣοΕ. Μήπως λοιπόν ήρθε ή ώρα της πτώσης για το αεροπλανάκι του ΣοΕ; Μήπως η ΑΕΚ καλείται από τον ιδιοκτήτη της να παίξει το ρόλο της σωσίβιας λέμβου;

Α. Β.

ΝΕΦΩΔΕΙΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ

Προβλέπεται ότι στο Κέντρο της Αθήνας σύντομα θα μετοικήσουν χιλιάδες κάτοικοι των προαστίων. Ο λόγος είναι απλός. Η τιμή του όζοντος έφτασε πάνω από το όριο επιφυλακής. Δακτύλιος στο Μαρούσι και γρήγορα κύριε αρμόδιε Υπουργέ!

Ν. Δ.

ΚΑΛΟΦΑΓΑΔΕΣ

Μπορεί η ύφεση να έχει πλήξει διάφορους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας και οι μαγαζάτορες να παραπονιούνται για το γεγονός ότι η αγορά δεν κινείται. Ένας τομέας όμως ανθεί: ο τομέας της διατροφής, που δεν έχει επηρεαστεί από την ύφεση.

Η κατανάλωση στον τομέα αυτό αυξήθηκε στο 8 με 10% στο α' τετράμηνο του τρέχοντος έτους, σε σχέση με το αντίστοιχο του 1994. Μπορεί, κατά τα άλλα, να «υποφέρουμε» αλλά το φαϊ-φαϊ. Όχι θα σκάσουμε

Κ. Δ.

ΑΝΤΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΑ ΠΥΡΑ

Η αφορμή που δόθηκε σε Δυτικο-ευρωπαίους και Αμερικανούς πριν τρία χρόνια για κυριαρχία στα Βαλκάνια εξακολουθεί ακόμα και σήμερα μετρώντας περίπου 350.000 νεκρούς. Και αυτό, γιατί οι στρατοκράτες ιθαγενείς των Δημοκρατιών της πρώην Γιουγκοσλαβίας εξακολουθούν να κρέφουν τον φαύλο κύκλο αίματος με το πρόσχημα της εθνικής καθαρότητας ενισχύοντας τον ανταγωνισμό και την υποκρισία των οικονομικά ισχυρών της γης.

Εκείνο, όμως, που αποσιωπείται σκόπιμα μέσα από τις δηλώσεις, την εκπόνηση ειρηνευτικών σχεδίων ή τις προτάσεις για διαπραγματεύσεις των ηγετών, είναι ότι το 65% των στρατευσίμων στο Βελιγράδι αρνήθηκε να παρουσιαστεί και να συμμετάσχει στον ανελέητο εθνικιστικό πόλεμο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής επιτροπής υπεράσπισης των Λιποτακτών και Ανυποτάκτων της πρώην Γιουγκοσλαβίας, που συγκροτήθηκε στις αρχές του 1994 στο πλαίσιο της αντίστοιχης πανευρωπαϊκής καμπάνιας, περίπου σε 150.000 υπολογίζονται οι λιποτάκτες απ' όλες τις Δημοκρατίες (εφημ. *Αλληλεγγύη*, Απρ. 95, *Ελευθεροτυπία* 20.07.94 και περιοδ. *Έψιλον - Κυριακάτικη* 13.05.95). Από αυτούς οι 100.000 έχουν καταφύγει στην Ευρώπη

και στην Β. Αμερική, ενώ οι υπόλοιποι κρύβονται στην πρώην Γιουγκοσλαβία και γίνονται συχνά θύματα αναγκαστικής στράτευσης από τους εμπολέμους. Σύμφωνα με την ίδια πηγή πρόκειται για τον μεγαλύτερο στρατό λιποτακτών μετά τον πόλεμο του Βιετνάμ.

Παρ' όλη τη γενικευμένη άρνηση των ευρωπαϊκών κρατών να χορηγήσουν πολιτικό άσυλο στους φυγόστρατους, αυτόνομες κινήσεις, δίκτυα, και μη κυβερνητικές οργανώσεις από τα 15 κράτη της Ε.Ε. δραστηριοποιήθηκαν και κατάφεραν να συγκεντρώσουν τον περασμένο χρόνο εκατοντάδες χιλιάδες υπογραφές επιβράβευσης

και υποστήριξης των λιποτακτών που αρνήθηκαν τη στείρα προπαγάνδα. Έτσι ανήμερα της συμβολικής Νύχτας των Κρουστάλλων, το Νοέμβριο του 1994, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε το ψήφισμα-έκκληση για συμπαράσταση στον αγώνα των λιποτακτών του εθνικισμού για άσυλο και αμνηστεία στη χώρα τους.

Αν σκεφτούμε τα 3,7 εκατ. πρόσφυγες και εκτοπισμένους στην Ευρώπη από την πρώην Γιουγκοσλαβία σε σύνολο 5,5 εκατ. πληθυσμού της το 1991, η αισιοδοξία και απαίτηση για μια πολυπολιτισμική και πολυεθνική κοινωνία παραμένει.

Α. Κ.

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

• Στο θερινό τμήμα της Βουλής οδεύει το κυοφορούμενο πολυνομοσχέδιο για τα ΜΜΕ, που παρά τις κομματικές αντιξοότητες και τη δοκιμασία του στην αρένα των «διαπλεκόμενων συμφερόντων» συνεχίζει να υπερασπίζεται ο υπουργός Τύπου **Ευάγγελος Βενιζέλος**. Παρά τις όποιες τομές που επιχειρεί στο χώρο του Τύπου, ωστόσο, το νομοσχέδιο δεν φαίνεται να απειλεί τη συγκέντρωση στα χέρια των μεγαλοεπιχειρηματιών του Τύπου (και παράλληλα μεγαλοπαραγόντων της πολιτικής, οικονομικής, ακόμη και πολιτιστικής ζωής) πολλών και διαφορετικών μέσων – εφημερίδων, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών κ.λπ. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί ότι, στον ίδιο τον υπό κατάθεση νόμο, προβλέπεται έναρξη ισχύος του 16 μήνες μετά τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως! Ζήσε Μάρτη μου να φας τριφύλλι. Απλώς, μ' αυτό τον τρόπο, παραπέμπεται στις καλένδες το ουσιώδες θέμα της συγκέντρωσης δύναμης σε χέρια λιγοστών μεγαλοπαραγόντων (τελικά) της δημοσίας ζωής ενώ διαιωνίζεται η διεκυσσίνδα των σχέσεων πολιτικής και ΜΜΕ. 16 μήνες μετά, υπάρχει αρκετός καιρός και τα πολιτικά κόμματα να ανασυνταχθούν και οι επιχειρηματίες του Τύπου να οργανώσουν τις άμυνές τους αλλά και να δουν πού βαίνουν τα συμφέροντά τους. Ποιος είπε ότι τα προβλήματα του Τύπου δεν είναι πολιτικά;

• Παρεμπιπτόντως, ιδιαίτερη σημασία έχει η στάση της ΕΣΗΕΑ στο ζήτημα του πολυνομοσχεδίου. Μολονότι, λοι-

πόν, είχε δοθεί το κείμενο σε εμπειρογνώμονες (ανάμεσά τους και ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών **Νίκος Αλιβιζάτος**) για να γνωμοδοτήσουν για τις κατευθύνσεις του και να εντοπίσουν τα πιθανά «παράθυρα» που επιτρέπουν παρεκκλίσεις από τη γενική του κατεύθυνση, μολονότι και οι γνωμοδοτήσεις εδόθησαν στην ΕΣΗΕΑ, το τελικό αποτέλεσμα ήταν σαν να μην είχε τίποτα παραγγελθεί. Γιατί, άραγε; Μήπως διότι η «συντεχνία» διαπίστωσε πως εφόσον δεν θίγονται κεκτημένα συμφέροντά της δεν υπάρχει λόγος να ανακατεύεται. Δεν ενδιαφέρει άραγε την ΕΣΗΕΑ το θέμα των συμφερόντων στο χώρο του Τύπου; Δεν την ενδιαφέρει ούτε η εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας; Κι ούτε την ενδιαφέρει το γεγονός της παροχής μαύρης εργασίας από τους εκτός συντεχνίας μικρούς δημοσιογράφους ή της μεγάλης ανεργίας του κλάδου; Ερωτηματικά προς απάντηση...

• Χθες αναμενόταν η συγκρότηση σε σώμα του δ.σ. της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συντακτών, που πρόσφατα είχε την ιδρυτική της συνέλευση. Ανεξάρτητα, ωστόσο, από το ποιοι κατέλαβαν τις επίζηλες θέσεις, σημασία έχει ότι για πρώτη φορά στο δημοσιογραφικό κλάδο επικράτησε τραγέλαφος. Αποτέλεσμα: Το ΚΚΕ που βρέθηκε να εκπροσωπείται από τον **Μανώλη Μαθιουδάκη** (!) να συνεργάζεται με τον **Δημήτρη Γκλαβά** τον οποίο προσεταιρίζονται οι δεξιές δυνάμεις! Και σαν να μην έφτανε αυτό, στον ενδοδημοσιογραφικό και ταυτόχρονα

ενδοπασοκικό χώρο γινόταν σφαγή. Οι μηχανισμοί ήθελαν στο δ.σ. τον **Γιάννη Φάτση**, ενώ δεν ήθελαν με τίποτα τον **Αντώνη Κούρτη**, ιδιαίτερα οι προερχόμενοι εκ Θεσσαλονίκης και ακόμα πιο ιδιαίτερα εκείνοι που πρόσκεινται στον Θεσσαλονικιό Ευάγγελο Βενιζέλο. Τώρα που μας διαβάσετε, εσείς θα γνωρίζετε ποια τάση τελικά επικράτησε.

• Καλοκαίρι ενόψει – και φαίνεται γίνεται καθεστώς και σε μεγάλα δημοσιογραφικά συγκροτήματα να μην προσλαμβάνονται εποχικοί συνεργάτες για να αντικαθιστούν τους δημοσιογράφους στα μισθολόγια των εφημερίδων που φεύγουν με άδεια. Οι εφημερίδες θέλουν πάση θυσία περικοπές, τα κενά προσπαθούν να τα καλύψουν εκ των ενόντων και, την ίδια στιγμή, η ανεργία στο χώρο των δημοσιογράφων μεγαλώνει. Κι όχι τίποτα άλλο αλλά την ίδια στιγμή οι πολυθεσίτες δεν λιγοστεύουν (υπάρχουν δημοσιογράφοι που πληρώνονται από έξι δουλειές!). Αναρωτιόμαστε, τι ρόλο έχουν να παίζουν τα σωματεία των δημοσιογράφων;

• Η ΕΣΗΕΑ είχε αποφασίσει, διά των εκπροσώπων της στο δ.σ., να πάρει θέση στο θέμα που έθεσε η ύπαρξη της Μαύρης Τρύπας στην *Ελευθεροτυπία*. Υποτίθεται μάλιστα ότι επρόκειτο να βγει ανακοίνωση καταδικαστική, όχι μόνο για τη συγκεκριμένη «δημοσιογραφία» του συντάκτη αλλά και για την ανοχή της από τη διεύθυνση της εφημερίδας. Τελικά, η ανακοίνωση αυτή ούτε ποτέ συνετάγη ούτε, πολύ περισσότερο, ποτέ εκδόθηκε. Ψάχνετε ακόμα γιατί;

• Απελύθη ο **Μανώλης Καψ** από τον τηλεοπτικό σταθμό *Star* – πηγαίνει, μάλλον, στ' *ANTENNA*.

• Ένα βαμπίρ στα περίπτερα. Ο ιδεολογικός καθοδηγητής χούντας, διαβόητος Γεωργαλάς, επανεμφανίστηκε πολιτικός αρθρογράφος «Όνομα» – την ιδιαίτερα χαλκή κυκλοφορίας εφημερίδα του **Ψωμιάδη**, που απέτυχε ταγιδώς ως σκανδαλοθηρική Μαθήματα νάυλον πατριγνωσίας, ένα κατοστάρικο.

• Ο **Λιακουνάκος** (και **Κέρδους**) αγόρασε μετοχές στον *Ελεύθερο Τύπο*, την λαιποτέ κραταιά λαϊκή εφημερίδα της συντηρητικής παταξής. Κρίση, κρίση...

• Μεγάλη επιτυχία σημειώθηκε διήμερη ενημερωτική συνάντηση που διοργάνωσε στην Αθήνα και 6 Ιουνίου στην Αθήνα το Media Desk (Γραφείο Ενημέρωσης και Προβολής του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρύθμισης σε συνεργασία με το Σύνδεσμο Ανεξάρτητων Παραγωγών (ΣΑΠΟΕ) και το EURO AIM. Πάνω από 100 επαγγελματίες είχαν την ευκαιρία όχι μόνο ενημερωθούν για την ευρωπαϊκή και τη διεθνή αγορά αλλά και να έχουν κατ' ιδίαν συναντήσεις με τους **Nic Steie** και **Caroline Petit** Euro Aim, σχετικές με προώθηση των προγραμμάτων τους. Το ενθαρρυντικό είναι ότι στον ελληνικό οπτικοακουστικό χώρο αναπτύσσεται νέα γενιά με διαφορετική τροπία και προσέγγιση και ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Η συνάντηση αυτή συντέλεσε στο να συνειδητοποιηθούν προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μικρές χώρες στην πρόσβαση στις ευρωπαϊκές και διεθνείς οπτικοακουστικές αγορές και πληροφορηθούν για τις εξαιρετικές αξιοποίησης των θέσιμων μέσων χρηματοδότησης και προβολής καθώς και των στρατηγικών εργαλείων του μάρκετινγκ υπό το φαινομενολογικό της ραγδαίας ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών.

Η δυναμική της παρέμβασης των πολιτών

του Παύλου Κλαυδιανού

Υπάρχουν ακόμη ειδήσεις οι οποίες δημιουργούν λίγη αισιοδοξία; Λοιπόν υπάρχουν, και το περίεργο είναι ότι προέρχονται από έναν δύσκολο τομέα «οικονομικής δραστηριότητας» όπως είναι η δημιουργία καζίνων, ειδικότερα το πολυχτυπημένο καζίνο στον Φλοίσβο.

Τώρα πλέον δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι η κυβέρνηση, μέσω του Υπουργού της κ. **Λιβανού**, θα μπορέσει να ολοκληρώσει το εξαιρετικά καταστροφικό της έργο.

Πριν φτάσουμε στην κατάληξη αυτή, ας υπενθυμίσουμε λίγο πώς έχει το όλο θέμα. Η Κυβέρνηση, βάλλοντας την οποια ευαισθησία, προχωρά αφειδώς στην παραχώρηση αδειών καζίνων σε όλη την Ελλάδα για το «καλό του Προϋπολογισμού» όπως λέει, αποσπώντας έτσι κάποια ασυλία. Δεν την ενδιαφέρει ούτε η εθισμός των πολιτών στον τζόγο ούτε η καταστροφή περιοχών από περιβαλλοντική άποψη. Μέσα σε ένα κλίμα χαλαρότητας και ανοχής –«ας μαζέψουν βρε αδερφέ κάποια χρήματα, δε βαριέσαι»– η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ξεπερνώντας τον συνάδελφό της της Ν.Δ., παραχωρεί άδεια και στον Φλοίσβο. Αλλά ο Φλοίσβος αποτελεί την τελευταία δυνατότητα στην παραλιακή να υπάρξει ένας μεγάλος χώρος αναψυχής, ένας χώρος τελικά για ανθρώπους. Τίποτα άλλο σ' αυτή την κατακρεουργημένη παραλία από τον Πειραιά ως την Βούλα δεν έμεινε διαθέσιμο. Η Κυβέρνηση, με την απόφασή της αυτή, υπερέβη κάθε όριο κυνισμού στην ιστορία των περιβαλλοντικών εγκλημάτων στην Αττική.

Μια μικρή ομάδα πολιτών στην αρχή ξεκίνησε την αντίσταση στην καταστροφή. Με τη δραστήρια, σφύρωνα, αποφασιστική, ασυμβίβαστη και υποδειγματική δουλειά της έφτασε στο σημείο να κινητοποιήσει πολλούς πολίτες, πολλά δημοτικά στελέχη της ευρύτερη περιοχής, και να αφυπνίσει τα κόμματα, τον Τύπο –που άργησε πολύ να «δει» το περιβαλλοντικό σκάνδαλο–, επιστήμονες, καλλιτέχνες, κληρικούς. Βοήθησε και στην αποκάλυψη των συνηθισμένων σε αυτές τις περιπτώσεις σκανδάλων του τύπου «θα σας δώσουμε το καζίνο, αλλά απαιτούμε κ.λπ.»).

Σήμερα έχει διαμορφωθεί ένα ολόκληρο μπλοκ που υπερασπίζεται

τον Φλοίσβο, και καμιά κυβέρνηση, καμιά αξιωματική αντιπολίτευση δεν μπορεί να το αγνοήσει. Οι τοποθετήσεις τον τελευταίο καιρό κεντρικών πολιτικών στελεχών δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι δυσκολεύονται να παραβλέψουν τον αντίκτυπο που θα έχουν από το έγκλημα του Φλοίσβου (δια γυμνού οφθαλμού στο ίδιο στρατόπεδο διακρίνει κανείς και τους αντίπαλους εργολάβους, που διαθέτουν και τις διασυνδέσεις τους με τα ΜΜΕ. Αλλά αυτό είναι, σ' αυτές τις περιπτώσεις το ρίσκο της εξουσίας).

Κορυφαίο παράδειγμα ο **Κ. Λαλιώτης**, ο οποίος, ενώ στο Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ –μαζί με τον **Α. Τσοχατζόπουλο**– απέτρεψε τη συζήτηση του θέματος που εισηγήθηκε ο **Μιχ. Χαραλαμπλίδης**, κι ενώ υπέγραψε από κοινού με τον **Δ. Λιβανό** τροπολογία που δυσκόλευε την προσφυγή στο Σ.τ.Ε των πολιτών του Φαλήρου, εντούτοις τις τελευταίες μέρες κάνει τοποθετήσεις εναντίον του καζίνου στο Φλοίσβο. Παρούσα στη συγκέντρωση διαμαρτυρίας της Καλλιθέας –που οργανώθηκε από τους Δημάρχους Καλλιθέας κ. **Κυριακόπουλο** και Μοσχάτου κ. **Παπαντώνη** και από τον υποψήφιο Δήμαρχο Φαλήρου κ. **Καλικαβούρα**– και η κ. **Βάσω Παπανδρέου**!. Παρούσα και η κ. **Πετραλιά** της Ν.Δ. Αλλά και ο κ. **Μάνος**, ως γνωστόν, αντιτίθεται στο έργο.

Προς Θεού, δεν θα φέρουν τη νίκη οι παράγοντες, το ξέρουμε καλά αυτό. Όμως είναι καλό σημάδι η ταλάντευσή τους ή απλώς η παρουσία τους. Ο αγώνας των πολιτών του Φαλήρου, η παρέμβασή τους σε ένα θέμα για το οποίο σχεδόν κανένα κόμμα στην αρχή δεν ενδιαφέρθηκε, είναι τώρα σε καλό δρόμο. Μας κάνει

να αισιοδοξούμε, να ενισχύουμε την αδύναμη πίστη μας ή και να ξαναπιστεύουμε στη δύναμη και την δυνατότητα της παρέμβασης, της αμφισβήτησης, της δυναμικής αντίστασης σε όσα γύρω μας υπονομεύουν την ύπαρξή μας. Ο Φλοίσβος μπορεί να σωθεί και μάλιστα από τους πολίτες που τον αγαπούν. Όπως και η Λίμνη της Βουλιαγμένης δεν έγινε θερμαινόμενη πισίνα με ωραία καφενεία, εστιατόρια και τζογάδικα γύρω της, επειδή ενδιαφέρθηκαν και αγωνίστηκαν γι' αυτήν, προπηλακιζόμενοι στα κρατητήρια της περιοχής κάποιοι πολίτες μοναχικοί, χαρακτηριζόμενοι περίπου περιθωριακοί, περίεργοι, αναχρονιστές...

Ή ΜΕ ΤΟ ΛΗΣΤΗ Ή ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΑ

Θα ήταν κουτό να αμφιβόλλει κανείς για το κατά πόσο ο Κώστας Λαλιώτης είναι ειλικρινής όταν τοποθετείται εναντίον του καζίνου στο Φλοίσβο. Φυσικά και είναι ειλικρινής. Αλλά ιδιαιτέρως ένας Υπουργός Περιβάλλοντος, όπως και κανείς ποτέ, δεν θα μπορέσει να είναι «και με το ληστή και με το χωροφύλακα». Αν πρέπει να υπογράψει μια τροπολογία, θα πρέπει να είναι αυτή που με τον πρώτο νόμο θα ορίζει την παραλία του Φλοίσβου ως χώρο αποκλειστικά αναψυχής. Τίποτα άλλο.

Οι υποψήφιοι επίγονοι...

του Τάσου Παππά

Πριν από μερικούς μήνες η συζήτηση στο ΠΑΣΟΚ είχε επικεντρωθεί με εξαιρετικά δραματικό τρόπο στο θέμα της διαδοχής του **Ανδρέα Παπανδρέου**. Οι πληροφορίες για επιδείνωση της κλονισμένης υγείας του τροφοδούσαν την ατμόσφαιρα και όλοι είχαν αρχίσει να προετοιμάζονται για τη μεγάλη ώρα. Ακόμη και εκείνοι που οφείλουν τα πάντα στον αρχηγό και που αν μπορούσαν θα παραβίαζαν τους φυσικούς νόμους για να τον επιβάλουν ισοβίως, είχαν συμφιλιωθεί με την ιδέα της απομάκρυνσής του. Προσέγγιζαν τους ομαδάρχες και έθεταν τους εαυτούς τους στη διάθεσή τους. Τα ανταγωνιζόμενα μπλοκ εξουσίας σχηματοποιούνταν με γρήγορο ρυθμό ενισχυόμενο με «ελεύθερους σκοπευτές».

Το πιο διαδομένο σενάριο εκείνη την περίοδο ήθελε τον Ανδρέα Παπανδρέου ν' αποχωρεί από την κορυφή του κόμματος και να κρατά για κάποιο διάστημα την πρώτη θέση στην κυβερνητική ιεραρχία, ώστε να δώσει το χρόνο στο διάδοχό του να οικοδομήσει τα ερείσματά του, ν' αφομοιώσει τους κραδασμούς, να συνάψει τις απαραίτητες συμμαχίες και ν' αμβλύνει τις αντιδράσεις. Μέσα σ' αυτό το κλίμα είδε το φως της δημοσιότητας η πληροφορία ότι οι δύο κορυφαίοι ρόλοι (πρωθυπουργός - πρόεδρος του κόμματος) είχαν μοιραστεί μεταξύ **Γ. Αρσένη** και **Α. Τσοχατζόπουλου** και πως η μεθόδευση αυτή ήταν εμπνεύσεως του Ανδρέα Παπανδρέου. *Γρήγορα, όμως, τα πράγματα επανήλθαν στην πρότερη θέση τους: στην ακινησία.* Η κατάσταση της υγείας του πρωθυπουργού, όπως λένε αυτοί που ισχυρίζονται ότι γνωρίζουν τα ιατρικά δεδομένα, βελτιώθηκε θεαματικά. Με μια δημόσια τοποθέτησή του ο Α. Παπανδρέου «σκόρπισε» τις ανησυχίες για την υγεία του και κατάστησε σαφές ότι δεν προτίθεται να παραιτηθεί.

Λογικό ήταν να ξεκινήσει και η διαδικασία απαξίωσης της εγκυρότητας των φη-

μών, των πληροφοριών και των σχεδίων επί χάρτου! Έτσι, το σενάριο που εμφάνιζε το δίδυμο Άκη-Μάκη ν' αναλαμβάνει τις τύχες του κόμματος και της κυβέρνησης λαιδορήθηκε και ενοχοποιήθηκε για τη διακίνησή του ο υπουργός Εθνικής Άμυνας, στον οποίο οι εσωκομματικοί αντίπαλοι χρεώνουν άγχος και ανασφάλεια λόγω της προφανούς αδυναμίας του να βρει αξιόπιστους συνομιλητές στην κομματική ηγεσία. Το έλλειμμα αυτό επιχειρεί να καλύψει ο πρώην τσάρος της οικονομίας με τ' αλλεπάλληλα ταξίδια του στο εξωτερικό, σε μια προσπάθεια να φιλοτεχνήσει την εικόνα του αποφασιστικού ηγέτη με διεθνείς αναφορές, καθώς και με τις αυστηρά επιλεγμένες κινήσεις του στο εσωτερικό της χώρας (βλέπε επίσκεψη στη Θράκη). Παράλληλα, ο Γ. Αρσένης με τις εξαγγελίες του (θητεία, επαγγελματική ανέλιξη ενστόλων) επιθυμεί να μεγεθύνει το ειδικό βάρος του ρόλου του και ν' αποδείξει ότι τουλάχιστον αυτός δουλεύει. Είναι χαρακτηριστικό πως άσπονδοι φίλοι του χαρακτηρίζουν τις περιόδους του σε εξωτερικό και εσωτερικό «πρωθυπουργικού τύπου πρωτοβουλίες». Από το περιβάλλον του Γ.

Αρσένη υποστηρίζεται ότι «ο υπουργός κάνει τίποτε χωρίς να ενημερώσει τον πστάμενό του». Επιτρέπεται έτσι ο συνμός πως πρωθυπουργός και υπουργός Άμυνας είναι σε διαρκή επαφή και σγεται το συμπέρασμα ότι ο πρώτος πιθεί τον δεύτερο ως αντίβαρο τόσο στη βρωτική αντιπολίτευση των «4» όσο στην πασίδηλη δυστοκία του γραμμής Κεντρικής Επιτροπής ν' αναλωσει τον κομματικό μηχανισμό.

Αφού, λοιπόν, οι πιθανότητες άμεσης λαγής του ηγετικού στάτους μειώθηκαν, οι υποψήφιοι αρχηγοί επέστρεψαν στις σφιλείς ασχολίες τους: αναμονή, βοσκόπηση προθέσεων, ανίχνευση δυτήτων για συμπορεύσεις και βεβαίως τε κρινόταν σκόπιμο χτυπήματα κατά τη ζώνη. Με άλλα λόγια, ξαναστήθη γνωστό σκηνικό.

Το τελευταίο διάστημα όμως, στο θώριο των επίσημων διαδικασιών σγνονται ορισμένες κινήσεις άκρως ενδρουσες και με μακροπολιτική στόη από πλευράς συμμετεχόντων.

Πρώτη: Πυκνώνουν οι επαφές το Τσοχατζόπουλου με μέλη της ομάδας

«4». Ο γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής έχει στήσει διαύλους επικοινωνίας με τον Κώστα Σημίτη και οι σχέσεις τους παρά τις αψιμαχίες αποκαθίστανται. Η βάση της συμφωνίας τους είναι η κοινή αφετηρία, η κοινή πορεία και η αναγνώριση πως στη μελλοντική ηγετική ομάδα θα έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο αμφότεροι. Στελέχη προσκείμενα στον Α. Τσοχατζόπουλο, ενώ «βγάζουν» καντήλες με τον Θ. Πάγκαλο, είναι πολύ προσεκτικά όταν αναφέρονται στον Κώστα Σημίτη. Του αναγνωρίζουν πως ουδέποτε εγκατέλειψε το σκάφος – αιχμή για τον Γ. Αρσένη –, πάντοτε κατέθετε με παρηγορία τις απόψεις του και είχε το θάρρος όταν διαφωνούσε εφ' όλης της ύλης να παραιτείται. Από την άλλη πλευρά, οι συνεργάτες του υπουργού Βιομηχανίας και Εμπορίου θεωρούν ότι ο Άκης Τσοχατζόπουλος δεν μπορεί ν' αποκλειστεί από τις διευθετήσεις για τα ηγετικά αξιώματα. Εξαίρουν την εργατικότητα και την κομματικότητά του, πιστεύουν ότι δεν πρόκειται να κάνει κάτι που θα βλάψει τη συνοχή του κόμματος αν ηττηθεί στον αγώνα για τη διαδοχή, αλλά εκτιμούν ότι συχνά ο γραμματέας γίνεται αιχμάλωτος του μηχανισμού που έχει συγκροτήσει για τον οποίο δεν έχουν την καλύτερη γνώμη.

Δεύτερη: Σχέση διαλόγου καλλιεργεί ο γραμματέας και με τη Βάσω Παπανδρέου. Είναι χαρακτηριστικό πως προσφάτως συναντήθηκαν δύο φορές και η συζήτηση έγινε σε καλό κλίμα χωρίς, πάντως, να εξαλειφθούν οι εκατέρωθεν αμφιβολίες για την ικανότητα των προθέσεων. Με δεδομένο ότι με τον Π. Αυγερινό ο Α. Τσοχατζόπουλος διατηρεί επικοινωνία, προκύπτει το πρόβλημα μήπως βρίσκεται σε εξέλιξη σχέση που αποσκοπεί στην απομόνωση του «πομερού παιδιού» των «4», του Θ. Πάγκαλου. Είναι γνωστό, βεβαίως, ότι οι «πέντε» δεν επικροτούν όλες τις κινήσεις του πρώην αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών. Αντίθετα, μάλιστα, είναι σφόδρα απογοητευμένοι με ορισμένες ακριτομυθίες, οι οποίες κατά την κρίση τους υπονοούν τη σοβαρότητα του εγχειρήματός τους και προκαλούν αρνητικά σχόλια στην κομματική θέση.

Τρίτη: Εδραιώνεται η πεποίθηση σε πολλούς πως ο Κώστας Λαλιώτης έχει επιλέξει τον μονήρη δρόμο, τη λογική της αυτονομίας, τη στρατηγική της αυτονομίας. Αποστάσεις από τα διαδραματιζόμενα, που καλύπτει κανέναν, δεν χάνει την ευκαιρία να εκθέσει συντρόφους του και δεν παύει να τονίσει τις διασυνδέσεις του με τον ιδρυτή. Στην αντιπαράθεση για την πε-

ριβόητη τροπολογία σχετικά με την Πολίχνη, ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ «κατάφερε» να προκαλέσει την οργή και του Άκη Τσοχατζόπουλου και των «εκσυγχρονιστών», ενώ «αδειάστηκε» και από τον υπουργό Τύπου Ε. Βενιζέλο. Η συμπεριφορά του Κ. Λαλιώτη γεννάει εχθρούς στο εσωτερικό του κόμματος, αλλά ο ίδιος προσδοκά οφέλη από το εκλογικό σώμα, το οποίο έξυπνα «μανιπουλαρισμένο» από ιδεολογικούς μηχανισμούς στηρίζει τις πρωτοβουλίες του. Ελπίζει ότι συνδυάζοντας με επιδεξιότητα τα δυο ατού του (κοινωνική καταξίωση - εύνοια του αρχηγού) θα κατορθώσει να προβληθεί ως η «χρυσή εφεδρεία» που θα ενεργοποιηθεί όταν όλα τ' άλλα σχήματα έχουν δοκιμαστεί και έχουν αποδειχθεί ατελέσφορα.

Τέταρτη: Υπερκινητικότητα παρατηρείται και στο χώρο των λεγόμενων κεντρώων-προεδρικών. Οι Α. Κακλαμάνης και Σ. Πεπονής «πυροβολούν» κατά των εκσυγχρονιστών ακόμη κι αν δεν υπάρχει λόγος! Φλερτάρουν με την ιδέα της μεταβατικής επιλογής και επιφυλάσσουν στους εαυτούς τους τους κεντρικούς ρόλους. Ο πρώτος «βλέπει» σε τακτά χρονικά διαστήματα βουλευτές –διαμαρτυρόμενους ή μη– και τους «ζυμώνει», με διακριτικό τρόπο είναι αλήθεια, στο ενδεχόμενο να υπάρξει και άλλη ηγετική εκδοχή πέραν των γνωστών και πολυδιαφημισμένων. Ο δεύτερος ξιφουλκεί κατά διανοουμενίζόντων, εκσυγχρονιστών, ρουσφετολόγων, μονοπωλεί την ευαισθησία σε θέματα διορισμών και εθνικής ταυτότητας και περιμένει μπας και κληθεί ως παράκλητος να σώσει το κλυδωνιζόμενο «πλοίο». Και οι δύο έχουν συμφέρον από την αποδυνάμωση των υπόλοιπων ομάδων, γιατί μόνο σε συνθήκες έντονης αντιπαλότητας, όπου δεν θα διαφαίνεται προοπτική εξομάλυνσης, μπορεί να λειτουργήσουν ως η «τρίτη λύση».

Οι διεργασίες αυτές δεν ταράσσουν το Νήδυμο ύπνο του αρχηγού. Η περιλάλητη αποφασιστικότητα του Α. Παπανδρέου –ιδιότητα που τον έκανε διάσημο– αμφισβητείται.

Το περιώνυμο οπλοστάσιο τακτικών κινήσεων, που στο παρελθόν το χρησιμοποίησε με παροιμιώδη επιτυχία, φαίνεται να έχει εξαντληθεί. Μοιάζει ν' αδιαφορεί για όσα συντελούνται στο κόμμα του και την κυβέρνηση. Λέτε να ισχύει αυτό που είπε ο βουλευτής Θεσσαλονίκης και εκ των εκσυγχρονιστών Χάρης Καστανίδης ότι «οι μεγάλοι ηγέτες συχνά αδιαφορούν για το μέλλον του δημιουργήματός τους»; Θα το δείξει ο καιρός...

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Το βιβλίο του
Ευστάθιου Μπάτη

ο δρόμος για τον επισείοντα

2 ΤΟΜΟΙ

Εκδόσεις
ΠΥΤΣΙΛΛΟΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3211237

Αθήνα-Σκόπια: Βήμα διαλόγου

του Γιώργου Γερόπουλου

Σε μια λεπτή φάση των εξελίξεων στο Μακεδονικό, όπου, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, οι κυβερνήσεις Ελλάδας και FYROM βρίσκονται κοντά στη αποδοχή ενός πλαισίου για την έναρξη των διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, επισκέφθηκαν επισήμως την Αθήνα εκπρόσωποι του Σοσιαλιστικού Κόμματος της γείτονος, ενός εκ των τριών εταίρων στον Κυβερνητικό Συνασπισμό. Ο Μιχαήλ Λεβένσκι και ο Γιόβαν Πεϊκόφσκι, στελέχη του Σοσιαλιστικού Κόμματος, συμμετείχαν στο Βαλκανικό Φόρουμ των Αριστερών και Προοδευτικών Δυνάμεων, που διοργάνωσε ο Συνασπισμός το περασμένο Σαββατοκύριακο στο Ζάππειο. Στο περιθώριο του Φόρουμ προέκυψε ένα άτυπο βήμα διαλόγου μεταξύ Ελλήνων και των παραγόντων της γείτονος. Το ΑΝΤΙ άδραξε την ευκαιρία και συνομίλησε με τον Γιόβαν Πεϊκόφσκι, υπεύθυνο διεθνών σχέσεων του Σοσιαλιστικού Κόμματος της FYROM.

Το τελευταίο διάστημα πληθαίνουν οι πληροφορίες που αναφέρουν ότι οι δύο χώρες, με την παρέμβαση διεθνών παραγόντων, έχουν προσεγγίσει ένα πλαίσιο για την έναρξη διαπραγματεύσεων. Ενδεικτικό αυτού του κλίματος είναι ότι στην Αθήνα η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την αποδοχή του λεγόμενου «μικρού» ή «μεγάλου» πακέτου στις διαπραγματεύσεις. Την ίδια ώρα παρατηρείται μια ανεπίσημη επί της ουσίας συμφωνία του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ. για τη διαδικασία της συζήτησης, που «προσυπογράφουν» το ΚΚΕ και ο ΣΥΝ.

Πάντως το πρόβλημα που ανακύπτει είναι τι αντιμετώπιση θα έχει οποιοδήποτε βήμα στο Σκοπιανό από την κοινή γνώμη και ποιο πολιτικό κόστος θα προσπορίσει σε κάθε κόμμα.

Στην άλλη όχθη, ο **Κύρο Γκλιγκόρφωφ**, στις επαφές του με διεθνείς παράγοντες, δηλώνει έτοιμος για την έναρξη των διαπραγματεύσεων αλλά στο εσωτερικό της χώρας του επαναλαμβάνει στερεότυπα τις πάγιες απόψεις του. Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις οι συνθήκες (οικονομικές, πολιτικές) πιέζουν για ένα βήμα προστά.

Ο **Γιόβαν Πεϊκόφσκι** μιλώντας στο *Αντί* ανέφερε: «*Ισχύουν οι προτάσεις μας να καθίσουν η Ελλάδα και η FYROM να λύσουν τα μεταξύ τους προβλήματα. Ο ρόλος του*

ΟΗΕ είναι να βοηθήσει να αρχίσουν οι συνομιλίες, γεγονός που μπορεί να επιτευχθεί γρήγορα». Και συνεχίζει: «*Πρέπει να πάμε ένα βήμα μπροστά και αυτό είναι οι απευθείας συνομιλίες. Εμείς νομίζουμε ότι αυτό είναι ένα βήμα μπροστά*».

«Κλειδί» για το επόμενο βήμα παραμέ-

νουν τα οικονομικά αντίμετρα της Αθήνας εναντίον της FYROM. Η οικονομική τάσταση στη γειτονική χώρα είναι απελυστική. Αμερικανοί οικονομικοί παράγοντες που επισκέφθηκαν τα Σκόπια στα μέσα Μαρτίου άσκησαν πίεση στον Γκλιγκόρφωφ να συμφωνήσει προκειμένου να ι

ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝ-ΕΥΡΕΣΗ

Οι προϋποθέσεις για μια διαδικασία ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ «ΕΛΣΙΝΚΙ» βρέθηκαν στο επίκεντρο της συζήτησης των εκπροσώπων 16 αριστερών και προοδευτικών κομμάτων της Βαλκανικής, που πραγματοποιήθηκε, με πρωτοβουλία του ΣΥΝ, το περασμένο Σαββατοκύριακο στο Ζάππειο.

Κοινός τόπος των συμμετεχόντων, η αγωνία για ειρήνευση στην πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά εμφανής και η αδυναμία να προσδιορίσουν τις μεθόδους για την επίτευξη της.

Κοινή διαπίστωση ότι στα Βαλκάνια βρίσκουν τις εκφράσεις τους πολλές από αντιθέσεις και τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου.

Κοινή επισήμανση η αναγκαιότητα του απαραβίαστου των συνόρων των χωρών της χερσονήσου του Αίμου, παράλληλα με τον πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Αξιοσημείωτη η παρέμβαση του εκπροσώπου του Ιδρύματος «ΓΚΟΡΜΠΑΤΣΩΦ», οποίος τόνισε τη σημασία της Ελλάδας και της Βουλγαρίας για τη Ρωσία, η οποία, όπως είπε, αποκτά ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή με την κατασκευή του πετρελαιογώγου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης.

Οι εργασίες του «ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΦΟΡΟΥΜ» έληξαν με την έκφραση της ελπίδας για άμεση ειρήνευση στη Βοσνία και με την υπόσχεση να πραγματοποιηθεί σε ένα χρόνο η νέα συνάντηση στη ΣΟΦΙΑ.

ρεύσουν ξένα κεφάλαια. Εκείνος, όμως, αναμένει να δει αν θα αρθούν οι κυρώσεις εναντίον της Νέας Γιουγκοσλαβίας, γεγονός που θα τον διευκολύνει, καθώς η ελληνική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να ανοίξει το λιμάνι της Θεσσαλονίκης για τη διακίνηση των εμπορευμάτων.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΦΤΑΝΕΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ;

Εν τω μεταξύ και εσωτερικοί πολιτικοί παράγοντες πιέζουν για επιτάχυνση των διαδικασιών επίλυσης των διαφορών Αθηνών-Σκοπίων. Αυτό προκύπτει από τα λεγόμενα του κ. Πείκόφσκι: «*Βασικό είναι να αρχίσει ο διάλογος και η οικονομική και πολιτική συνεργασία. Να ξεκινήσει η συνεργασία για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και των ανθρώπων. Αυτά είναι βήματα καλής θέλησης προκειμένου να αρχίσουμε τη συζήτηση και να λύσουμε τα μεταξύ μας προβλήματα. Εάν η Ελλάδα αποδεχτεί τέτοιου είδους προτάσεις, πολλές αμφιβολίες θα ξεπεραστούν.*»

Η Αθήνα επιδιώκει να ανταλλάξει την άρση των αντίμετρων με τις αλλαγές στο σύνταγμα και τη σημαία της FYROM, δηλαδή έχει αποδεχτεί το λεγόμενο «μικρό πακέτο» στις διαπραγματεύσεις.

Η άλλη πλευρά ισχυρίζεται ότι αλλαγές στο σύνταγμα έχουν γίνει και, στο ερώτημα τι μέλλει γενέσθαι με τον αλυτρωτισμό που πηγάζει από αυτό, ο Πείκόφσκι απαντά

στερεότυπα: «*Στο σύνταγμα έχουμε αλλάξει δύο άρθρα σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πάντως από την πλευρά μας υπάρχουν δείγματα καλής θέλησης. Ο κ. Γκλιγκόρφ έχει εξάλλου προτείνει να υπογράψουν οι δύο χώρες συμφωνία για το παραβίαστο των συνόρων.*» Αναφερόμενος δε στο πακέτο των διαπραγματεύσεων έει: «*Γι' αυτό υπεύθυνες να απαντήσουν είναι οι κυβερνήσεις. Το βασικό είναι να αρχίσει ο διάλογος.*»

Η «καρδιά» της διαφοράς, το όνομα της εϊτονος, σύμφωνα με πληροφορίες, θα παραμείνει για ένα χρονικό διάστημα στο εριθώριο. Η ελληνική κυβέρνηση δηλώνει ανυποχώρητη αλλά πληροφορίες από την Ουάσιγκτον αναφέρουν ότι επιδιώκει να λύσει τις άλλες πτυχές της διαφοράς

πριν υπάρξει η οριστική διευθέτηση του προβλήματος. Οι διαφωνούντες με αυτή την τακτική προβάλλουν το επιχείρημα ότι έτσι ο Γκλιγκόρφ έχει τη δυνατότητα να κατοχυρώσει στη Διεθνή Κοινότητα την ονομασία «*Δημοκρατία της Μακεδονίας*».

Οι γείτονες δηλώνουν σε όλους τους τόνους ότι το όνομα είναι αδιαπραγμάτευτο, αλλά αφήνουν εμμέσως περιθώρια μελλοντικής συζήτησης. Ο Πείκόφσκι επαναλαμβάνει: «*Το όνομα είναι στοιχείο εθνικού χαρακτηριστικού. Αν χάσεις το όνομά σου, χάνεις την εθνική σου ταυτότητα. Πάντως αν αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις, σιγά σιγά θα συζητήσουμε για όλα τα προβλήματα. Με το διάλογο όλα τα προβλήματα λύνονται.*»

Η ΑΛΒΑΝΟΙ ΤΗΣ FYROM

Το χρονικό σημείο της υποχώρησης του προέδρου της FYROM συναρτάται με τις πιέσεις που δέχεται στο εσωτερικό της χώρας του. Η δραστηριοποίηση, το τελευταίο διάστημα, της αλβανικής μειονότητας στο Τέτοβο, με αφορμή την ίδρυση αλβανόφωνου πανεπιστημίου, ανησύχησε τα Σκόπια. Ενδεικτική των πιέσεων που ασκούνται από τα μειονοτικά προβλήματα είναι η αναφορά, την οποία έκανε σε αυτά ο Μιχαήλ Λεβένσκι, κατά τη διάρκεια της ομιλίας του στο Βαλκανικό Φόρουμ. Ο κ. Λεβένσκι μίλησε επί μακρόν για τις εξελίξεις στο Κόσσοβο, τις οποίες συνέδεσε με τη σταθερότητα στα Σκόπια.

Ο Γιόβαν Πείκόφσκι μιλώντας στο Αντί για τα επεισόδια στο Τέτοβο είπε: «*Οι Αλβανοί είναι μέσα στο σύστημα και την κυβέρνηση. Τα προβλήματα που ανακύπτουν τα λύνουμε στη Βουλή και την κυβέρνηση.*» Ο κ. Γκλιγκόρφ γνωρίζει καλά να χρησιμοποιεί το χρόνο ως στοιχείο της τακτικής του. Όμως αντιλαμβάνεται ότι τα χρονικά περιθώρια στενεύουν εξαιτίας της κακής οικονομικής κατάστασης, των προβλημάτων της αλβανικής μειονότητας, της πίεσης από την ομαλοποίηση των ελληνοαλβανικών σχέσεων και των εξελίξεων στη Βοσνία.

Απομένει να γίνει «ένα βήμα μπροστά στις σχέσεις των δύο χωρών αλλά παραμένει άγνωστο το πότε θα γίνει αυτό.

**«Πάντως αν αρχίσουν
οι διαπραγματεύσεις,
σιγά σιγά θα
συζητήσουμε για όλα
τα προβλήματα. Με το
διάλογο όλα τα
προβλήματα λύνονται».**

Γιόβαν Πείκόφσκι

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ

**D. MEEKS -
C. FAVARD MEEKS**

**Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΩΝ
ΘΕΩΝ**

ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ

**Η
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΤΩΝ
ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΩΝ
ΘΕΩΝ**

D. MEEKS - C. FAVARD MEEKS

**Μετάφραση: Σταύρου Βλοντάκη
(Με 399 σελίδες, 2 χάρτες
και 24 εικόνες)**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ**

**Προσφορά στον
Ελληνικό Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8, 106 79**

Ανεξέλεγκτες καταστάσεις

του Δημήτρη Σκάλκου

Η προσεκτική παρατήρηση των πρόσφατων ραγδαίων εξελίξεων στην τραγικά δοκιμαζόμενη Βοσνία φανερώνει πως βρισκόμαστε μπροστά σε μία κρίση -αν όχι την κρισιμότερη- καμπή του πολέμου που θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό την έκβασή του. Όλοι οι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες της γιουγκοσλαβικής κρίσης εντείνουν τις προσπάθειές τους να ελέγξουν τις εξελίξεις στη Βοσνία, γεγονός που έχει συνέπεια τα γεγονότα του τελευταίου χρονικού διαστήματος.

Κάνουμε λόγο για γιουγκοσλαβική κρίση και όχι απλά βοσνιακή, διότι οι βοσνιακές εξελίξεις αποτελούν μέρος των ευρύτερων γιουγκοσλαβικών ισορροπιών, πράγμα που σημαίνει πως καθορίζονται από αυτές και παράλληλα τις καθορίζουν. Πιο συγκεκριμένα, το καθεστώς Μιλόσεβιτς, έχοντας εξαντλήσει τα οφέλη που του απέφερε η εκμετάλλευση της πολύχρονης εμπόλεμης κατάστασης, καθώς η οικονομική διάλυση, η διεθνής απομόνωση και η αποσάθρωση του κοινωνικού ιστού απειλούν ανοικτά τη νομιμοποιητική βάση της εξουσίας του, εμφανίζεται πρόθυμο για την ταχύτερη λήξη της βοσνιακής σύγκρουσης. Έτσι, οι πιέσεις της ομάδας επαφής προς την κυβέρνηση Μιλόσεβιτς για την αναγνώριση της Βοσνίας, τουλάχιστον ως προς τα εξωτερικά της σύνορα, πρέπει να θεωρούνται επιθυμητή εξέλιξη απ' όλες τις πλευρές πλην των Σέρβων της Βοσνίας. Πράγματι, μια τέτοια κίνηση συντελεί στο «σφράγισμα» της κρίσης εντός της περιοχής, στην ουσιαστική απομόνωση του Ρ. Κάρατζιτς και στην επανένταξη της Σερβίας στο διεθνές σύστημα. Ωστόσο, η αδιαλλαξία των Σέρβων της Βοσνίας ανατρέπει τα σχέδια του Βελιγραδίου. Η αναγνώριση της Βοσνίας συνεπάγεται τον οριστικό ενταφιασμό της ιδέας της «Μεγάλης Σερβίας», η οποία αποτέλεσε και την ιδεολογική βάση του καθεστώτος, γεγονός που μπορεί να τον έρει αντιμέτωπο με τον «σερβισμό» της αντιπολίτευσης. Ήδη, έχει έρθει σε ρήξη με

το Σερβικό Ριζοσπαστικό Κόμμα (SRK) του Β. Σέσελι (συνελήφθη την περασμένη Κυριακή), που κατηγορεί τον Μιλόσεβιτς για εγκατάλειψη των Σέρβων εκτός Σερβίας.

ΤΕΧΝΗΤΗ ΕΝΤΑΣΗ

Τις λεπτές αυτές ισορροπίες σπεύδει να εκμεταλλευτεί ο Ρ. Κάρατζιτς, επιχειρώντας, με καλά προσχεδιασμένες ενέργειες δημιουργίας τεχνητής έντασης, να εμποδίσει την απεμπλοκή του Βελιγραδίου από την περιοχή. Οι πρόσφατες δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών της Σερβίας Β. Γιοβάνοβιτς, πως σε περίπτωση επίθεσης κατά των Σερβοβόσνιων η κυβέρνησή του είναι υποχρεωμένη να τους συνδράμει, εάν δεν θέλει να πέσει, επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Από την πλευρά του, ο Ρ. Κάρατζιτς δεν έχει άλλες επιλογές πλην της διατήρησης αυτής της κατάστασης, καθώς η εξουσία του στηρίζεται στη συναίνεση μιας σε μεγάλο βαθμό αυτονομημένης ομάδας «επαγγελματιών του πολέμου» -όπως χαρακτηριστικά έχει ειπωθεί-, ένα μείγμα παραστρατιωτικών οργανώσεων και μαφίας, που έχουν πλουτίσει από τον πόλεμο. Έτσι, λοιπόν, αδυνατώντας να προχωρήσει στην «τελική λύση», καθώς ο στρατός του δεν είναι αρκετός για να κρατήσει τα εκτεταμένα εδάφη που κατέχει ήδη, και το ηθικό του έχει τρωθεί σοβαρά, αλλά παράλληλα μην μπορώντας να προωθήσει την ειρήνευση που θα συνεπάγεται την πτώση του, ο Κάρατζιτς επιδιώκει να συμπαρασύρει ολόκληρη τη Σερβία. Υπό αυτό το πρίσμα πρέπει να ερμηνευθούν οι πρόσφατοι

βομβαρδισμοί και η ομηρία των Κιανόκρανων, εξελίξεις που η χρονική τους σύμπτωση με τις διαπραγματεύσεις του Μιλόσεβιτς με τον απεσταλμένο των ΗΠΑ Ρόμπερτ Φρέιζερ δεν είναι καθόλου τυχαία.

Στενά συνδεδεμένες με τις βοσνιακές εξελίξεις είναι αυτές στη σερβική Κράινα, η προσέγγιση της οποίας με το Ζάγκρεμπ θα οδηγούσε πιθανότατα στην ειρήνευση στον χώρο της πρώην Γιουγκοσλαβίας, καθώς θα συνεπαγόταν καθοριστικής σημασίας εξομάλυνση των σχέσεων Κροατίας-Σερβίας. Ωστόσο, οι χειρισμοί Μιλόσεβιτς φαίνεται να συναντούν ισχυρές αντιδράσεις, ύστερα μάλιστα από την απομάκρυνση του πρωθυπουργού Μίκελιτς, γνωστού για την ταύτιση του με τις θέσεις του Σέρβου προέδρου και την απόφαση των Σέρβων της Κράινα να συσταχθούν με τους Σέρβους της Βοσνίας.

ΟΥΤΕ ΜΕ ΣΦΑΙΡΕΣ;

Απέναντι σε όλα αυτά, η στάση της διεθνούς κοινότητας παραμένει εγκληματικά παθητική, συντελώντας στο αδιέξοδο. Η απουσία πολιτικής βούλησης, οι εσωτερικές αντιθέσεις της ομάδας επαφής και οι συνέπειές τους στο ρόλο της UNPROFOR συντελούν στην αποσταθεροποίηση της κατάστασης. Στην ουσία, ο διεθνής παράγων δεν μπορεί να ελέγξει τις ισορροπίες και λειτουργεί περισσότερο ανακλαστικά. Οπωσδήποτε, οι βοσνιακές εξελίξεις δεν μπορούν παρά να μας γεμίζουν θλίψη για τη μεταψυχροπολεμική τάξη πραγμάτων.

Ας τελειώσουμε επισημαίνοντας πως κάθε απόπειρα πρόβλεψης για τις μελλοντικές εξελίξεις είναι εξαιρετικά παρακινδυνευμένη, καθώς οι παράγοντες της κρίσης είναι πολυάριθμοι και κινούνται προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Η στενή αλληλεξάρτηση των παραγόντων έχει ως συνέπεια η ελάχιστη μεταβολή να οδηγεί σε αβέβαια αποτελέσματα. Το μόνο, βέβαια, είναι πως η χώρα πληρώνει την επικράτηση ενός κομπλεξικού και αδιέξοδου εθνικισμού.

Η κρίση στη Βοσνία: Χρονολόγιο

7 Ιανουαρίου 1992: Ένα ελικόπτερο της Ε.Ο.Κ. καταρρίπτεται στην Κροατία από τον ομοσπονδιακό στρατό, προκαλώντας το θάνατο πέντε ευρωπαίων παρατηρητών.

18 Ιανουαρίου 1992: Το σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζει την Κροατία και τη Σλοβενία.

6 Φεβρουαρίου 1992: Η Κροατία αποδέχεται το σχέδιο Βανς.

21 Φεβρουαρίου 1992: Δημιουργείται σύμφωνα με την απόφαση 743 του Σ.Α ή δύναμη FORPRONU του ΟΗΕ στην Κροατία.

29 Φεβρουαρίου 1992: Δημοψήφισμα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Περισσότεροι από 99% οι υποστηρικτές της ανεξαρτησίας. Η μεγάλη πλειοψηφία των Σέρβων μπούκοτάρει το δημοψήφισμα. Πρώτες αιματηρές συγκρούσεις στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

2 Μαρτίου 1992: Τα πρώτα σερβικά οδοφράγματα στήνονται στα περικόρα του Σαράγεβο.

3 Μαρτίου 1992: Δήλωση ανεξαρτησίας της Βοσνίας.

11 Μαρτίου 1992: Οι Σέρβοι της Βοσνίας απορρίπτουν το σχέδιο ρύθμισης της Ε.Ο.Κ.

15 Μαρτίου 1992: Οι Σέρβοι της Βοσνίας δηλώνουν ότι η ανεξαρτησία της Βοσνίας θα προκαλέσει τον πόλεμο.

18 Μαρτίου 1992: Παρουσιάζεται το σχέδιο του Πορτογάλου Κουτιλείρο στο οποίο προτείνεται το χώρισμα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης σε Καντόνια.

Υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Αλία Ιζετμπέκοβιτς, Ράντοβαν Κάρατζιτς και Μάτε Μπόμαν υπογράφουν έγγραφο σχετικό με το μελλοντικό Σύνταγμα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, βασιζόμενο στις αρχές των τριών συστατικών λαών.

6 Απριλίου 1992: Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

7 Απριλίου 1992: Η Ουάσιγκτον αναγνωρίζει τη Σλοβενία, την Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

22 Μαΐου 1992: Η Σλοβενία, η Κροατία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη γίνονται δεκτές στον ΟΗΕ.

30 Μαΐου 1992: Με την απόφαση 757 του Σ.Α. του ΟΗΕ επιβάλλει οικονομικές κυρώσεις στη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

28 Ιουνίου 1992: Φτάνει στο Σαράγεβο ο Φρανσουά Μιττερράν για να επιτύχει την επαναλειτουργία του αεροδρομίου της πόλης, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι ανθρωπιστικές αποστολές.

13 Αυγούστου 1992: Το Σ.Α του ΟΗΕ

υιοθετεί την Απόφαση 770, η οποία προβλέπει τη χρήση όπλων ως έσχατο μέτρο για τη διευκόλυνση της μεταφοράς ανθρωπιστικής βοήθειας και της 771 που απαιτεί πρόσβαση στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και καταδικάζει την εθνικήκάθαρη.

26-28 Αυγούστου 1992: Συνέρχεται στο Λονδίνο η Διάσκεψη για την Ειρήνη.

22 Σεπτεμβρίου 1992: Η Νέα Γιουγκοσλαβία (Σερβία-Μαυροβούνιο) απομακρύνεται από τον ΟΗΕ.

9 Οκτωβρίου 1992: Με την απόφαση 781 του Σ.Α του ΟΗΕ απαγορεύονται οι πτήσεις πάνω από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

27 Δεκεμβρίου 1992: Συζητείται στη Γενεύη το σχέδιο Βανς-Όουεν που προβλέπει τη διαίρεση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης σε δέκα σχετικά αυτόνομες επαρχίες.

20 Ιανουαρίου 1993: Στο Πάλε το κοινοβούλιο των Σέρβων της Βοσνίας

αποδέχεται το σχέδιο Βανς-Όουεν και τις νέες συνταγματικές αρχές, όμως και τους χάρτες.

10 Φεβρουαρίου 1993: Οι ΗΠΑ συντάσσονται με το σχέδιο Βανς-Όουεν

26 Απριλίου 1993: Το Κοινοβούλιο των Σέρβων της Βοσνίας απορρίπτει το σχέδιο Βανς-Όουεν.

15 Μαΐου 1993: Με δημοψήφισμα οι Σέρβοι της Βοσνίας απορρίπτουν το σχέδιο Βανς-Όουεν.

22 Μαΐου 1993: Μετά την παρουσίαση νέου σχεδίου από ΗΠΑ, Ρωσ Γαλλία, Μεγ. Βρετανία και Ισπανία που προβλέπει τη δημιουργία «ζωνών ασφαλείας» για τους Μουσουλμάνους εγκαταλείπεται οριστικά το σχέδιο Βανς-Όουεν.

29 Νοεμβρίου 1993: Η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθετεί το σχέδιο Ζυμπέ-Κέλ.

18 Μαρτίου 1994:

Εκπρόσωποι των Μουσουλμάνων και των Κροατών της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης υπογράφουν στον Λευκό Οίκο, παρουσία του Μπιλ Κλίντον, τη συμφωνία για τη σύσταση ομοσπονδίας μεταξύ των δύο μερών.

30 Μαρτίου 1994: Εκπρόσωποι της Κροατικής κυβέρνησης και εκπρόσωποι των Σέρβων της Κροατίας υπογράφουν στο Ζάγκρεμπ συμφωνία κατάπαυσης του πυρός.

24 Μαρτίου 1995:

Σχέδιο που επεξεργάστηκε η Ρωσία και ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, παρουσιάζει ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ στον αμερικανό ομόλογό του Γουόρεν Κρίστοφερ.

Το σχέδιο προβλέπει την αναγνώριση μέρους του Βελιγραδίου όλων των προηγμένων Γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών ανταλλάγμα την άρση των κυρώσεων που έχουν επιβληθεί στη Σερβία.

28 Απριλίου 1995:

Συναντήθηκαν στο Παρίσι αξιωματούχοι της Ομάδας Επαφής σε μια ύστατη προσπάθεια να αποτρέψουν τη γενίκευση του πολέμου στη Βοσνία, μετά τη λήξη της εκεχειρίας (30 Απριλίου 1995).

29 Απριλίου 1995: Συναντήθηκαν στο Τεχεράνη οι υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας, Βοσνίας και Ιράν προκειμένου να συζητήσουν θέματα που αφορούν την ειρήνευση στη Βοσνία.

30 Απριλίου 1995: Λήξη της εκεχειρίας.

26 Μαΐου 1995: Τα αεροσκάφη του ΝΑΤΟ βομβαρδίζουν για δεύτερη φορά αποθήκες πυρομαχικών κοντά στο Πάλε, έπειτα από τον βομβαρδισμό του Τούζλα από τους Σέρβους που είχε

αποτέλεσμα το θάνατο 71 αμάχων. Οι Σέρβοι πλήττουν με οβίδες το Σαράγεβο και συλλαμβάνουν 10 κυανόκρανους.

29 Μαΐου 1995: Το Κοινοβούλιο της αυτοανακηρυχθείσης σερβικής δημοκρατίας της Κράινα ψήφισε στο Κνιν πρόταση μομφής κατά του πρωθυπουργού Μπόρισλαβ Μίκελιτς και έπαυσε την Κυβέρνηση του, επειδή ήταν φιλική προς τη Σερβία.

6 Ιουνίου 1995: Οι Έλληνες υπουργοί Εξωτερικών και Αμύνης, Παπαλιάς και Αρσένης συναντήθηκαν στο Πάλε με τον ηγέτη των Σέρβων της Βοσνίας Ρ. Κάρατζιτς και συζητούν το ενδεχόμενο απελευθέρωσης των ομήρων κυανόκρανων που κρατούνται από τους Σερβοβόσνιους.

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλι

(Εκτενέστερη μορφή του χρονολογίου έχει δημοσιευτεί στην περιοδική έκδοση του Βαλκανικού Κέντρου Τύπου *Balkan Review*, αρ. 10.)

Πίσω από το θέαμα του καλού και του κακού

του Δαμιανού Παπαδημητρώπουλου

Πώς πρέπει να βλέπουμε τη Βοσνία;

Πάνω σ' αυτό το ερώτημα οι άνθρωποι στην Ελλάδα αλλά και σε όλο τον κόσμο διαφωνούν, χωρίζονται (αν και διαφέρουν βέβαια οι αναλογίες), καθιερώνουν, δίνουν μάχη ιδεολογική, παράλληλη με τον πραγματικό πόλεμο που διεξάγεται στη Βοσνία.

Υπάρχει μια τάση και ταυτόχρονα ένας τρόπος να καταλογίζει κανείς το δίκιο ή το άδικο της κάθε εμπόλεμης πλευράς από τον αριθμό των θυμάτων που αυτή έχει, από το αν είναι επιτιθέμενη ή αμυνόμενη, από το ποιος δείχνει να έχει πρώτος την πρωτοβουλία. Η συλλογιστική είναι απλή: ο πόλεμος είναι πολύ κακό πράγμα και επομένως αυτός που ξεκινάει, αυτός που τον διεξάγει επιτυχέστερα από τους άλλους, αυτός είναι ο κακός που πρέπει να εξοντωθεί.

Κανείς δεν μπορεί να θεωρήσει ότι η λογική αυτή δεν είναι ισχυρή. Όποιος το κάνει υπονομεύει την ίδια στιγμή και για τις ανθρώπινες ζωές που χάνονται καθημερινά στη Βοσνία. Αυτό όμως που θέλω να παρατηρήσω είναι ότι η συλλογιστική αυτή δεν αρκεί. Όποιος εμπνέεται από αυτή και μόνο από αυτή δεν μπορεί να κάνει τίποτα για να σταματήσει αυτό τον πόλεμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι επί τέσσερα χρόνια τώρα η μεθνής κοινότητα, μην μπορώντας να λύσει το πρόβλημα, έχει φτάσει κατά καιρούς στα πρόθυρα να πάρει την απόφαση να το βομβαρδίσει. Από αέρος.

Ας φέρουμε στο νου μας το παράδειγμα των αγροτικών κινητοποιήσεων που είχαν γίνει την Ελλάδα στα δύο γύρω στα τέλη του Μάρτη. Όλοι (ή μάλλον οι περισσότεροι) στάθηκαν πάνω στη μια πλευρά αυτών των κινητοποιήσεων, στην πλευρά εκείνη που φαίνεται και που μας επηρεάζει άμεσα, η δηλαδή να κάνει και με μας: στο κλείσιμο των δρόμων, στο δικαίωμα που δεν έχει ο θάνατος να καταλαμβάνει για ιδιωτικούς ή

εν πάση περιπτώσει μερικούς λόγους δημόσιο χώρο, εμποδίζοντας και δι' αυτού του τρόπου εκβιάζοντας τους άλλους. Είναι αγρότες μα δημοφιλείς στο σύνολο της κοινωνίας.

Γιατί όμως αυτοί οι άνθρωποι ξενύχταγαν κάθε βράδυ στα οδοφράγματα; Λίγοι ξέφυγαν από το επίπεδο του επιφανόμενου, από το επίπεδο της εικόνας όπου μας μεταφέρει κάθε βράδυ η τηλεόραση και που είναι η εικόνα του μπλόκου στους δρόμους για να εξετάσουν τα αίτια της εξέγερσης, τα οξυνόμενα προβλήματα των αγροτών και τελικά τα προβλήματα ή μάλλον τα αδιέξοδα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας στις σημερινές συνθήκες του ελεύθερου διεθνούς ανταγωνισμού. Οι αγρότες, λοιπόν, κάθε βράδυ μας φώναζαν αυτά τα προβλήματα έστω και χρησιμοποιώντας μέσα που δεν είναι ούτε αρεστά ούτε αποδεκτά. Όποιος λοιπόν έμενε στο επίπεδο του μπλόκου και δεν δεχόταν να μπει στο πρόβλημα που έθεταν οι αγρότες διά του μπλόκου, στο πρόβλημα δηλαδή που έφερε τα μπλόκα, αφενός έχανε την ευκαιρία να αναζητήσει λύσεις για προβλήματα της αγροτικής οικονομίας και επομένως και της γενικότερης οικονομίας του τόπου, αφετέρου, και επί του προκειμένου, αδυνατούσε να αντιμετωπίσει, να φέρει τέλος στις αγροτικές κινητοποιήσεις και μαζί να δώσει λύση και στο πρόβλημα των μπλόκων. Μπορούμε να πούμε ότι αυτοί που αντιμετώπισαν τις κινητοποιήσεις μένοντας απλώς στο επίπεδο του μπλόκου, του απαράδεκτου της παρακώλυσης συγκοινωνιών, επέδειξαν την ίδια ακριβώς (απλώς με το αντίθετο πρόσημο) εγωιστική στάση που επέδειξαν και οι αγρότες που έκαναν τα μπλόκα. Η μόνη διαφορά είναι ότι αυτοί ξεκίνησαν πρώτοι.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ

Δύο είναι οι αντιλήψεις που συγκρούονται στην Ελλάδα σχετικά με το Βοσνιακό. Η

Ο πόλεμος -οι συνέπειες του οποίου τονίζονται συνήθως από το «μιζοουμανιστικό» προσωπείο των ΜΜΕ- ήλθε ως αναγκαίο κακό, αφού το όραμα της Γιουγκοσλαβίας υποχώρησε μπρος στη θέληση για δημιουργία εθνικών κρατών.

πρώτη και πλειοψηφούσα είναι αυτή που λέει πως ό,τι κάνουν οι ορθόδοξοι αδελφοί μας είναι καλά καμωμένο, και ακόμα καλύτερα είναι καμωμένο όταν στρέφεται εναντίον μουσουλμάνων. Αντίπαλος αυτής της ορθόδοξης αντίληψης είναι η ευρωπαϊστική λογική, η οποία χονδρικά μας λέει ότι η Ευρώπη και μαζί οι δύο από τις τρεις κοινότητες της Βοσνίας θέλησαν την ύπαρξη μιας πολυεθνικής Βοσνίας, ότι αυτή την πολυεθνική Βοσνία δεν τη θέλησαν οι Σέρβοι, οι οποίοι και μόνο ως εκ τούτου είναι εθνικιστές. Οι Σέρβοι λοιπόν άρχισαν τον πόλεμο, τις εθνικές εκκαθαρίσεις, τις εκθέσεις εναντίον αμάχου πληθυσμού με σκοπό τη δημιουργία ενός καθαρά εθνικού σερβικού κράτους. Οι Σέρβοι λοιπόν είναι κακοί, εθνικιστές, δολοφόνοι, οι μουσουλμάνοι και οι Κροάτες είναι ανεκτικά προοδευτικοί,

Η μόνη δυνατή ανακαίτιση της λογικής του πολέμου μπορεί να έλθει απ' τη διεθνή κοινότητα.

ιδυαλγοί του πολυεθνικού και του πολυπολιτισμικού.

Ξεχνάμε βέβαια ότι την πολυεθνική και πολυπολιτισμική Γιουγκοσλαβία ήταν οι Κροάτες και οι Σλοβένοι που λίγους μήνες πριν ξεσπάσει ο πόλεμος στη Βοσνία είχαν πάρει απόφαση (και νομίζω κανείς δεν δικαιούται να κρίνει μια τέτοια απόφαση ενός λαού) να εγκαταλείψουν. Είχαν πάρει δηλαδή την απόφαση να συγκροτήσουν το δικό τους εθνικό κράτος, απόφαση η οποία, στο πλαίσιο της αρχής της αυτοδιαθέσεως των λαών, έγινε αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα, η οποία και ανέλαβε να την προωθήσει, να την ολοκληρώσει.

Αλλ' όταν Σλοβένοι και Κροάτες και Σλαβομακεδόνες συγκροτούν το δικό τους εθνικό κράτος, λογικά συνεπάγεται ότι και ο εναπομείνων λαός, οι Σέρβοι, εθνικό κράτος θα συγκροτήσουν, άσχετα αν αυτό, για λόγους ιδεολογικούς, δεν θα ονομαστεί Σερβία, αλλά Νέα Γιουγκοσλαβία. Για τη συγκρότηση αυτού του εθνικού κράτους λοιπόν, για να ανήκουν σε αυτό το εθνικό κράτος μάχονται οι σερβικοί πληθυσμοί της Βοσνίας και της Κράινα, οι πληθυσμοί δηλαδή που σύμφωνα με τις αποφάσεις της διεθνούς κοινότητας έμεναν εντός σερβικού εθνικού κράτους, «κατακυρώνονταν» κατά κάποιο τρόπο σε άλλα κράτη. Αυτό που η διεθνής κοινότητα δεν τους έδωσε με τις αποφάσεις της, αυτό που αναγνωρίστηκε στους άλλους λαούς όχι όμως και στους ίδιους (το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης δηλαδή), οι σερβικές μειονότητες που έμεναν

εκτός Σερβίας αποφάσισαν να το διεκδικήσουν με τα όπλα. Έτσι όμως έρχονται σε αντίθεση όχι μόνο με τους άλλους τοπικούς πληθυσμούς αλλά και με τη διεθνή κοινότητα η οποία πήρε τις σχετικές αποφάσεις.

Είναι αυτή η αντίθεση που κατέστησε τους Σέρβους «κακούς» σύμφωνα με την ευρωπαϊκή οπτική. Θα λέγαμε κοντολογίς το εξής: οι αποφάσεις της διεθνούς κοινότητας για το Γιουγκοσλαβικό ήταν τέτοιες που εκ των πραγμάτων την έφεραν σε αντίθεση με τους Σέρβους. Οι αποφάσεις που πάρθηκαν για τη Σλοβενία και την Κροατία ήταν το προοίμιο για το μακελειό που ακολούθησε στη Βοσνία. Οι Σέρβοι απλώς ανταποκρίθηκαν μετατρέποντας την αντίθεση σε ανοιχτή σύγκρουση (πράγμα ίσως που η διεθνής κοινότητα πίστευε ότι δεν θα είχαν το κουράγιο να κάνουν).

Βλέποντας τα πράγματα μέσα από αυτή την οπτική ο διαχωρισμός των αντιμαχόμενων σε «καλούς» και «κακούς» αναπόφευκτα σχετικοποιείται ή και ακυρώνεται. Αντίθετα γίνεται φανερό ότι αυτό που εξαρχής έλειψε –και η έλλειψη αυτή είναι που προήγαγε τον πόλεμο– ήταν μια ισορροπία και μια ισονομία, θα λέγαμε, στις αποφάσεις, μια αντιμετώπιση όλων των εθνικών κοινοτήτων (και όλων των εθνικισμών) της Γιουγκοσλαβίας με τα ίδια κριτήρια. Αν η διεθνής κοινότητα έκρινε ότι το αγαθό που διακυβεύεται σήμερα στη Βοσνία, η πολυεθνικότητα και πολυπολιτισμικότητα, είναι το σημαντικότερο, τότε έπρεπε να κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να κρατήσει όρθια τη Γιουγκοσλαβία, το όλον δηλαδή και όχι το μέρος όπως είναι η Βοσνία. Αν πάλι η σάλπιγγα της εποχής παιάνιζε τη συγκρότηση εθνικών κρατών στο πλαίσιο της αυτοδιάθεσης των λαών, τότε η συγκρότηση αυτή έπρεπε να γίνει με τα ίδια κριτήρια και με τον ίδιο τρόπο για όλους τους πληθυσμούς. Εφαρμόζοντας διαφορετικά κριτήρια στους διάφορους πληθυσμούς (προκειμένου να μην τραυματισθεί και η αρχή του απαραβίαστου των συνόρων), η διεθνής κοινότητα ουσιαστικά πήρε θέση, διάλεξε στρατόπεδο στη γιουγκοσλαβική κρίση.

ΒΟΣΝΙΑΚΗ ΚΡΙΣΗ: ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Ποια θέση μπορεί να έχει ένας αριστερός άνθρωπος απέναντι στα γεγονότα στην πρώην Γιουγκοσλαβία; Προσωπικά αισθάνομαι τελείως ανίσχυρος, ανίκανος και ακατάλληλος να (πιστέψω ότι δύναμαι να) κρίνω τα αιτήματα ενός λαού που αφορούν την αυτοδιάθεσή του. Οφείλει δηλαδή κάποιος, είτε είναι είτε δεν είναι θιασώτης των πο-

λυεθνικών κρατών, να σεβαστεί τελικά αίτημα ενός λαού που ζητεί την αυτοδιάθεσή του, να σεβαστεί (για να γίνω πιο συγκριμένος) το αίτημα των Κροατών για αυτοδιάθεσή τους, αίτημα που συνεπαγό και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Μπορεί κανείς να έχει διαφορετική άποψη, μπορεί να το καθυστερήσει, μπορεί να προσπαθήσει να πείσει, όμως τελικά και εφόσον απόφαση είναι σταθερή και διαρκής, κανείς δεν μπορεί να πει όχι σε ένα λαό.

Όσοι το επιχείρησαν (και η Ελλάδα με σταδιακή εθνική της ολοκλήρωση έχει ιδιαίτερη εμπειρία σ' αυτό) στο τέλος απέτυχαν.

Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, με την απορία, αμηχανία αν θέλεις, αλλά τελικά αποδοχή, οφείλει να αντιμετωπίσει και το αντίστοιχο γεγονός ότι οι Σέρβοι Βοσνίας ζητούν την αυτοδιάθεσή τους. Δεν επιθυμούν να σχηματίσουν ένα λαό για να σχηματίσεις ένα λαό πρέπει να σθάνεσαι αδελφός) με τους Μουσουλμάνους και τους Κροάτες της Βοσνίας. Η γηση γι' αυτή την απροθυμία, γι' αυτή εχθρότητα των τριών κοινοτήτων σίγουρα βρίσκεται στο παρελθόν, στις σφαγές έγιναν στον Β' παγκόσμιο πόλεμο και όσα είχαν προηγηθεί σε παλιότερες επανειστάσεις. Ανεξάρτητα όμως από τα αίτια, γεγονός ραμένει ότι οι Σέρβοι της Βοσνίας απλώς δεν επιθυμούσαν αλλά αισθάνονταν και ανασφαλείς όταν, από πλειοψηφική εθνότητα της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας τατρεύονταν σε μειοψηφούσα εθνότητα Βοσνίας. Η ενιαία Βοσνία, την οποία φάσισε η διεθνής κοινότητα ως υποπληθυσμός της διάλυσης της πρώην ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, δεν μπορούσε να σταθεί στα πόδια της καθώς δεν ήταν ούτε αυτή αποδεκτή ένα τμήμα του λαού της, από τους Σέρβους. Από τη στιγμή, θα προσέθετα, που διαίρεσε η Γιουγκοσλαβία, ένα κράτος στη συγκρότηση του οποίου συνέβαλλαν και τειναν ιδεολογικά και κοινωνικά ρεύματα με ιστορικό βάθος δύο αιώνων (ρεϊ μάλιστα με ιδιαίτερη απήχηση στους δευτικούς Κροάτες), η βοσνιακή μικροφία, που δεν είχε τίποτα πίσω της εκτός αίμα και μίσος, ήταν αδύνατο να σταθεί πόδια της επειδή έτσι το θέλησε μια διψή των «12» της ΕΟΚ.

Από τότε, από εκείνη τη διάσχιση πρότινος, η μεν διεθνής κοινότητα προτιμούσε να επιβάλλει μια ανέφικτη λύση βοσνιακό πρόβλημα, επιδιώκοντας μ να προσαρμόσει το ζήτημα στα δικά της κριτήρια, αντί να προσαρμοστεί η ίδια στα του προβλήματος. Όπως ακριβώς προτιμούν μάλιστα μηνες δεν καταφέραμε να ξεφύ-

από το επίπεδο των μέσων που χρησιμοποιήσαν οι αγρότες για να προβάλουν τα αιτήματά τους, έτσι και η διεθνής κοινότητα (και κοινή γνώμη) δεν μπόρεσε να μετακινηθεί από το επίπεδο της φρίκης του πολέμου και των κακών Σέρβων που πρωτοστατούν σ' αυτόν, προκειμένου αφενός να κατανοήσει τα αίτια του μακελειού, αφετέρου δε να καταφέρει κάποια στιγμή να το σταματήσει.

ΜΟΝΗ ΛΥΣΗ, Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Τους τελευταίους μήνες, η διεθνής διπλωματία αναγκάστηκε από την ίδια τη λογική των γεγονότων καθώς και από τη διαπίστωση ότι βοσνιακό κράτος δεν μπορούσε να υπάρξει αφού δεν υπήρχε βοσνιακός λαός, και αποδεχτεί το διαχωρισμό της Βοσνίας σε δύο κοινότητες, μία κροατομουσουλμανική και μία σερβική, με 51 και 49% του βοσνιακού εδάφους αντίστοιχα. Η λύση αυτή φαίνεται άδικη στους μουσουλμάνους (παρ' όλο που τύποις την έχουν αποδεχθεί) καθώς τα εδάφη που παίρνουν είναι λιγότερα απ' ό,τι αντιστοιχούσε στο πληθυσμιακό τους ποσοστό, ενώ δεν τη δέχονται και οι Βοσνιοσέρβοι καθώς δεν αντιστοιχεί ούτε στο 70%

που έχουν κερδίσει διά του πολέμου αλλά ούτε και στην ιστορικά εδραιωμένη αντίληψη περί εδαφικών δικαιωμάτων της παραδοσιακά αγροτικής κοινότητας των Σέρβων. Δεν τη δέχονται τέλος –και αυτό είναι το κυριότερο– γιατί κανείς Σέρβος δεν θέλει να αναλάβει την ευθύνη της εγκατάλειψης εδαφών και της προσφυγιάς που αυτή συνεπάγεται. Είναι λοιπόν εμφανές ότι και για τις δύο πλευρές, και για τους Βόσνιους Μουσουλμάνους και για τους Βοσνιοσέρβους, το λόγο στο μέλλον εξακολουθούν να τον έχουν τα όπλα. Σε αυτά προβλέπουν οι μεν για να κατακτήσουν ό,τι έχασαν, σ' αυτά και οι δε για να διατηρήσουν ό,τι κέρδισαν. Στη Βοσνία θα εξακολουθήσει να κυριαρχεί η λογική του πολέμου.

Η μόνη δυνατή αναχαίτιση της λογικής του πολέμου μπορεί να προέλθει απ' έξω, από τη διεθνή κοινότητα. Μόνο αν αλλάξει ο συσχετισμός των δυνάμεων στα βοσνιακά εδάφη με τη μαζική παρουσία μιας διεθνούς στρατιωτικής δύναμης είναι δυνατόν να στηριχθεί στρατιωτικά η πολιτική πρόταση της ομάδας επαφής. Είναι όμως σημαντικό η διεθνής στρατιωτική παρουσία να μην έχει το χαρακτήρα επέμβασης εναντίον ενός

από τους αντιμαχόμενους, αλλά το χαρακτήρα μιας δύναμης που διατηρεί και επιβάλλει μια εκ των προτέρων συμφωνημένη ειρήνη. Για τούτο, και επειδή οι Βόσνιοι Σέρβοι δεν δείχνουν αυτή τη στιγμή διατεθειμένοι να διαπραγματευθούν τίποτα, έχει καίρια σημασία η προσπάθεια να αναγνωρίσει προηγουμένως ο Μιλόσεβιτς το βοσνιακό κράτος στο πλαίσιο του διαχωρισμού 51-49 που προτείνει η ομάδα επαφής. Μια τέτοια αναγνώριση θα έδινε στην πρόταση της ομάδας επαφής τον απαιτούμενο χαρακτήρα της συμφωνημένης λύσης και θα χώριζε παράλληλα και τους Σερβοβόσνιους σε συμβιβαστικούς και εξτρεμιστές, διευκολύνοντας την απομόνωση των τελευταίων.

Το πρόβλημα είναι ότι η διεθνής κοινότητα δεν έχει ιδιαίτερη διάθεση να παρέμβει στρατιωτικά, ιδιαίτερα όταν θα πρέπει να στηρίξει διά της παρέμβασης μια λύση στην οποία δεν πιστεύει ιδεολογικά. Μια λύση όμως που, όσο εγκεφαλική κι αν μοιάζει, αποτελεί τη μοναδική εναλλακτική διέξοδο είτε από τη διαιώνιση της σημερινής άτυπης διαίρεσης κατά 70-30, είτε από την προσπάθεια ανατροπής της μέσω ενός γενικευμένου μακελειού.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑ
ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΓΡΑΠΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ
ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ
ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ δεκαπενθήμερος

ΛΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ: Γράφουν οι Γ. Καρράς,
Ν. Προκόβας, Α. Καγγελάρη, Α. Τζάκης

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, Θεματοποίηση του νεοφασισμού
ΛΑΜΙΑΝΟΣ ΠΑΠΑΛΙΓΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Εσείς κακό, εμείς καλό
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΗΡΑΜΟΣ, Το θέμα είναι τώρα η λες
ΝΙΚΟΣ ΦΙΛΙΠΣ, Κρίση αξιοπιστίας στα ΜΜΕ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΗΟΥΚΑΛΑΣ, Η προαίρεση, οι κώδικες και η δημοσιογραφία
ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΟΥΝΑΛΗΣ, Ανάθεμα στις λεωφόρους της επικοινωνίας
ΛΙΤΣΕΛΟΣ ΕΛΕΦΑΝΤΗΣ, Απειθαρχία την πολιτική, ΠΙ
ΒΑΣΩ ΚΙΝΤΗ, Ο ρόλος των διανοουμένων σήμερα
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΗΛΑΤΑΣ, Οι βλαβερές συνέπειες του φιλελληνοτισμού μας
ΚΟΣΜΑΣ ΨΥΧΟΠΙΛΙΔΗΣ, Αναγκαιότητα και αιμορροειδής στην κοινωνική θεωρία
ΣΠΥΡΟΣ ΑΣΑΡΑΧΑΣ, Λέανδρος Βρανούσης: Οι δύο ιστορίες
ΛΗΩ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ, Συζήτηση με τον Γιούρι Αιουμπίωφ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ, Τούτος ο κανόνας με το κανονάκι
ΛΗΜΙΤΡΗΣ ΚΥΡΤΑΤΑΣ, Η επικαιρότητα της σκέψης του Ε.Ρ. Ντιονίς
ΑΡΙΗΣ ΜΠΕΡΛΗΣ, Για τα Ανεμοδαρμένα Ύψη της Έμυλου Μυρονιέ

ΒΟΥΣΝΙΑ

Δεν έχουν πια όλοι οι Σέρβοι τα ίδια συμφέροντα...

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΛΕΩΝΙΔΑ ΧΑΤΖΗΠΡΟΔΡΟΜΙΔΗ

Μετά τις πρόσφατες εξελίξεις στο Βοσνιακό, οι προοπτικές ειρήνευσης στην περιοχή, και κατ' επέκταση η οριστική εξάλειψη του κινδύνου διάχυσης του πολέμου στη Βαλκανική, μοιάζουν αντιστρόφως ανάλογες των αναγκών που τις υπαγορεύουν. Η πληθώρα των γεγονότων που έχουν συμβεί από την αρχή του πολέμου το 1992 -στρατιωτικές συγκρούσεις, σφαγές αμάχων, εκκαθαρίσεις πληθυσμών, αποτυχία διαμεσολαβητικών προσπαθειών και ειρηνευτικών σχεδίων- έχουν περιπλέξει την κατάσταση και έχουν σκιάσει τις απαρχές και τα βαθύτερα αίτια αυτής της κρίσης. Που, άλλωστε, δεν είναι τα ίδια για όλους τους αναλυτές. Τα νήματα που υφαίνουν την ιστορία αυτή είναι πολλαπλά και συχνά αντιφατικά. Στις σελίδες που ακολουθούν, ο συνεργάτης του ΑΝΤΙ **Δημήτρης Σκάλκος** κάνει μια εφ' όλης της ύλης συζήτηση με τον γνωστό δημοσιογράφο, ειδικό επί του Γιουγκοσλαβικού, **Λεωνίδα Χατζηπροδρομίδα**.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΚΑΛΚΟΣ: Τις τελευταίες εβδομάδες το Βοσνιακό φαίνεται ότι έχει εισέλθει στην κρισιμότερη φάση του. Η ένταση στην περιοχή έχει αναζωπυρωθεί, ενώ φαίνεται να οριστικοποιείται το ρήγμα στις σχέσεις Σέρβων του Βελιγραδίου και Σέρβων της Βοσνίας. Με όλα όσα έχουν συμβεί στα τρία χρόνια πολέμου το ξεχνάμε, αλλά πώς φτάσαμε ως εδώ;

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΧΑΤΖΗΠΡΟΔΡΟΜΙΔΗΣ: Η σύγκρουση ξεκίνησε από τα μέσα, εκεί πρέπει να εντοπίσουμε τη λογική της και τα νήματά της. Για μένα η σύγκρουση ξεκινά όταν ο Μιλόσεβιτς στις 25 Σεπτεμβρίου του '87 κατακτά την απόλυτη εξουσία στο κόμμα της Σερβίας. Τότε, αρχίζει και ελέγχει όλα τα μέσα ενημέρωσης, την τηλεόραση του Βελιγραδίου, την *Πολίτικα*, αλλάζοντας διευθυντές. Αρχίζουν επίσης οι μεγάλες συγκεντρώσεις για την εθνική ομογενοποίηση της Σερβίας και η αντιπαράθεση με τις υπόλοιπες Δημοκρατίες. Στην αρχή με το Κοσσυφοπέδιο, όπου υπάρχει το σημαντικό πρόβλημα τως Αλβανών, το '88 ο Μιλόσε-

βιτς ανατρέπει την εξουσία στη Βοϊβοντίνα, στο Μαυροβούνι τον Ιανουάριο του '89, από το '89 έχει οργανώσει διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις στην Κροατία, θέλει να κάνει διαδήλωση στο Λουμπλιάνα, οι Σλοβένοι δεν δέχονται και επιβάλλει το πρώτο εμπάργκο τον Νοέμβριο του '89. Η κατάσταση οξύνεται. Στις Δημοκρατίες γίνονται πολυκομματικές εκλογές, στη Βοσνία έγινε με τις εκλογές ουσιαστικά απογραφή των εθνοτήτων. Στις 14 Μαρτίου του '91, ο Μιλόσεβιτς και ο Τούντζμαν είχαν συνάντηση με δύο θέματα: το διαμελισμό της Βοσνίας, στον οποίο συμφώνησαν, και την ανατροπή του Μάρκοβιτς που ήταν η τελευταία ελπίδα, με την έννοια ότι ήθελε εκσυγχρονισμό και εκδημοκρατισμό της Γιουγκοσλαβίας.

Δ. Σ.: Οι πρωταρχικές δηλαδή ευθύνες για τη σύγκρουση δβρίσκονται, κατά τη γνώμη σας, στον διεθνή παράγοντα όσο μία έκρηξη εθνικισμού.

Λ. Χ.: Κατ' εμέ ο εθνικισμός ήταν το μέσο για τη διατήρηση της εξουσίας ενός μηχανισμού. Εγώ απαλλάσσω τον κύριο Μιλόσεβιτς από την κατηγορία του εθνικιστή, είναι ένας απαραταίσκ.

Δ. Σ.: Ένας πραγματιστής...

Λ. Χ.: Όταν γίνεται απόλυτος κύριος της εξουσίας, και έχει πια στην εικόνα ότι μιλάει με την Ιστορία μόνος του -λίγοι είχαν την εξουσία αυτή στο κομμουνιστικό κίνημα, ο Στάλιν, ο Μάο Τσαςουσέσκου, ο Κάστρο, δεν την είχε ο Χούσσειν, δεν την είχε ο Ζίφκοφ, δεν την είχε ο Γιαρουζέλσκι-, αλλάζει σε μια νύχτα αποβάλλει τον κομμουνισμό και φορά το ένδυμα του εθνικισμού. Αυτός είναι ο πραγματισμός που λέμε. Είναι ένας κυνικός ένας άνθρωπος της εξουσίας, ο οποίος αξιοποιεί την ιστορία της Γιουγκοσλαβίας, τα πιο αμφιλεγόμενα σημεία της. Ο Μιλόσεβιτς δεν ήταν κουτός, ήξερε ότι υποκινώντας τον σερβικό εθνικισμό, θα αναζωπυρώσουν και οι άλλοι εθνικισμοί. Στη Γιουγκοσλαβία δεν θα μπορούσε ποτέ να επιβληθεί ένας εθνικισμός.

ΟΙ ΥΠΟΔΟΧΕΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

Δ. Σ.: Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα ως προς τον Μιλόσεβιτς, τι θα μπορούσαμε να πούμε για τις υποδοχές του εθνικισμού στις σερβικές κοινωνίες;

Λ. Χ.: Στη πρώην Γιουγκοσλαβία έχουμε να κάνουμε με άλλο κλίμακας εξουσία, άλλης κλίμακας κοινή γνώμη, με πλήρη απουσία κοινωνίας πολιτών. Πέρα από κάποιες ελευθερίες, επρόκειτο στην ουσία για ένα μονοκομματικό καθεστώς. Συνεπώς έχουμε μια κοινή γνώμη διψασμένη για συμμετοχή, και δυστυχώς

μόνο που υπάρχει από το '80 και μετά είναι η εθνική διάσταση -επιλεγμένη παρουσίαση γεγονότων της ιστορίας των Σέρβων- η οποία, αυτό είναι το τρομερό, γίνεται με απώτερο στόχο τη σύγκρουση. Δηλαδή τα αιματηρά γεγονότα του παρελθόντος οδηγούν σε νέο χάσμα, σε νέο αιματοκύλισμα...

Δ. Σ.: Μήπως η υιοθέτηση από τη σερβική κοινωνία του εθνικιστικού μηνύματος ήταν περισσότερο ένα μέσο για να απελευθερωθούν από την ομοσπονδιακή κεντρική εξουσία, η οποία στην ουσία δεν ενσωμάτωνε τις ομόσπονδες Δημοκρατίες; Γνωρίζουμε ότι μετά το θάνατο του Τίτο το σύστημα της κυκλικής προεδρίας έπαψε να λειτουργεί ενοποιητικά. Λέγεται μάλιστα ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ζήτησε από τη Γιουγκοσλαβία να τους πει το συνολικό της χρέος, η μία Δημοκρατία δεν ήξερε τι δανειζόταν η άλλη!

Α. Χ.: Αυτή η χαλάρωση της κεντρικής εξουσίας ήταν από το 1965. Είχαμε αποκεντρωμένους κρατισμούς, όπου ο έλεγχος της ομοσπονδίας είχε μεταφερθεί σε κάθε Δημοκρατία, είχαμε δηλαδή τοπικές εξουσίες που δεν συνεννοούνταν μεταξύ τους. Με τη σταδιακή αυτονομιστική τους οδηγήθηκαν σε διάσπαση της μεγάλης Γιουγκοσλαβίας. Όμως το δίλημμα που έμπαινε μετά την αποτυχία του παλιού μοντέλου διακυβέρνησης ήταν ή εκδημοκρατισμός της Γιουγκοσλαβίας ή αυτό που είδαμε να συμβαίνει. Η Γιουγκοσλαβία θα μπορούσε ενδεχομένως να επιβιώσει αν οι τοπικές εξουσίες οδηγούνταν σε μεταρρυθμίσεις του συστήματος, σε εκσυγχρονισμό της οικονομίας και της πολιτικής.

Δ. Σ.: Μήπως ήταν κρίσιμο για το θέμα που συζητάμε ότι οι δυνάμεις εκείνες που θα έπρεπε να σηκώσουν το βάρος των μεταρρυθμίσεων υιοθέτησαν κι αυτές τον εθνικιστικό λόγο, π.χ. ο Βουκ Ντράσκοβιτς;

Α. Χ.: Μιλάμε για ανθρώπους που δεν είχαν εξουσία. Το κύμα του εθνικισμού που σάρωσε τη Γιουγκοσλαβία επηρέασε τελικά και τους διανοούμενους. Πρώην κομμουνιστές, όπως ο Ντράσκοβιτς, ο Σέσελι, ξεκινούν και ιδρύουν κόμματα, τοποθετούνται όμως μέσα σε ένα πλαίσιο που έχει ήδη διαμορφωθεί, δεν μπορούν να επιβάλουν τη θέλησή τους. Η Εκκλησία, μαζί με τα κεριά πουλούσε και φωτογραφίες του Μιλόσεβιτς στις εκκλησίες! Η Ακαδημία, με το Μνημόνιο του '86, η Ένωση Λογοτεχνών. Όλοι αυτοί στην αρχή νόμιζαν ότι θα αξιοποιήσουν τον Μιλόσεβιτς για να λύσουν το πρόβλημα του Κοσσυφοπεδίου και μετά θα τον πετάξουν.

Δ. Σ.: Τελικά όλοι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν από τον Μιλόσεβιτς!

Α. Χ.: Ακριβώς, ήταν ο μόνος που είχε υλικά μέσα, την τηλεόραση, το στρατό. Εγώ υποστηρίζω ότι όλα αυτά που έγιναν δεν έγιναν για τη «Μεγάλη Σερβία», όπως λέγεται συχνά, αλλά για τη διατήρηση στην εξουσία αυτού του μηχανισμού. Και τα πιο πρόσφατα γεγονότα φαίνεται να το επιβεβαιώνουν. Την 1η Μαΐου, 500 Κροάτες -αστυνομικοί και ειδικές δυνάμεις- μπαίνουν στη Δυτική Σλαβονία, την καταλαμβάνουν σε 36 ώρες, με 500 νεκρούς υπολογίζεται. Δεν διαμαρτύρεται κανένας, ο Κάρατζιτς έχει υπογράψει συμφωνία με τον Μάρτιτς, στην τηλεόραση του Βελιγραδίου η είδηση αυτή δίνεται στο 19ο (!) λεπτό, και ο Μιλόσεβιτς αποδίδει ευθύνες και στους Κροάτες και στους Σέρβους!

Δ. Σ.: Επίσης χαλαρή ήταν η αντίδραση της σερβικής κυβέρνησης στους πρόσφατους βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ.

Α. Χ.: Όπως είπα και πριν, η διαδικασία ομογενοποίησης του σερβικού πληθυσμού έγινε αρχικά μέσω των Σέρβων του Κοσσυ-

φοπεδίου, στη συνέχεια με την υποστήριξη των δικαιωμάτων των Σέρβων της Κροατίας και αργότερα με την υποστήριξη των Σέρβων της Βοσνίας. Μόλις όμως αυτός ο σερβισμός της περιφέρειας απείλησε την εξουσία του, ο Μιλόσεβιτς άρχισε να κάνει πίσω. Στις 4 Αυγούστου του 1994 το Βελιγράδι κατηγορεί, για πρώτη φορά δημοσίως, τον Κάρατζιτς για εγκλήματα πολέμου. Ο Μιλόσεβιτς κλείνει το σταθμό του Πάλε στο Βελιγράδι, κλείνει τα σύνορα στη συνέχεια. Γιατί; Έχουμε διαφορά συμφερόντων πλέον. Η οικονομία της Σερβίας έχει πληγεί σημαντικά από το εμπάργκο, το βιωτικό επίπεδο έχει γυρίσει δεκαετίες πίσω, ο πόλεμος αυτός είναι ένα τεράστιο βάρος.

ΠΡΟΣ ΕΝΔΟΣΕΡΒΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ;

Δ. Σ.: Αν όμως η ιδεολογική βάση του καθεστώτος ήταν το όραμα της «Μεγάλης Σερβίας», τώρα που κάνει τη στροφή για λόγους οικονομικούς, κοινωνικούς, με δυο λόγια γιατί δεν τον συμφέρει, και θέλει να αναγνωρίσει τη Βοσνία ή μεθοδεύει την αναγνώριση της Κροατίας, μπορεί αυτό στην πράξη να απειλήσει την εξουσία του;

Α. Χ.: Δεν βλέπω υλική απειλή, μηχανισμούς δηλαδή που θα μπορούσαν να απειλήσουν τον Μιλόσεβιτς. Εξακολουθούν στη Σερβία οι γύρω από τον Μιλόσεβιτς να μιλούν για ενωμένη Γιουγκοσλαβία, λες και δεν έγινε τίποτα, για περηφάνεια, κ.λπ. Κατά την εκτίμησή μου, ο μηχανισμός αυτός απογυμνώνεται όλο και περισσότερο από οποιοδήποτε ιδεολογικό στοιχείο θα μπορούσε να του προσφέρει νομιμοποίηση. Έχει συγχρόνως αρχίσει να δημιουργείται ένα μπλοκ -η Εκκλησία, ένα μεγάλο κομμάτι της Ακαδημίας, μέρος της διανόησης, ο Σέσελι ο οποίος μιλά για προδοσία των Σέρβων από τον Μιλόσεβιτς και τελευταία κάνει μεγάλες συγκεντρώσεις με 20.000 και 50.000, το κόμμα του Κοστούνιτσα, ο Τζίντζιτς- οι οποίοι και είναι εναντίον του. Όμως αλλού είναι ο κίνδυνος. Στην περιφέρεια, οι Σέρβοι του Κάρατζιτς και της Κράινας είναι εναντίον του Μιλόσεβιτς. Στους Σέρβους της Βοσνίας, ο Μιλόσεβιτς είναι εναντίον του Κάρατζιτς. Πολύ φοβάμαι ότι οδηγούμεστε σε μια ενδοσερβική ρήξη, η οποία μπορεί να καταλήξει σε μεγάλη τραγωδία: Θα οδηγήσει σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς στη Σερβία και θα ωθήσει τους άλλους Σέρβους να κάνουν κάτι δυναμικό γιατί δεν μπορούν να επιβιώ-

σουν, δεν έχουν δική τους οικονομία. Δεν είναι καθόλου τυχαίο αυτό που κάνουν τώρα στη Βοσνία. Δηλαδή επιχειρούν μια ισχυρή αντιπαράθεση με ολόκληρο τον κόσμο προκειμένου να εκβιάσουν παρέμβαση από την σερβική πλευρά, είτε κομματιού του μηχανισμού του Μιλόσεβιτς είτε του στρατού, προσπαθούν δηλαδή να φτάσουν στα άκρα αυτή τη σύγκρουση.

Δ. Σ.: Μπορούμε να πούμε ότι αυτό το διάχυτο πνεύμα του σερβισμού που διαπερνά όλο το πολιτικό φάσμα στη Σερβία είναι κι αυτό που δυσκολεύει τον Μιλόσεβιτς να απομονώσει περαιτέρω τον Κάρατζιτς και να προχωρήσει σε ειρήνευση;

Λ. Χ.: Ε βέβαια! ο Μιλόσεβιτς είναι αυτός που υποκίνησε τον σερβισμό ο οποίος τώρα του επιστρέφει τα γραμμάτια που έχει υπογράψει. Αν ο Μιλόσεβιτς ήλεγχε απόλυτα την πολιτική σκηνή δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα υπέγραφε αμέσως για τη Βοσνία.

Δ. Σ.: Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι ο Μιλόσεβιτς φαίνεται ότι επιχειρεί να ξεκόψει τους Σέρβους της Κροατίας από τους Σέρβους της Βοσνίας;

Λ. Χ.: Α, έχει λήξει το θέμα αυτό. Πριν από λίγες μέρες τον φάγανε τον Μίκελιτς, ο Μιλόσεβιτς έχασε κάθε έλεγχο στους Σέρβους στην Κράινα, και η Βουλή τους αποφάσισε την ένωση με τους Σέρβους της Βοσνίας. Είναι κι αυτός ένας τρόπος για να ενισχύσουν την όξυνση στο σερβικό μέτωπο γενικά. Η Κράινα δεν μπορεί να επιβιώσει οικονομικά χωρίς την κροατική ενδοχώρα και οι Σέρβοι της Βοσνίας δεν έχουν πια εφεδρείες για να υπερασπιστούν αυτά τα σύνορα τα τεράστια, περίπου 2.000 χιλιόμετρα. Μακροπρόθεσμα δεν υπάρχει προοπτική να μπορέσουν να κρατήσουν αυτά τα εδάφη, είναι επομένως επικίνδυνοι βραχυπρόθεσμα.

ΚΑΙ Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΝ;

Δ. Σ.: Και ο διεθνής παράγων στην όλη κρίση;

Λ. Χ.: Για μένα, ο διεθνής παράγων έπρεπε να επεμβεί το 87, το 88, το 90, όταν άρχισαν οι εθνικές εκκαθαρίσεις. Η αναγνώριση της Σλοβενίας και της Κροατίας από τη Δύση έγινε κατόπιν εορτής, αφού δηλαδή είχε αρχίσει ο πόλεμος. Συνεπώς δεν έχουμε καμιά παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας για να προλάβει κάτι. Μετά την αναγνώριση, ευτυχώς σταματά ο πόλεμος, έχουμε την

πρώτη ενδοσερβική σύγκρουση, υπογράφει ο Μιλόσεβιτς σχέδιο Βανς, δεν το δέχεται ο Μπάμπιτς, ο πρόεδρος της Κν. Ως προς τη Βοσνία, η διεθνής κοινότητα και πάλι δεν έκανε τίποτε. Οι Σερβοβόσνιοι κατέλαβαν τεράστια εδάφη χωρίς μία αντίδραση. Το Σαράγεβο πάνε τρία χρόνια τώρα που βρίσκεται σε πολιορκία, καθημερινά δολοφονούνται άνθρωποι υποτίθεται ότι είναι «ασφαλής περιοχή» και ότι οι Σέρβοι έχουν αποσύρει τα βαριά όπλα. Ουδείς, δυστυχώς, είναι διατεθειμένος να θυσιάσει είκοσι-εκατό ανθρώπους για κάτι άλλο. Τώρα είμαστε αργά για οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση. Ενώ στην αρχή απειλή και μόνο βομβαρδισμών σε ορισμένους επιλεγμένους στρατιωτικούς στόχους θα είχε αποτρέψει πολλά, δεν θα είχε τώρα 300.000 νεκρούς.

Δ. Σ.: Οι διάφορες ξένες δυνάμεις που έχουν εμπλακεί στο Βοσνιακό δεν έχουν απαραίτητως και την ίδια αντίληψη των προβλημάτων, παρατηρούνται αποκλίσεις. Ο ΟΗΕ αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στη διατήρηση της ειρήνης ή στην επιβολή. Αλλά: κάτι πιο απλό, όταν λ.χ. η Ομάδα Επαφής προτείνει ένα ειρηνικό σχέδιο λέγοντας ή το αποδέχεστε ή αλίμονό σας, χωρίς ξεκαθαρίζει αυτό το «αλίμονό σας», τότε χάνει την αξιοπιστία της, έτσι δεν είναι;

Λ. Χ.: Αυτό αξιοποιεί ο Κάρατζιτς, κι αυτό θα έκανε οποιαδήποτε λογική βίας. Να δημιουργεί τετελεσμένα γεγονότα. Δεν υπάρχει στοιχειώδης πολιτική βούληση από μέρους της διεθνούς κοινότητας να κάνει κάτι.

Δ. Σ.: Ωστόσο κι αν δεχτούμε ότι η Δύση μόνο εμμέσως ενδιαφέρεται για το Βοσνιακό, η κοινή γνώμη των δημοκρατικών χωρών επηρεάζεται από τις εικόνες της τηλεόρασης, από την κατάρρευση αεροπλάνων του ΝΑΤΟ ή την αιχμαλωσία κυανοκράνων. Επομένως, δεν ενδέχεται να συρθεί ο διεθνής παράγων σε μια επιβολή χωρίς να το θέλει ούτε ο ίδιος;

Λ. Χ.: Βεβαίως.

Δ. Σ.: Δηλαδή ακροβατούμε κατά κάποιο τρόπο.

Λ. Χ.: Αν δεν έχεις προνοητικότητα, αν δεν έχεις σχέδιο ακροφτείς.

Δ. Σ.: Αν υποθέσουμε ότι με κάποιο τρόπο οι Σερβοβόσνιοι πιεσέρονται στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, ίσως όχι όσο ναί ο Κάρατζιτς επικεφαλής, με κάποια αλλαγή, ποια νομίζετε ότι θα πρέπει να είναι η δομή του κράτους ούτως ώστε να επιλύσει τις πληγές και να προχωρήσει; Χαλαρή συνομοσπονδία;

Λ. Χ.: Αυτό που επείγει τώρα είναι να γίνει κάθαρση, στοιχειώδης, δηλαδή να συλληφθούν οι εγκληματίες πολέμου, κάποιοι εκατοντάδες ηγετών να καταδικαστούν. Όχι για εκδίκηση, αλλά για κάθαρση, για να μπορέσουν οι άλλοι να επιβιώσουν. Κι αυτή είναι η Σερβία πρέπει να το ζητήσει.

Δ. Σ.: Πολλοί αναλυτές διεθνών σχέσεων λένε ότι το μέλλον είναι πόλεμοι χαμηλής και μεσαίας έντασης στην περιφέρεια. Η διεθνής οργάνωση ωστόσο πάσχει, το διακρατικό μοντέλο δεν μπορεί να τραβήξει. Μήπως ήρθε η ώρα να ενισχυθούν οι θεσμοί του διεθνούς συστήματος, να επινοηθούν κάποιοι καινούργιοι;

Λ. Χ.: Ουσιαστικά δεν υπάρχει θεσμοποίηση για τέτοιες ισχύουσες. Κάποια στρατιωτική δύναμη ανοίγει μέτωπα, και κανείς δεν μπορεί να επέμβει λόγω του δόγματος της κρατικής κυριαρχίας. Το Βοσνιακό, γενικότερα το Γιουγκοσλαβικό δείχνουν πολλά πρέπει να αναθεωρηθούν...

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ
ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΛΟΥΚΑ
ΠΑΠΑΔΗΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1994

Το 1994 σημειώθηκε αξιόλογη πρόοδος προς την κατεύθυνση της σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας. Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού υποχώρησε στο 10,9% από 14,4% το 1993. Το έλλειμμα του δημοσίου τομέα, σε ταμειακή βάση μειώθηκε στο 11,7% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος από 13,4% το 1993. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε σημαντική βελτίωση και το έλλειμμά του περιορίστηκε στο ιστορικά χαμηλό επίπεδο των 127 εκατ. δολ., ενώ τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας, μαζί με το χρυσό, έφθασαν τα 15,4 δισ. δολ. στο τέλος του 1994, έναντι 8,7 δισ. δολ. στο τέλος του 1993. Οι ενδιάμεσοι στόχοι της νομισματικής πολιτικής επιτεύχθηκαν: η νομισματική επέκταση επιβραδύνθηκε στο 8,3% το 1994 από 15% το 1993, ενώ ο ρυθμός διολίσθησης της δραχμής έναντι του ECU συγκρατήθηκε στο 5,6% στη διάρκεια του έτους, παρά τις έντονες πιέσεις που εκδηλώθηκαν κατά τη νομισματική αναταραχή του Μαΐου. Τέλος, η οικονομική δραστηριότητα εμφάνισε περιορισμένη ανάκαμψη, παρά την αντιπληθωριστική κατεύθυνση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Τα θετικά αυτά αποτελέσματα έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση κλίματος εμπιστοσύνης και στην ενίσχυση της αξιοπιστίας της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι βασικές επιδιώξεις της οικονομικής πολιτικής πρέπει να επιτευχθούν στα πλαίσια της διαδικασίας για την ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ένωση. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση καθορίζει συγκεκριμένους στόχους, προϋποθέσεις και χρονοδιάγραμμα για τη συμμετοχή κάθε χώρας στη νομισματική ένωση και την επίτευξη της νομισματικής σταθερότητας. Παράλληλα όμως με τη διαμόρφωση συνθηκών σταθερότητας, είναι αναγκαίο να προωθηθεί, στα επόμενα έτη, η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις οικονομίες των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης μαζί με την ονομαστική αποτελεί πρόκληση για την οικονομική πολιτική και είναι απολύτως αναγκαία, όχι μόνο επειδή η άνοδος του βιοτικού επιπέδου έχει τελικά σημασία για την ευημερία του έθνους, αλλά και επειδή η ανάπτυξη της οικονομίας θα συμβάλει στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του δημοσιονομικού προβλήματος και της ανεργίας, καθώς και στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού.

Ο διοικητής της Τραπέζης της Ελλάδος, Λουκάς Παπαδήμος.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Το 1994 σημειώθηκε περαιτέρω πρόοδος στη μείωση του πληθωρισμού και την αποδυνάμωση των πληθωριστικών προσδοκιών. Τα μέτρα που ελήφθησαν για την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών, η αντιπληθωριστική νομισματική πολιτική με τη συγκράτηση της νομισματικής επέκτασης και του ρυθμού διολίσθησης της δραχμής μέσα στα προβλεπόμενα όρια, όπως επίσης και η διαμόρφωση της αύξησης των ονομαστικών μισθών και ημερομισθίων περίπου στο επίπεδο που είχε διαγράψει η κυβερνητική πολιτική, συνέβαλαν στη συγκράτηση της συνολικής εγχώριας ζήτησης, στην επιβράδυνση των τιμών των εισαγόμενων αγαθών, στην εξασθένηση των πληθωριστικών προσδοκιών, και επηρέασαν ευνοϊκά το οικονομικό κλίμα: αποτελούν αναμφισβήτητα τον σημαντικότερο παράγοντα που συντέλεσε στην εμπέδωση μιας μονιμότερης πτωτικής τάσης του πληθωρισμού (...).

ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Οι εξελίξεις στα δημόσια οικονομικά το 1994 χαρακτηρίζονται από αξιόλογη πρόοδο προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής προσαρμογής και βελτίωσης του τρόπου χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων. Η πρόοδος αντανάκλαται στη μείωση των καθαρών δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, ως ποσοστού του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, και τη δημιουργία σημαντικού πρωτογενούς πλεονάσματος στον κρατικό προϋπολογισμό. Η βελτίωση αυτή είναι αποτέλεσμα των προσπάθειών τόσο για τη συγκράτηση της αυξητικής τάσης των δημόσιων δαπανών όσο και για την αποτελεσματικότερη σύλληψη της φορολογητέας ύλης. Εν τούτοις, παρά την επίτευξη των στόχων του προϋπολογισμού του 1994, το μέγε-

θος της δημοσιονομικής προσαρμογής δεν προσέγγισε το επίπεδο που απαιτείται για να γίνει δυνατή κατ' αρχήν η σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους και στη συνέχεια η μείωσή του, ως ποσοστού του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Σε ταμειακή βάση, οι δανειακές ανάγκες της κεντρικής διοίκησης, περιλαμβανομένων και των τόκων που έχουν κεφαλαιοποιηθεί, περιορίστηκαν στο 13% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος το 1994 από 14,9% το 1993. Η μείωση αυτή θα ήταν μεγαλύτερη, εάν το 1994 δεν είχαν γίνει πληρωμές τόκων 463 δισ. δρχ., οι οποίες -σύμφωνα με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού για το 1994- επρόκειτο να καταβληθούν το 1995.

Η δαπάνη για τόκους αποτελεί ιδιαίτερα μεγάλο και αυξανόμενο βάρος για τον κρατικό προϋπολογισμό, που δυσχεραίνει τη μείωση των δημόσιων ελλειμμάτων. Ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, η δαπάνη για τόκους διαμορφώθηκε σε 14,4% (εάν συνυπολογιστούν οι κεφαλαιοποιηθέντες τόκοι 15,5%) το 1994 και απορρόφησε το 57% των εσόδων.

Οι κατευθύνσεις του Προγράμματος Σύγκλισης είναι ορθές και γενικά αποδεκτές. Τα κρίσιμα θέματα αφορούν τον τρόπο και τα μέσα υλοποίησής του. Τα πρώτα αποτελέσματα της ασκούμενης πολιτικής είναι ενθαρρυντικά. Οι προοπτικές διαγράφονται ευνοϊκές, εφόσον αντιμετωπιστούν με αποφασιστικότητα τα διαχειριστικά προβλήματα του δημόσιου τομέα που συντελούν στη διατήρηση των ελλειμμάτων, επιταχυνθεί η διαρθρωτική προσαρμογή, αξιοποιηθούν οι σημαντικοί κοινοτικοί πόροι που είναι διαθέσιμοι για την ανάπτυξη της οικονομίας και, γενικότερα, εφόσον η οικονομική πολιτική εφαρμόζεται με σταθερότητα, συνοχή, αξιοπιστία και δικαιοσύνη. Η χώρα έχει ακόμη την ευκαιρία να επιδιώξει την πλήρη συμμετοχή της στην ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ένωση, που προβλέπεται να πραγματοποιηθεί το αργότερο το 1999. Αυτή η ευκαιρία δεν πρέπει να χαθεί.

Στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της, η Τράπεζα της Ελλάδος θα συνεχίσει με συνέπεια, επιμονή και μακροχρόνια προοπτική να ασκεί νομισματική πολιτική σαφώς προσανατολισμένη στην επίτευξη σταθερότητας. Παράλληλα, θα προωθήσει τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος και την ανάπτυξη των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Με αυτό τον τρόπο η κεντρική τράπεζα θα συμβάλει αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

ΒΟΣΝΙΑ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ ΣΤΟ INTERNET

του Δημήτρη Σκούφη
dimanhsk@athena.compulink.forthnet.gr

Ο πόλεμος της Βοσνίας πέρασε και στον κόσμο του Internet, με «βομβαρδισμό» πληροφόρησης: Πληθώρα από επίσημα και ανεπίσημα δεδομένα (πρόσφατα και ιστορικά), αλλά και προσωπικές απόψεις και μαρτυρίες κάθε εθνικότητας και άποψης εμφανίζονται εκεί καθημερινά. Είναι βέβαιο ότι ο ιστορικός μελετητής μπορεί ήδη να βρει εκεί πολλά από τα στοιχεία που του χρειάζονται για να τεκμηριώσει την ιστορία αυτής της πολυτάραχης και αμφιλεγόμενης περιόδου της Βαλκανικής.

Ας δούμε λοιπόν μερικές όψεις του πολέμου –που άλλοι τον χαρακτηρίζουν εμφύλιο και άλλοι όχι– όπως αποτυπώνονται στον Κυβερνοχώρο, συχνά με τρόπο πολύ πιο εύγλωττο και ανθρώπινο απ' ό,τι στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία συμβαίνει ενίοτε να διακατέχονται από τη φιλοσοφία του show όταν διαχειρίζονται πληροφορίες για τον πόλεμο αυτό.

Η κατοχυρωμένη πολυφωνία του Internet επιτρέπει την έκφραση και συνύπαρξη όλων των απόψεων, ακόμα και των πιο ακραίων. Το μίσος δεν λείπει, όπως δεν λείπουν και οι ψύχραιμες φωνές. Δεν λείπουν οι σοβαρές ή σοβαροφανείς πολιτικές και ιστορικές αναλύσεις αλλά ούτε και οι απελπισμένες κραυγές για τη βαρβαρότητα και για την καταρράκωση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Δεν μπορεί όμως κανείς να μη διακρίνει πίσω από τα λόγια και τις εικόνες τη βαριά οσμή και τη φρικτή γεύση μιας γενικευμένης λογικής εθνικών εκκαθαρίσεων που εκπορεύεται από όλους ανεξαιρέτα τους εμπολέμους και θυμίζει τραγικά έντονα κάποιες άλλες ιστορικά πρόσφατες εποχές.

Είναι βέβαια δύσκολο στον μη ειδικό να ξεχωρίζει πάντοτε την ήρα από το σιτάρι, το ιστορικό στοιχείο και την αλήθεια από την ασύστολη και πολλαπλά ψευδή προπαγάνδα. Μήπως όμως οι αλήθειες και τα ψέματα δεν είναι εκείνα που συνθέτουν την ει-

κόνα του πολέμου στη Βοσνία; Μήπως αυτό ακριβώς δεν είναι εκείνο που συμβαίνει και στα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης; Εδώ, αν μη τι άλλο, υπάρχει, εν μέρει τουλάχιστον, η δυνατότητα του αντιλόγου.

Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Βασική προϋπόθεση για την έκφραση άποψης σε σχέση με τα γεγονότα στη Βοσνία είναι η κατανόηση των ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών δεδομένων που οδήγησαν σ' αυτή. Ένα πολύτιμο εγχειρίδιο του στρατού των ΗΠΑ, γραμμένο την περίοδο που ξεσπούσε η κρίση (1989-1992), μας δίνει αρκετά σαφή εικόνα της πρώην Γιουγκοσλαβίας στις παραμονές και στην αρχή της μεγάλης έκρηξης.

Πρόκειται για το *Yugoslavia Army Area Handbook*, που βρίσκεται ολόκληρο καταχωρισμένο στο Internet. Δεν είναι τυχαίο ότι όλες οι αντιμαχόμενες πλευρές συχνά το αναφέρουν ως αξιοπρόσεκτη πηγή πληροφοριών. Ανάμεσα στα πολλά και ενδιαφέροντα στοιχεία που περιλαμβάνει διαβάζουμε στην εισαγωγή τα εξής:

«Το 1990 η Γιουγκοσλαβία, η χώρα των Νότιων Σλάβων, έγινε στη διεθνή πολιτική σκηνή η μεταφορική έκφραση των εθνικών ανταγωνισμών και της πολιτικής πολυδιάσπασης (...). Η μεταφορά αυτή βασίζεται στην ποικιλότητα που υπάρχει σε κάθε έκφανση της γιουγκοσλαβικής εθνικής ζωής –στις ιστορικές εμπειρίες, στο επίπεδο ποιότητας ζωής, στη σχέση του λαού με τη γη του και στις θρησκευτικές πολιτισμικές και πολιτικές παραδόσεις– ανάμεσα στις έξι δημοκρατίες και στις δύο επαρχίες που συνιστούσαν το ομοσπονδιακό κράτος (...). Αλλά ο χωρισμός της ομοσπονδίας απεδείχθη πως δεν είναι λιγότερο δύσκολος από τη συνέχιση της ύπαρξής της. Το πρώτο εμπόδιο στη διαίρεση της ομοσπονδίας είναι οι διαφωνίες ως προς την ταυτότητα

των μερών που τη συνθέτουν σαν αποτέλεσμα της επί πολλούς αιώνες εθνικής ανάμειξης και διοικητικών μεταβολών. Το δεύτερο εμπόδιο ήταν το γεγονός πως τα μέρη που συνέθεταν την ομοσπονδία δεν ήταν μόνο ποικίλα αλλά είχαν και άνιση πολιτική και οικονομική δομή. Στις αρχές του 1990, η Δημοκρατία της Σερβίας προσπάθησε να περιορίσει την πολυδιάσπαση αναβιώνοντας την ιστορική της παράδοση της γεωπολιτικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια. Ταυτόχρονα, οι δημοκρατίες της Σλοβενίας και της Κροατίας χρησιμοποίησαν την οικονομική τους ανωτερότητα για να απαιτήσουν την ανεξαρτησία τους με τους δικούς τους όρους. Οι λιγότερο προικισμένες περιοχές, παγιδευμένες ανάμεσα σε αυτούς τους αλληλοσυγκρουόμενους στόχους, είτε εντάχθηκαν σε κάποιο από τα στρατόπεδα είτε μετατράπηκαν σε πιόνια (...). Χωρίς αμφιβολία, ο πόλεμος ανάμεσα σε Σέρβους και Κροάτες ήταν η συνέχιση της πικρής αντιπαράθεσής τους στη διάρκεια του Β' παγκόσμιου πολέμου (...) όταν είχαν πολεμήσει σε αντίθετα στρατόπεδα.

Τον Οκτώβριο του 1990 οι εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες οδήγησαν τη Σλοβενία και την Κροατία να απαιτήσουν κάποιες μορφές ανεξαρτησίας. Η Σερβία προσπάθησε να σταματήσει τη ροή των πραγμάτων, ισχυριζόμενη πως μεγάλος αριθμός Σέρβων που ζούσαν στις δημοκρατίες αυτές θα γίνονταν πολίτες ξένων χωρών. Ήδη από τις αρχές του 1990, ομάδες σε σερβικούς πληθυσμιακούς θυλάκους στην Κροατία, οι οποίες είχαν αυτοανακηρυχθεί ως Αυτόνομη Σερβική Περιοχή της Κράινα, είχαν αψιμαχίες με την κροατική αστυνομία και τις δυνάμεις ασφαλείας (...). Στις αρχές του 1991 υπήρχαν μεγάλα αποθέματα από παράνομα εισαχθέντα οπλισμό που διατηρούνταν τόσο από τους Σέρβους όσο και από τους Κροάτες στις πολυεθνικές περιοχές της Κροατίας, προοιωνιζόμενος τον

επερχόμενο εμφύλιο πόλεμο (...). Στα μέσα του 1991 η πλέον πολυεθνική περιοχή, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, άρχισε να απειλεί ότι θα γίνει το δεύτερο θέατρο στρατιωτικών επιχειρήσεων ανάμεσα σε Σέρβους και Κροάτες. Την περίοδο αυτή μεγάλο μέρος του πληθυσμού ήταν ήδη εξοπλισμένο, όπως και οι σερβικοί θύλακοι στην Κροατία».

Είναι αυτονόητο ότι το εγχειρίδιο αυτό δεν περιλαμβάνει στοιχεία για την ανάμειξη και το ρόλο τρίτων χωρών –ιδιαίτερα της Γερμανίας αλλά και κάποιων μουσουλμανικών κρατών– στη γιουγκοσλαβική κρίση. Περιέχει όμως μια σειρά από χρήσιμα ιστορικά, πολιτικά και στατιστικά στοιχεία που βοηθούν πολύ στην κατανόηση αυτών που συμβαίνουν. Είναι ακόμη φανερό πως η κρίση έλκει την καταγωγή της, εν μέρει τουλάχιστον, από την πρόσφατη και παλαιότερη ιστορία και τις πληγές που άφησε και που έμειναν ανεπούλωτες ή ξαναβγήκαν επιτήδεια στην επιφάνεια, από την ιστορική λήθη, για τις περιστάσεις. Δεν είναι καθόλου τυχαίες οι αναφορές στους Τσέτσικ και στους Ουστάτσι, που συναντούμε πολύ συχνά σε άλλες πηγές. Ο συνδυασμός των δεδομένων αυτών οδήγησε στον πόλεμο που έχει πια έντονα το χαρακτήρα του ξεκαθαρίσματος εθνικών λογαριασμών, όσο κι αν αυτό ακούγεται παράλογο στα τέλη του 20ού αιώνα.

ΟΙ ΕΜΠΟΛΕΜΟΙ ΣΤΟ INTERNET

Όπως ήταν επόμενο, οι εμπόλεμες πλευρές προσπάθησαν να προωθήσουν τις θέσεις και την προπαγάνδα τους και μέσα από το Internet. Οι Σέρβοι, οι Κροάτες και οι Βόσνιοι μουσουλμάνοι δεν παρέλειψαν να απευθυνθούν στην κοινωνία του Κυβερνοχώρου, προσπαθώντας να προωθήσουν τα «δίκια» τους στο ευρύ κοινό του Internet. Πλήθος από ντοκουμέντα αλλά και στυγνή προπαγάνδα παρατίθενται από κάθε πλευρά, σε μια προσπάθεια να κατηγορηθεί ή να συκοφαντηθεί ο αντίπαλος. Επιχειρήματα, καταγγελίες επί καταγγελιών και ειδήσεις επί ειδήσεων κατακλύζουν καθημερινά αυτές τις σελίδες του Κυβερνοχώρου, οι οποίες, ως επί το πλείστον, ετοιμάζονται στις ΗΠΑ (πλην των κροατικών που εδρεύουν στην Κροατία). Πολλές φορές είναι εξόφθαλμα ορατές και οι γνωστές μέθοδοι της Λεωφόρου Μάντισον στην πιο ειδεχθή τους μορφή: αυτή της προπαγάνδας και της διαφήμισης ή δυσφήμισης μέσω του ανθρωπίνου πόνου.

Παρ' όλο που περιέχουν πολλά και ίσως διαφωτιστικά στοιχεία, δεν κρίνω σκόπιμο να τις παρουσιάσω. Υπάρχουν ίσως άλλοι, πιο αρμόδιοι από μένα, για να καταλογίσουν τα δίκαια και τα άδικα στον παραλογισμό αυτού του πολέμου.

ΟΙ ΔΙΑΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Υπάρχουν ακόμη στο Internet μια σειρά από ηλεκτρονικές διασκέψεις (USENET Groups) που έχουν αντικείμενο τον πόλεμο στη Βοσνία και την κατάσταση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Καθημερινά ανταλλάσσονται εκεί μηνύματα που εκφράζουν απόψεις όλων των εμπόλεμων, ενώ πολλά ανεπίσημα πρακτορεία ειδήσεων τοποθετούν εκεί τα ημερήσια ή περιοδικά δελτία Τύπου που εκδίδουν. Οι ψύχραιμες και ανθρωπίνες φωνές έχουν πάψει σχεδόν να ακούγονται εκεί, όπως και στα πεδία των μαχών. Παρ' όλα αυτά, ίσως μερικές από τις ειδήσεις είναι πολύ ενδεικτικές της κατάστασης, αλλά και της ανάμειξης του ξένου παράγοντα στη γιουγκοσλαβική κρίση:

«(...) Υπάρχουν πράγματι αποδείξεις πως οι αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας του ΟΗΕ βοήθησαν στη μεταφορά εξοπλισμού και άλλων αγαθών στον θύλακο του Γκόραζντε. Στις 14 Μαρτίου, για παράδειγμα, οι ομάδες επιθεώρησης των Βοσνιοσέρβων στο ελικοδρόμιο του Σόκολακ αποκάλυψαν προσπάθεια λαθραίας εισαγωγής ηλεκτρονικού υλικού, σκληρού συναλλάγματος και βοσνιακών κυβερνητικών εγγράφων στο Γκόραζντε. Δεδομένου ότι το Γκόραζντε είναι περικυκλωμένο, τα χρήματα μπορεί να προορίζονταν για χρηματοδότηση ειδικών επιχειρήσεων και για λαθρεμπόριο (...).

Ξεχωρίζουμε ακόμη μια από τις φωνές που ακούγονται και εκεί, αυτή της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου της Σερβίας, που σε ανακοίνωσή της στις 19 Μαΐου 1995 αναφέρει μεταξύ άλλων:

«Το κακό είναι κακό, ανεξάρτητα από ποιον και σε βάρος ποίου γίνεται. Μπορεί να υπάρχουν εξηγήσεις αλλά όχι και δικαιολογίες. Υπενθυμίζοντας αυτή την αλήθεια σε όλους όσοι πράττουν το κακό, συμπερι-

λαμβανομένων και αυτών που το κάνουν από αντεκδίκηση ή από απελπισία, η Ιερά Σύνοδος εκφράζει ταυτόχρονα την ανησυχία της για τη συστηματική αποσιώπηση από τα διεθνή ΜΜΕ της τραγωδίας που έπληξε τον πληθυσμό της Δυτικής Σλαβονίας, μιας τραγωδίας που ισοδυναμεί με γενοκτονία και την κάλυψη μόνο των επιπτώσεων που είχε αυτό το συνεχιζόμενο έγκλημα.

Ένα πράγμα είναι πολύ καθαρό: μέχρι να αναγνωριστούν οι ριζικές αιτίες του κακού που συμβαίνει στα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, θα είναι αδύνατο να βρεθεί δρόμος που να οδηγεί στην κατανόηση και στην επίλυση αυτής της τραγωδίας που πλήττει όλους τους λαούς μας».

ΠΡΟΣΩΠΑ ΘΛΙΨΗΣ

Κλείνω αυτό το σημείωμα με την αναφορά σε μια έκθεση φωτογραφιών με τον τίτλο «Πρόσωπα θλίψης: αγωνία στην πρώην Γιουγκοσλαβία» που φιλοξενείται μαζί με άλλες στο Internet από ένα εικονικό φωτογραφικό μουσείο, το μουσείο *Photo Perspectives*. Περιλαμβάνονται εκεί περισσότερες από 50 φωτογραφίες που τραβήχτηκαν από 35 φωτορεπόρτερ από 14 χώρες. Σύμφωνα με τους εκθέτες δημιουργήθηκε για να δώσει «πρόσωπο στους απρόσωπους και φωνή στα θύματα αυτού του καταστροφικού πολέμου». Οι φωτογραφίες, συνδυασμένες με κείμενα και ντοκουμέντα, δίνουν την έκταση της τραγωδίας με τον πιο εύγλωττο και συγκλονιστικό τρόπο. Η έκθεση είναι χωρισμένη σε έξι ενότητες με τους χαρακτηριστικούς τίτλους «Εθνικό ξεκαθάρισμα», «Μαχητές», «Αιχμάλωτοι», «Το πρόσωπο του βιασμού» και «Πολιορκία του Σεράγεβο».

Ας μην ξεχνάμε:

«Στις αρχές του 1995 ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία είχε στοιχίσει περισσότερες από 200.000 ζωές. Τον Οκτώβριο του 1994, ο ΟΗΕ εκτιμούσε πως οι πρόσφυγες και οι εξόριστοι ήταν 3.700.000 άτομα, από τα οποία 2.700.000 στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη».

Οπότε Έμμος της Βοσνίας

Εμπρόλεια: Ελένη Καραντζόλα, Ηλίας Κανέλλης

Ο ΑΠΟΗΚΟΣ ΤΗΣ ΒΡΑΒΕΥΣΗΣ του Εμίρ Κουστουρίτσα στο τελευταίο Φεστιβάλ των Καννών δεν έχει σβήσει, ωστόσο πληθαίνουν τα επικριτικά δημοσιεύματα που θεωρούν τον Γιουγκοσλάβο σκηνοθέτη (το πρόσημο ανήκει στον ίδιο) «υποχείριο του σερβικού εθνικισμού», «προδότη» της βοσνιακής υπόθεσης και άλλα ηχηρά παρόμοια. Η συζήτηση μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα, ιδίως μέσω των απόψεων του γάλλου **Αλαίν Φινκελκρότ**. Οι επικριτικές προς τον Κουστουρίτσα θέσεις του Φινκελκρότ, που έγιναν αντικείμενο διαξιφισμών και στον ελληνικό Τύπο, ωστόσο, δημοσιεύτηκαν αποσπασματικά και μάλλον δεν αποδόθηκε στο ελληνικό κοινό το εύρος των απόψεών του. Τις δημοσιεύουμε παρακάτω.

Και πρώτα, το κείμενο του Φινκελκρότ στην εφημερίδα *Μοντ*, κάτω από τον πομπώδη τίτλο: *Κουστουρίτσα: Η απάτη*.

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΦΙΝΚΕΛΚΡΩΤ

«Το κοινό που επευφήμησε όρθιο το *Αντεργκράουντ* –τη μεγάλη νωπογραφία του Εμίρ Κουστουρίτσα που εκτείνεται σε πενήντα χρόνια γιουγκοσλαβικής ιστορίας– και η επιτροπή που του απένειμε τον Χρυσό Φοίνικα του Φεστιβάλ των Καννών είχαν, χωρίς καμία αμφιβολία, τη μεθυστική βεβαιότητα ότι πέτυχαν μ' ένα συμπάρο δυο τρυγόνια. Την ίδια στιγμή που τιμούσαν έναν καλλιτέχνη προικισμένο με όλα τα εξωτερικά σημάδια της ιδιοφυΐας, αυτό το ξέφρενο κοινό και αυτοί οι ένθερμοι κριτές εκδήλωναν τον αποτροπιασμό τους για το μακελειό στην Τούζλα και τη συμπαράστασή τους στα θύματα του πολέμου. Η τιμή που απέδιδαν στον κινηματογραφιστή από το Σαράγεβο αφορούσε εύλογα και τους συμπατριώτες του. Έτσι πάντρευαν αυτά τα δύο, πολύ συχνά αντιφατικά, προτάγματα: την αισθητική αξίωση και την επείγουσα αναγκαιότητα της στράτευσης.

Μες στον ενθουσιασμό τους το ωραίο συμφύρεται με το καλό: η αγάπη της τέχνης με τη συμμετοχή στην Ιστορία και ο θαυμασμός για τη μορφολογική τόλμη ενός έργου με το έντονο ενδιαφέρον για τους δυστυχείς.

Σύμφωνα με τα ίδια τα λεγόμενα του δημιουργού του, το *Αντεργκράουντ* είναι ωστόσο ένας νοσταλγικός αποχαιρετισμός στη Γιουγκοσλαβία: «Κάποτε υπήρχε μια χώρα», μας προϊδεάζει χωρίς περιστροφές ο υπότιτλος. Και για τον Κουστουρίτσα, η καταστροφή αυτής της χώρας δεν πρέπει να αποδοθεί σε αυτούς που ήδη από την κατάκτηση του Κοσσυφοπεδίου εκδήλωναν την πρόθεσή τους να την κάνουν «Σερβοσλαβία». Η καταστροφή βαρύνει εξ ολοκλήρου τα έθνη που επέλεξαν την ανεξαρτησία για να διαφύγουν τον προαναγγελλθέντα πνευματικό τους θάνατο.

Τον Οκτώβριο του 1991, δηλαδή τους πρώτους μήνες της σύγκρουσης, ο Κουστουρίτσα έγραφε: «Υπάρχουν πάρα πολλά πράγματα που δεν ήξερα όσο ήμουν παιδί. Τώρα ξέρω. Ο Σλοβένος πάντοτε ονειρευόταν το σλοβενικό του όνειρο, το όνειρο ενός αυστριακού σταυλάρχη. Όμως είναι οι δικοί μας πρόγονοι που στον Α' παγκόσμιο πόλεμο έσωσαν αυτό τον Σλοβένο από τα σκατά της Βιέννης.» («Η ακακία του Σαράγεβο», *Libération*, 21 Οκτ. 1991).

Τέσσερα χρόνια αργότερα, μετά από πολλές δεκάδες χιλιάδες νεκρούς και μερικές «πολεοκτονίες», ο Κουστουρίτσα εμμένει στις απόψεις του και τις διατυπώνει σάφειστερα ως εξής: «Τα αρχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην ταινία δείχνουν τα ναζιστικά στρατεύματα να εισέρχονται στη Σλοβενία, όπου τα υποδέχονται σαν να είναι στο σπίτι τους [...], πράγμα που ισχύει ακόμη και σήμερα, διότι η Σλοβενία θεωρήθηκε πάντοτε ως ο γερμανικός προμαχώνας στον ορθόδοξο κόσμο [...].» ύστερα

βρίσκονται στο Ζάγκρεμπ, όπου συμβαίνει το ίδιο πράγμα. Και όταν μπαίνουν στο Βελιγράδι, δεν υπάρχει ψυχή στο δρόμο. Βρσκονται σε ξένη γη.»

Και επειδή τον εξεγείρουν ορισμένοι διανοούμενοι που τόλμησαν να υποστηρίξουν τη φλεγόμενη Βοσνία, ο Κουστουρίτσα καταλήγει: «Πρέπει να είσαι ανόητος για να μην **μπορείς να καταλάβεις** ότι η πτώση των τείχους του Βερολίνου ανέτρεψε εντελώς αυτές τις τόσο ευπαθείς περιοχές και, κυρίως, όλες τις μικρές χώρες-δορυφόρους των Ναζί, όπως η Σλοβενία, η Κροατία, Ουγγαρία [...] και η Βοσνία! Υπάρχει ένας όρος εντελώς ανόητος που ακούγεται ποντού, ο όρος Μεγάλη Σερβία. Πώς μια χώρα 9 εκατ. κατοίκων μπορεί να χαρακτηριστεί “μεγάλη”; Την ίδια στιγμή υπάρχει ενωμένη Γερμανία, με 80 εκατ. κατοίκους που είναι πράγματι μεγάλη και κανείς δεν το επισημαίνει (*Les Cahiers du Cinéma*, Ιούν. 1995).

Χαρακτηρισμός των θυμάτων των εθνικών εκκαθαρίσεων ως Ναζί, στηλίτευση του 4ου Ράιχ, υποστήριξη του Σέρβου Δαίδη στην ηρωική του σύγκρουση εναντίον του Γερμανού Γολιάθ, συγκάλυψη όλων των εγκλημάτων που διαπράττονται σήμερα και καθημερινά διά της εικόνας, και μάλιστα διαστρεβλωμένης, του Β' παγκόσμιου πολέμου: Ο Κουστουρίτσα έντυψε μουσική και εικόνες αυτόν ακριβώς λόγω που υιοθετούν οι δολοφόνοι για να πείσουν και για να πεισθούν ότι βρίσκονται σε κατάσταση νόμιμης άμυνας, διέχουν να κάνουν με έναν πανίσχυρο εχθρό. Συνεπώς αυτός ο κινηματογραφιστής του υπέρμετρου, όπως χαρακτηρίστηκε, κεφαλαιοποίησε την οδύνη του Σαράγεβο, ενώ υιοθετεί εξ ολοκλήρου τη στερεότυπη επιχειρηματολογία εκείνων που πλειοκούν αυτή την πόλη και την οδηγούν σε λιμοκτονία. Η τέχνη του θεωρήθηκε πως συμβολίζει τη μαρτυρική Βοσνία, ε

στο φεστιβάλ των Καννών

Εμίρ Κουστουρίτσα: Η πέτρα του σκανδάλου.

ο ίδιος αρνείται να ονομάζεται Βόσνιος και εξανίσταται όταν κανείς τολμήσει να χαρακτηρίσει τον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς φασίστα ή τους Σέρβους επιτιθέμενους.

Επιβραβεύοντας το *Αντεργκράουντ*, η επιτροπή των Καννών πίστεψε ότι καταξιώνει έναν δημιουργό με πληθωρική φαντασία. Όμως στην πραγματικότητα, τίμησε έναν δουλικό και επιδεικτικό εικονογράφο εγκληματικών κλισέ· εξύμνησε τη ροκ, μεταμοντέρνα, ψευδορηξικέλευθη, ιπ, αμερικανοποιημένη και γυρισμένη στο Βελιγράδι κινηματογραφική εκδοχή της πιο κενής και ψευδολόγας σερβικής προπαγάνδας. Ακόμη κι ο ίδιος ο διάολος δεν θα μπορούσε να συλλάβει μια τόσο βάνανυση προσβολή εναντίον της Βοσνίας, ούτε έναν τόσο γκροτέσκο επίλογο στην επιπο-

λαιότητα και την ασχετοσύνη των Δυτικών.»

Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΝΤΙΖΝΤΑΡΕΒΙΤΣ

Στην ίδια «γραμμή», όμως, εντάσσεται και η ανταπόκριση από το Σαράγεβο προς την ιταλική εφημερίδα *Repubblica* (30.5) του **Ζλάτκο Ντιζντάρεβιτς** («Η απονομή του Φοίνικα στον Κουστουρίτσα δέν βοηθά τους Βόσνιους»), δημοσιογράφου και της εφημερίδας *Οζλομποντένγιε* που εκδίδεται στη μαρτυρική πόλη. Γράφει, μεταξύ άλλων:

«...Τώρα, πολλοί στο Σαράγεβο δεν θα κλείσουν μάτι, όπως δεν κλείσαμε μάτι τη νύχτα που μάθαμε για τον Χρυσό Λέοντα και τον πρώτο Χρυσό Φοίνικα.

Εκείνα τα χρόνια, όταν ο «Κούστα» ήταν

ένας από μας, απ' το Σαράγεβο, με το που έρχονταν οι ανέλπιστες επιτυχίες του, δεν κοιμόμασταν από ευτυχία. Ήταν επιτυχίες και δικές μας, «επιτυχίες όλων μας», όπως αγαπούσε να λέει εκείνος.

Καθετί που έκανε τότε ήταν δεμένο με το Σαράγεβο μ' έναν ομφάλιο λώρο. Όποιος δεν το πιστεύει, ας δει εκείνες τις ταινίες του. Εμείς δεν τις πολυβλέπαμε, γιατί τις ξέραμε, φυσικά, απ' έξω. Τις γράφαμε με τον Εμίρ στο καφέ «Σετάλιστε», που σήμερα δεν υπάρχει, μα που εκείνος το γνωρίζει καλά, και ξέρει πού ήταν και πότε ήταν, και γιατί τώρα δεν υπάρχει πια. Ή είναι ανάγκη, ίσως, να του το υπενθυμίσουμε;

Κι ύστερα ήρθε ο πόλεμος, κι ο Εμίρ εξαφανίστηκε απ' το Σαράγεβο. Έφυγε για τον μεγάλο κόσμο, και δεν πειράζει: το άξιζε. Τις φορές που επέστρεφε, το ταξίδι του τελείωνε στο Βελιγράδι, οι ομιλίες του τελείωναν στο Βελιγράδι, οι δουλειές τελείωναν στο Βελιγράδι.

Κάποια νύχτα, ενώ το Σαράγεβο καιγόταν πιο οδυνηρά και αιματηρά από ποτέ, ο «Κούστα» γιόρταζε στο Βελιγράδι την προβολή μιας παράξενης ταινίας, όπου δεν υπήρχε πια το Σαράγεβο και λεγόταν *Αριζόνα Ντρημ*. Μετά, κάποιος έφερε στο Σαράγεβο μια εφημερίδα που είχε στην πρώτη σελίδα τη φωτογραφία του και τον τίτλο: «Αγαπώ τους Σέρβους».

Μας φάνηκε παράξενο, όχι το ότι αγαπούσε τους Σέρβους –καθένας στο Σαράγεβο μπορεί ν' αγαπάει όποιον και όπως θέλει–, αλλά αυτή του η ανάγκη να γνωστοποιήσει, με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο, στη συντροφιά του «Σετάλιστε, ποιον αγαπούσε. (...)

Στο Σαράγεβο ο «Κούστα» δεν ξαναφάνηκε, παρ' όλο που έγραψε πολλές φορές στις εφημερίδες για να εξηγήσει αυτό που, καθώς φαίνεται, είχε βάλει τώρα στη νέα του ταινία. Δηλαδή, ότι αυτό που μας συνέ-

βη στο Σαράγεβο, είναι πολύ πιο πολύπλοκο απ' όσο μπορεί να φανταστεί ο κόσμος, και ότι το Βελιγράδι «του» βομβαρδίστηκε το '41. Αλλά για τις βόμβες στο Σαράγεβο το '93, '94 και '95, ούτε κουβέντα.

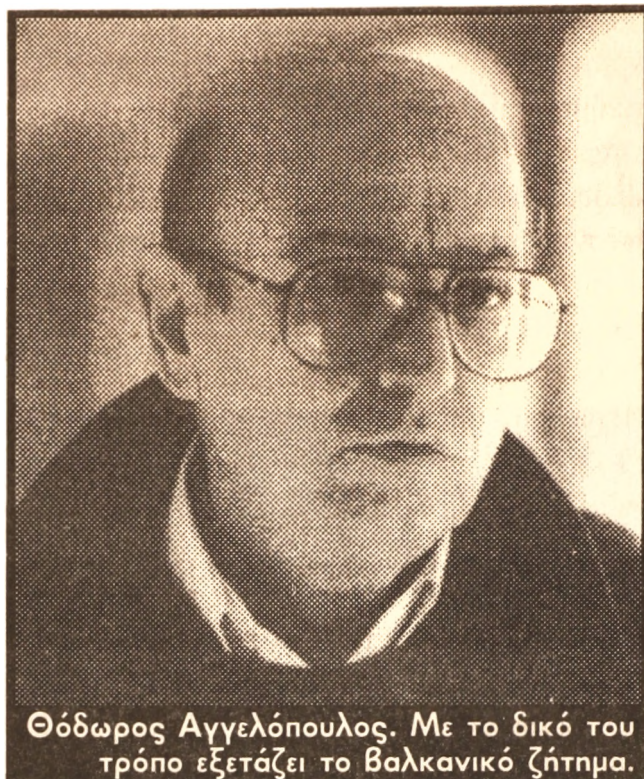
Κανείς δεν αρνείται στον «Κούστα» το δικαίωμα να φτιάξει ό,τι ταινία θέλει. Του αξίζει. Η οδυνηρή αϋπνία του Σαράγεβο για τον Χρυσό Φοίνικα του *Αντεργκράουντ* δεν προέρχεται ωστόσο απ' αυτό που έφτιαξε ο Εμίρ. (...)

Στη συνέντευξη Τύπου στις Κάννες μετά την προβολή (τη μέρα που στην Τούζλα, σκοτώνονταν εβδομήντα, αγόρια και κορίτσια, τη μέρα που το Σαράγεβο καιγόταν πάλι), ο Εμίρ δήλωσε ότι «σφάλλει μεγάλως όποιος δηλώνει ότι ο Μιλόσεβιτς είναι ένοχος για όλα όσα συμβαίνουν στη Βοσνία». Δήλωσε ακόμα ότι η ταινία χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Βελιγράδι και το Παρίσι. Περίπτωση δίχως προηγούμενο, συμπέραναν οι κριτικοί. Κι έτσι ο «Κούστα» μετέτρεψε τον Χρυσό του Φοίνικα σε πολιτική. Και η Ευρωπαϊκή Ένωση, με τα λεφτά της, είχε μετατρέψει κι εκείνη την ταινία σε πολιτική. Και η επιτροπή των Καννών ψήφισε υπέρ της πολιτικής του Κουστουρίτσα και της ταινίας του.

Έχουν το δικαίωμα, και κανείς στο Σαράγεβο δεν ζητάει να τους το αρνηθεί. Ούτε καν τη νύχτα που σκοτώθηκαν τα παιδιά στην Τούζλα και το Σαράγεβο. Αλλ' ούτε σ' εμάς μπορεί ν' αρνηθεί κανείς το δικαίωμα στην αϋπνία για τον νέο Χρυσό Φοίνικα στον τέως σύντροφό μας Εμίρ Κουστουρίτσα, που δόθηκε στο *Αντεργκράουντ* και την πολιτική του, ή άλλως, στην αντεργκράουντ πολιτική.

Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΓΝΩΜΗ

Δακρύβρεκτη όπως η ετυμηγορία του Ντιζντάρεβιτς (και τον κατανοούμε, βρίσκεται στο επίκεντρο ενός πολέμου), θεωρητικοποιημένη και ψυχραιμα οργισμένη, όπως η ετυμηγορία του Φινκελκρότ, η επιχειρηματολογία και τον δύο κειμένων στέκεται σε μια βασική παραδοχή, την οποία και οι δύο θεωρούν αυτονόητη: Ότι ο κινηματογράφος οφείλει να ενορχηστρώνει το λόγο του σε μια αποδεκτή παραδοχή. Η πίστη του Λένιν, όμως, στην προπαγανδιστική δύναμη του κινηματογράφου οδήγησε στο έκτρωμα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού – και να μας συμπαθούν οι δύο αρθρογρά-

Θόδωρος Αγγελόπουλος. Με το δικό του τρόπο εξετάζει το Βαλκανικό ζήτημα.

φοι αλλά δεν μπορούμε να διακρίνουμε στις αράδες τους άλλη προσέγγιση της καλλιτεχνικής δημιουργίας πέρα από αυτή που οδηγεί κατευθείαν στην πολιτική εξαργύρωση του «μηνύματος».

Ο κινηματογράφος, ωστόσο, έχει τη δική του, την ιδιαίτερη δυναμική – και είναι αυτή η δυναμική που διαμορφώνει τελικά και την αξία του. Ο κινηματογράφος δεν έχει σε τίποτα να κάνει με τακτοποιημένες ιδέες και εν γένει με προκάτ παραδοχές. Αν ήταν έτσι, τότε κάθε καθεστώς, κάθε πολιτική πρόταση, κάθε –δίκαιη ή άδικη– πολιτική ή κοινωνική υπόθεση θα είχε τον καλλιτέχνη της, τότε η τέχνη θα ήταν «παραγγελιά» κομμένη και ραμμένη στα μέτρα μιας θεωρητικοποίησης, μιας ιδεοληψίας, μιας βεβαιότητας. Όμως, η τέχνη είναι μια γοητευτική αλλά και ριψοκίνδυνη, καταρχήν πνευματική, περιπέτεια. Οι καλλιτέχνες δεν στοχάζονται (και καλά κάνουν) με έμφαση στο όποιο χρέος υποδεικνύεται ως ορθό. Το αντίθετο. Η μεγάλη τέχνη διαθέτει τις δικές της προσεγγίσεις στα πράγματα – και όπως η ιστορία αποδεικνύει, στις περισσότερες περιπτώσεις, πρόκειται για προσεγγίσεις πολύ πιο διεισδυτικές από εκείνες που τις υποκινεί η επικαιρικότητα ενός πολιτικού φαινομένου ή η στράτευση σε έναν σκοπό. Ο Κουστουρίτσα, ο κάθε Κουστουρίτσα, έχει να διαλέξει έναν δύσβατο δρόμο: Να ενώσει σε μια μαγική χημεία πολλά και ετερόκλητα ερεθίσματα, να τα αποδώσει συμπυκνώνοντάς τα στο τελικό αποτέλεσμα – στη μορφή. Το πάθος για τη μορφή, στην τέχνη, είναι πόνος. Και καμία πολιτική τε-

λεολογία δεν μπορεί να υπαγορεύσει τι θα κυφορηθεί σε συνθήκες αβάσταχτου πόνου.

Αλλά, για να έλθουμε στο προκείμενο, τόσο ο Ντιζντάρεβιτς όσο και ο Φινκελκρότ πιστεύουν ότι ο Βόσνιος σκηνοθέτης «εμήδισε»: πήγε με τον αντίπαλο, δεν έστερξε να αποδεχτεί ό,τι γενικώς πιστεύεται στη Δύση – ότι το «δίκιο» το έχουν οι Βόσνιοι, ότι οι Σέρβοι είναι οι βάρβαροι εθνικιστές που τις επεκτατικές τους βλέψεις τις προωθούν με μια γενοκτονία. Ότι, τελικά, δεν ενστερνίζεται την ανάλυσή τους – και, λέει επιπλέον ο Ντιζντάρεβιτς, αυτή η απάρνηση τον ωθεί να αποκηρύξει τους δεσμούς του αίματος. Η απάντηση του σκηνοθέτη είναι, νομίζουμε, πλέον ισχυρή: «Αισθάνομαι Γιουγκοσλάβος», δηλώνει ο Κουστουρίτσα (τα ίδια ακριβώς δήλωνε και όταν έγραφε το συγκλονιστικό του άρθρο, «Η ακακία του Σαράγεβο»). Ως Γιουγκοσλάβος, δεν έχει παρά να αφεθεί στο δρόμο της καρδιάς. Ούτε οι δεσμοί του αίματος ούτε οι πολιτικές αναλύσεις μπορούν να οδηγήσουν σε οποιαδήποτε γενική παραδοχή έναν Γιουγκοσλάβο που έχει δει το ιδανικό της πολυπολιτισμικότητας να σωριάζεται σε ερείπια, καμία πολιτική θέση δεν είναι ικανή να τον κάνει να παραβλέψει τα βιώματα (την Ιστορία), να αποστρέψει το βλέμμα από την προσωπική ερμηνεία των βιωμάτων του (της Ιστορίας του) καμία σκοπιμότητα, όπως κι αν βαφτίζεται (νομοτέλεια; δίκιο; πολιτικώς ορθόν;), δεν αρκεί για να τον αποτρέψει να παλέψει με τα δεδομένα που χτίζουν την τέχνη του: το χροϊκό, τις ιδέες του, τα όνειρα, τα οράματα, ό,τι αγάπησε, ό,τι τον πονά, ό,τι του προσφέρει αταξινόμητο, ανερμήνευτο από τους θεωρητικούς και τους πολιτικούς πραγματικότητα. Ο Κουστουρίτσα είναι καλλιτέχνης – και γι' αυτό ελεύθερος.

Όσο για τα μέλη της Επιτροπής των Καννών και για το κοινό του φεστιβάλ, με τι πολιτικοϊδεολογικές φορτίσεις σε λανθάνουσα μορφή, χωρίς την τεκμηριωμένη γνώση αλλά και το φανατισμό της πεποίθησης, μπορούν να χαίρονται και να χειροκροτούν ό,τι τους συγκινεί, τους ελκύει τους δίνει έναυσμα να σκεφτούν και να αισθανθούν χωρίς τη διαμεσολάβηση κανενός χρέους. Αυτό είναι η τέχνη. Σύνθετη διαδικασία – ακόμα πιο σύνθετη κι από το μπερδεμένο κουβάρι του βαλκανικού προβλήματος.

Ο ΚΟΥΣΤΟΥΡΙΤΣΑ, Ο ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ, Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

του Γιάννη Σκοπετέα

ΠΑΡΑΘΕΤΟΥΜΕ στη συνέχεια ένα κολάζ συνεντεύξεων, πλάνων και διαλόγων, επανασυνθέτοντας υπό τύπον μονολόγων τη σκέψη των δύο σκηνοθετών.

ΕΜΙΡ ΚΟΥΣΤΟΥΡΙΤΣΑ:

Ας είναι πρώτη ο Εμίρ Κουστουρίτσα; «...Είμαι Γιουγκοσλάβος και θα πεθάνω ως Γιουγκοσλάβος. Έχω γεννηθεί στο Σεράγεβο. Η ταινία υποτίθεται ότι είναι μια πολύ προσωπική άποψη για την ιστορία της χώρας μου τα τελευταία πενήντα χρόνια... Μια προσπάθεια να εξερευνήσω τα χαρακτηριστικά της νοοτροπίας των σημερινών Γιουγκοσλάβων και να προσφέρω μια αίσθηση της κατάστασης σ' αυτό το χαοτικό μέρος του κόσμου, που έχει υποστεί την τρομακτική προπαγάνδα των μέσων. Όπως είναι τα πράγματα τώρα, κανείς δεν φαίνεται να μπορεί να καταλάβει τις ρίζες της τρομακτικής αυτής διαμάχης. Η ταινία περιγράφει την ιστορία μερικών οικογενειών παρτιζάνων που κρύβονται κάτω από τη γη κατασκευάζοντας όπλα στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Το ίδιο συνεχίζουν να κάνουν δεκαέξι χρόνια μετά, καθώς ο επικεφαλής τους, και στέλεχος του τιτοϊκού καθεστώτος αργότερα, τους πείθει ότι ο πόλεμος συνεχίζεται, ώστε να μπορεί να πουλάει τα όπλα στη μαύρη αγορά. Οι άνθρωποι αυτοί εξακολουθούσαν να ζουν κάτω από τη γη όλο αυτό τον καιρό. Το ψέμα στη Γιουγκοσλαβία έχει πολύ διαφορετική έννοια απ' ό,τι στα υπόλοιπα μέρη του κόσμου. Από τότε που γύριζα τον «Καιρό των τσιγγάνων» έμαθα από ένα γύφτο ότι από τότε που εγώ έπιασα τον εαυτό μου ψεύτη, δεν μπορώ να πιστεύω σε κανέναν, πολύ περισσότερο στην τιτο-μπολσεβικική μοναρχία. Η ευπιστία των χαρακτήρων ξεκινάει από την ιδεολογία τους. Αυτό είναι το αδύνατο σημείο όλων των Βαλκάνιων. Θα αρκούσε για τον έναν από τους δύο ήρωες της ταινίας, που είναι τυπικό δείγμα εθνικού ήρωα σ' όλα τα κράτη, να ακούσει τη λέξη Τίτο για να αρχίσει να παρελαύνει στρατιωτικά. Οι άνθρωποι της πατρίδας μου κατάφεραν να επιβιώσουν τα χρόνια του Τίτο πείθοντας τους εαυτούς τους ότι πραγματι-

κά ζούσαν την «ιδανική ζωή». Το φιλμ απευθύνεται σ' αυτούς. Γιατί η Γιουγκοσλαβία υπάρχει ακόμη. Έκανα ένα φιλμ για το κοινό, ανεξαρτήτως ράτσας, εθνικότητας και θρησκείας. Για όλους. Αγωνιζόμουν για μια πολυσυλλεκτική, ως προς τα έθνη και την κουλτούρα, Γιουγκοσλαβία. Γιατί να χρειαζόμουν μια πολυεθνική Βοσνία, όταν τα είχαμε όλα στη Γιουγκοσλαβία; Δεν έχω απάντηση στο θέμα του εμφυλίου. Έχω όμως μια ερώτηση: Γιατί δεν μπαίναμε ή δεν μας βάζανε στην ΕΟΚ πριν από τον πόλεμο; Ο καθένας πρέπει να σκέφτεται τον πόλεμο. Είναι κάτι που έρχεται απρόσμενα, όπως ένας σεισμός. Αυτός ο πόλεμος είναι παράλογος, αιματηρός και τρομερός. Είναι όπως ένας σεισμός. Κανένας πόλεμος δεν είναι πόλεμος αν αδελφός δεν έχει σκοτώσει αδελφό. Ο πόλεμος αυτός κατά βάση έγινε από τις μεγάλες δυνάμεις που συνόδευαν το φέρετρο του Τίτο. Γι' αυτό κι εγώ έβαλα ως μουσική υπόκρουση το «Λιλή Μαρλέν». Ο πόλεμος αυτός δεν είναι καθόλου όπως τον βλέπουμε στο CNN. Οι Βόσνιοι δεν έγιναν στόχος του Μιλόσεβιτς. Αυτό είναι λάθος. Αν μου πείτε για ένα σημείο της ιστορίας, εγώ θα σας πω άλλα πεντακόσια αντεπιχειρήματα. Παραδείγματος χάριν, οι μοίρες των Εβραίων και των υπόλοιπων λαών από τους ναζί. Είδατε τώρα τον κύριο Βαλντχάιμ; Η ουσία είναι ότι τα Βαλκάνια είναι ρευστά. Ίσως τελικά όλη η άποψή μου να μπορεί να συμπυκνωθεί στην τελευταία σκηνή της ταινίας, όπου όλοι οι πεθαμένοι, πρώην φίλοι, Γιουγκοσλάβοι γλεντάνε σε κοινό τραπέζι, ενώ το έδαφος χωρίζεται και αυτοί αρχίζουν να πλέουν πάνω σ' ένα νησί. Άλλωστε, ο πρώτος τίτλος της ταινίας ήταν «Υπήρχε κάποτε μια χώρα...».

ΘΟΔΩΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

«Είναι αυτό το Σεράγεβο; Ο πόλεμος ήταν ένα ζήτημα που πρόβαλλε τεράστιο μπροστά μας ενώ διασχίζαμε τα Βαλκάνια στην αρχή των γυρισμάτων. Γυρίσαμε σχεδόν τα πάντα στους τόπους που αναφέρονται στην ταινία. Πτολεμαΐδα, Κοριτσά, Σκόπια, Βουκουρέστι, Κωστάιτσα, Βελιγράδι. Προσπαθήσαμε να γυρίσουμε και στο Σεράγεβο, αλλά στάθηκε αδύνατον, γι' αυτό και γυρίσαμε στο Βούκοβαρ και στο Μόστερ. Κάναμε το ίδιο ταξίδι που κάνει ο ξενιτεμένος έλληνας σκηνοθέτης της ταινίας που ψάχνει να βρει το πρώτο καταγεγραμμένο βλέμμα πάνω στα Βαλκάνια, δηλαδή τα πρώτα πλάνα που γύρισαν οι αδελφοί Μανάκια, οι πρώτοι βαλκάνιοι κινηματογραφιστές. Αλλά ενώ διασχίζαμε τα σύνορα, ήμασταν ακόμη στο ίδιο μέρος. Πόσα σύνορα λοιπόν θα πρέπει να διασχί-

σουμε για να φτάσουμε στο σπίτι μας; Ζω στα Βαλκάνια. Είμαι πολύ πλησιέστερα από όλους τους άλλους Ευρωπαίους σε αυτά που γίνονται εδώ. Υπάρχουν ακόμη διαβατήρια, φύλακες και φυλακές. Είναι σαφές ότι υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στους βαλκανικούς λαούς που διέσχισαν τους αιώνες κάτω από τη βυζαντινή και οθωμανική αυτοκρατορία. Σ' όλες τις χώρες υπάρχουν μετανάστες ή πρόσφυγες ή απλώς οικογένειες με ρίζες σε άλλα γειτονικά κράτη. Το πρώτο, όμως, που ανικρίζεις σήμερα στα Βαλκάνια είναι «ακίνητους ανθρώπους» σε έρημη τοπία. Ο κόσμος δεν έχει αναφορές. Οι άνθρωποι «περπατάνε» αλλά δεν πάνε πουθενά.

Τα πράγματα είναι πολύ σύνθετα στη Γιουγκοσλαβία. Δυστυχώς, ο Τίτο έφτιαξε μια τόσο εύθραυστη ενότητα, χωρίς να υπολογίσει την ιστορική κατάληξη αυτής της ισορροπίας. Μετά από αυτό το... χάος. Σημασία έχει να «βλέπεις». Και «βλέπω» σημαίνει πως ανακαλύπτω τη στιγμή που βλέπω. Οι αδελφοί Μανάκια «είδαν» τον κόσμο καταγράφοντας τους βαλκανικούς πολέμους. Εμείς σήμερα τι βλέπουμε; Ίσως το θρυμματισμένο άγαλμα του Λένιν να κυλάει αργά και βασανιστικά πάνω στο Δούναβη.

Είναι αυτό το Σεράγεβο; Στα υπόγειά του καταχωνιασμένη και διαφυλαγμένη η ιστορία του πρώτου «βλέμματος» των αδελφών Μανάκια. Αλλά στην επιφάνεια, το βαλς του σμιξίματος με τη γυναικεία ύπαρξη σταματάει και χάνεται μέσα στην ομίχλη. Το Σεράγεβο σκεπάζεται από θάνατο. Η ιστορία αυτού του αιώνα ξεκίνησε από το Σεράγεβο και τελειώνει εκεί. Στα μάτια μου, αυτό είναι μια αποτυχία. Ούτως ή άλλως, στα μάτια του Οδυσσέα μπορεί κανείς να διακρίνει συγκεντρωμένη ολόκληρη την ανθρωπινή περιπέτεια...».

Μια κατάφαση είναι πιο πολύ αυτό που πραγματεύεται ο Κουστουρίτσα. Η γνώση του «από μέσα». Τα πράγματα έτσι γίνανε, οι Γιουγκοσλάβοι είναι παθιασμένοι γλεντζέδες και απαιτώνες, ο Τίτο ήταν ψεύτης, η Γιουγκοσλαβία επιβιώνει μόνο ως ένα νησί. Και δεν δίνει καμιά συνειδητή απάντηση στο θέμα του πολέμου. Ένα ερώτημα είναι αυτό που θέτει πιο πολύ ο Αγγελόπουλος, ατενίζοντας από την «κορυφή του Ολύμπου» όπως λένε οι Γάλλοι. Η συνειδητοποίηση της ιστορικότητας των καταστάσεων και η μελαγχολία των σκεπτόμενων ανθρώπων είναι τελικά αυτές που αναδεικνύουν την κατάσταση της ρευστότητας, το μετέωρο των ανθρώπων και η σημερινή «αρχαιοελληνική» τραγωδία των Βαλκάνιων.

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ

δεν γυρίζει πίσω

Τσούλα δημοκρατία...

Η εθνική αεροσυνόδος πραγματοποίησε την πρώτη επίσημη περιοδεία της ως επικεφαλής κυβερνητικού κλιμακίου εκ τριών υπουργών. Εγκατέλειψε για λίγες ώρες τη ροζ βίλα της Εκάλης και πέταξε έως τα αντίσκηνα των σεισμοπλήκτων στα Γρεβενά. Με αφορμή αυτή την πρώτη «αντ' αυτού» επίσημη εμφάνιση και περιοδεία της, ο Αγάθων θυμήθηκε την κάλυψη της περιοδείας της αλήστου μνήμης βασιλείσσης Φρειδερίκης στη Βόρεια Ελλάδα από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Ενόπλων Δυνάμεων, με παρουσιαστή τον ποιητή Μιχάλη Κατσαρό. Τι να κάνει ο άνθρωπος, έπρεπε να περιγράψει την επίσκεψη με όλες τις φανφάρες και το ανάλογο ύφος. Και αυτό έπραξε, με υπερβάλλοντα ζήλο μάλιστα. Μόνο που σε όλο το χείμαρρο των περιγραφών του επανελάμβανε συνεχώς: «Η μεγαλειώδης περίοδος της βασιλείσσης άρχισε υπό τους ήχους της μπάντας... Η περίοδος της βασιλείσσης συνεχίζεται...».

Ο ωραίος καιρός

Ο Θόδωρος Αγγελόπουλος στις Κάννες, μπροστά στο μεγάλο βραβείο και, ξαφνικά, οι ελληνικές εφημερίδες, οι τηλεοράσεις, οι πολιτικοί αγάπησαν τον κινηματογράφο. Τελικά, το Βλέμμα του Οδυσσέα δεν κατάφερε να κερδίσει το μεγάλο βραβείο, ωστόσο η ταινία του Αγγελόπουλου μαζί με εκείνες του Κουστουρίτσα και του Κεν Λόουτς κέρδισαν τις εντυπώσεις και έγειραν την πλάστιγγα του φεστιβάλ υπέρ ενός κινηματογράφου που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, επαναπροσεγγίζει την πολιτική. Και ως προς την πολιτική, όλα εντάξει (όπως έμαθα, σε άλλες σελίδες του Αντί γράφονται πολλά και ποικίλα γι; αυτή την όψη των φετινών Καννών), Ως προς τον Αγγελόπουλο, όμως, η συζήτηση συνεχίστηκε σε ταβερνείο, με τον Αγάθωνα, φανατικό της απόψεως περί σκηνοθέτη που οδήγησε «μια γενιά στα πιο βαθιά χασμουρητά», να... δίνει τα ρέστα του. Όχι πια για την πολιτική θέση των ταινιών του σκηνοθέτη (ο Αγάθων δεν ήθελε να τη συζητήσει) αλλά για την αισθητική. Ο Αγάθων, λοιπόν, αγόρευσε για το ιδιόρρυθμο, αργό στυλ των ταινιών του

σκηνοθέτη, μίλησε για τους (υποτιθέμενους, είπε) εσωτερικούς ρυθμούς τους και, αφού χαρακτήρισε τον Αγγελόπουλο ως το σκηνοθέτη που κατά κόρον σκοπεύει ομίχλες, βροχές, καταιγίδες, χιόνια, συννεφίες, ψιλόβροχα και λοιπά μετεωρολογικά φαινόμενα, στο τέλος ξέσπασε:

— *Κι όχι τίποτα άλλο ρε παιδιά, αλλά η Ελλάδα είναι ένας τόπος που τουλάχιστον τις τριακόσιες μέρες του χρόνου ο ήλιος δεν λείπει να κρυφτεί πίσω απ' τα σύννεφα. Ε, λοιπόν, στις ταινίες του Αγγελόπουλου δεν θυμάμαι να έχω δει μια σκία που να την προκαλεί η πρόσπτωση επί αντικειμένων των ακτίδων του ήλιου.*

Ύστερα, κλείνοντας το... σοβαρό μέρος της ανάλυσης, διηγήθηκε στην ομήγυρη ένα ανέκδοτο.

«Πήγε ο Αγγελόπουλος σε κινηματογραφική λέσχη της Βόρειας Ελλάδας να παρουσιάσει κάποια ταινία του, που θα προβαλλόταν. Την άλλη μέρα, κάποιοι εκπρόσωποι της λέσχης θέλησαν να τον πάνε μια μικρή εκδρομή, ένδειξη του αισθήματος φιλοξενίας αλλά και ανταπόδοση της υποχρέωσης που ένιωσαν για τον κόπο που έκανε να τους επισκεφτεί. Όμως, ο καιρός ήταν βροχερός, φυσούσε κι έκανε κρύο.

Ένας από τους φιλόξενους κινηματογραφόφιλους αισθάνθηκε την ανάγκη να απολογηθεί για τον καιρό:

— *Τι κρίμα που ο καιρός είναι τόσο κακός, είπε στον Αγγελόπουλο.*

— *Δεν είναι κακός. Είναι καλός. Είναι ωραίος καιρός, απάντησε κοφτά ο σκηνοθέτης, μη επιδεχόμενος αντιρρήσεις.»*

Όνειρο, ίσως.

Αφού άσπρισε η Μαύρη Τρύπα της Ελευθεροτυπίας, μετά το γιαούρτι που του εκσφενδόνισαν οι φεμινίστριες που συνόδευσαν στο κτίριο της εφημερίδας τους διαμαρτυρούμενους ρηγάδες, θέλησε να διασκεδάσει την κατάσταση. Την άλλη μέρα, από τη στήλη του περιέλουσε με νέο υβρεολόγιο τα παλαιόμαχα μέλη του Ρήγα Φεραίου. Δεν αρκέστηκε όμως σ' αυτούς. Θέλοντας να δώσει ρεσιτάλ κυνισμού,

παρέλαβε όλες τις ταλαίπωρες μειονότητες πάνω στις οποίες ασκεί συνήθως το κακόγουστο χιούμορ του και, ανάμεσα στα... ευτράπελα για τους ρηγάδες και τα γιαούρτια, παρενέβαλε το εξής... ανέκδοτο (μπρρρ...):

«*Πώς πέθανε ο τελευταίος Κούρδος; Ξεκουρδίστηκε.*

Όσοι ανατρίχιασαν, ανατρίχιασαν, όσοι εξοργίστηκαν εξοργίστηκαν, κι ο Τρύπας σίγουρα θα αισθανόταν παλικάρι που απέδειξε ότι καταλύει τα πάντα, ότι δεν έχει ιερό ούτε όσιο.

Φίλος, χαιρέκακος και φαντασιόπληκτος, την άλλη μέρα, εξομολογούνταν μία θαυμάσια, σπλάτερ, φαντασία στην ομήγυρη.

Έστω, έλεγε, ότι κάποια στιγμή, στο γραφείο του Τρύπα χτυπούσε το τηλέφωνο. Στην άλλη άκρη του σύρματος θα μπορούσε να είναι ένας Κούρδος, από τους πολλούς πολιτικούς εξορίστους που ζουν στην Ελλάδα και αναπτύσσουν πολιτική δράση. Και θα μπορούσε να του πει:

— *Κοιτάξτε, κύριε Αποτέτοιε. Την πρώτη φορά, εντάξει, ο Κούρδος ξεκουρδίστηκε. Μόνο να προσέχεις, την επόμενη φορά να μην πάθει τίποτα άλλο, διότι εμείς δεν είμαστε Ρηγάδες να τιμωρούμε με γιαούρτια.*

Ύστερα, ο φίλος ξύπνησε. Γνώριζε ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο να γίνει – θα έμενε απραγματοποίητη επιθυμία στην αχαλίνωτη και χαιρέκακη φαντασία του φίλου. Διότι οι Κούρδοι (όπως και οι Αλβανοί, οι Πακιστανοί και οι υπόλοιποι οικονομικοί και πολιτικοί πρόσφυγες στην Ελλάδα) έχουν βαθιά συναίσθηση των αισθημάτων φιλοξενίας και της συμπαράστασης που απολαμβάνουν από μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού. Και έτσι, απλώς, όταν θίγονται από ακραίες ρατσιστικές εκδηλώσεις εναντίον τους απλώς χαμογελούν πικραμένοι. Και συνεχίζουν να ονειρεύονται. Ή, όπως έλεγε ο Κόμης Μοντεχρίστος, ο ήρωας του Αλέξανδρου Δουμά, να περιμένουν και να ελπίζουν.

ο Αγύριστ

Στην πλατεία Τιεν αν Μεν

Σε εκτεταμένες προληπτικές συλλήψεις και ανακρίσεις «υπόπτων» προέβη το καθεστώς της Κίνας για να εμποδίσει κάθε μαζική εκδήλωση στην έκτη επέτειο της καταστολής της δημοκρατικής φοιτητικής διαμαρτυρίας στην πλατεία Τιεν αν Μεν του Πεκίνου – μιας διαμαρτυρίας που είχε καταπνιγεί με τη βία. Η αστυνόμευση ήταν τέτοια, ώστε δεν επιτράπηκε καμιά εκδήλωση διαμαρτυρίας. Παρ' όλα αυτά, παραδοσιακή (ραδιόφωνο) και σύγχρονη τεχνολογία (Internet) κατέκλυσαν την Κίνα με μηνύματα για την επέτειο αυτή, υπενθυμίζοντας τον επείγοντα χαρακτήρα των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων στην Κίνα.

Η χώρα τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μια άνευ προηγουμένου ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη με όλες της τις συνέπειες. Οι ισχυρές νησίδες της ελεύθερης αγοράς απλώνονται σ' όλη τη χώρα, δημιουργώντας μεγάλες προσδοκίες στον πληθυσμό για όλο και περισσότερο υψηλό βιοτικό επίπεδο. Δυτικά καταναλωτικά και πολιτιστικά πρότυπα κάνουν έντονα την εμφάνισή τους, η σεξουαλική επανάσταση προβάλλει δειλά δειλά, η κοινωνία της αφθονίας εκκολάπτεται μέσα στο σκληρό κέλυφος του κομμουνιστικού καθεστώτος και, όπως όλα δείχνουν, δεν θ' αργήσει να το διαρρήξει.

Η αναμενόμενη αποχώρηση απ' τα εγκόσμια του Ντεγκ Σιάο Πιγκ, 90 ετών, ασφαλώς θα πυροδοτήσει πολιτικές εξελίξεις που δεν μπορούν να

προβλεφθούν, καθώς ακόμα και στις πιο ιεραρχικά δομημένες πολιτικές εξουσίες η διαδοχή δεν είναι εύκολη υπόθεση – κι αν οι διαφορές κατεβούν στις «μάζες» όλα είναι δυνατά.

Η προσεκτική αντιπολίτευση των διαφωνούντων στην Κίνα περιμένει ακριβώς αυτή τη στιγμή για να διεισδύσει μέσα απ' τις πολιτικές ρωγμές που ενδεχομένως θα δημιουργηθούν. Ολίγοι αλλά διάσημοι επιστήμονες και διανοούμενοι του «κατεστημένου» διαμορφώνουν θέσεις που υποστηρίζουν την ανεκτικότητα έναντι της κοινής γνώμης και ζητούν καθεστώς βασισμένο στο Συνταγματικό Δίκαιο και την κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Η οικονομική ανάπτυξη, η διαφοροποίηση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών πάντα δημιουργεί νέα κοινωνικά στρώματα, νέα ρεύματα απόψεων και ιδεών και αιτήματα που αφορούν τη δημοκρατική οργάνωση της πολιτείας και την ελεύθερη έκφραση των απόψεων, ώστε ελεύθερα να εκφράζονται και τα συμφέροντα της κοινωνίας.

Δεν μπορεί κανείς να προβλέψει αν η μετάβαση σε δημοκρατικότερες μορφές πολιτικής οργάνωσης στην Κίνα θα γίνει συντεταγμένα και ομαλά, κάτω από μια επίπλαστη μονοκομματική μονολιθικότητα που θ' απειλείται συνέχεια από ισχυρές πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις. Το βέβαιο είναι ότι η μονολιθική κομμουνιστική Κίνα, το τελευταίο μεγάλο προπύργιο των ιστορικών επαναστάσεων του εικοστού αιώνα, βρίσκεται στα πρόθυρα βαθύτατων αλλαγών.

Πληθαίνουν
οι φωνές
στην Κίνα
που ζητούν
καθεστώς
βασισμένο
στο
Συνταγματικό
Δίκαιο και τη
δημοκρατία.

Ένα άστρο φθίνει...

του Αργύρη Παναγόπουλου

Μέσα από μια συστηματική τηλεοπτική πλύση εγκεφάλου, και αντιμέτωπος με μια νωχελική Αριστερά, ο Μπερλουσκόνι επιχειρεί να κερδίσει τα τρία δημοψηφίσματα που θα διεξαχθούν στις 11 Ιουνίου σχετικά με την ιδιοκτησία των τηλεοπτικών σταθμών, με τον περιορισμό της διαφήμισης κατά την προβολή κινηματογραφικών ταινιών από την τηλεόραση και με τη συγκέντρωση της διαφήμισης από τις διαφημιστικές εταιρείες. Θα καταφέρει άραγε να περισώσει με τον τρόπο αυτό το άστρο του που φθίνει;

Ο Μπερλουσκόνι προσπαθεί να περισώσει τα τρία τηλεοπτικά του κανάλια αλλά και το κύρος του ως πολιτικού ηγέτη της κεντροδεξιάς συμμαχίας που έχει κλονιστεί από την ήττα του στις πρόσφατες δημοτικές εκλογές.

Δυστυχώς η Αριστερά δεν στάθηκε ικανή να αντιπαρατεθεί στην τηλεοπτική «σαβούρα» του Μπερλουσκόνι και να δώσει μια μεγάλη πολιτική και πολιτιστική μάχη ενόψει των δημοψηφισμάτων, χρησιμοποιώντας πρώτα και κύρια τον πολιτιστικό κόσμο της χώρας, του οποίου τα δημιουργήματα βρίσκονται σε κίνδυνο μπροστά στην υποκουλτούρα της νέας τηλεοπτικής Δεξιάς. Το ΔΚΑ προσπάθησε μέχρι την τελευταία στιγμή να διαπραγματευθεί –αδιαφανώς– με τον Μπερλουσκόνι την ψήφιση νόμου. Ο εκλεκτός του Κυρίου προτίμησε όμως την τελευταία στιγμή, σίγουρος για τη νίκη του, την προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία.

Η ηγεσία του ΔΚΑ, ο Ντ' Αλέμα, ο Βελτρόνι, ο Μπρασανί, ο Μούζι, ο Κάλβι, αρχίζει να κατανοεί τώρα ότι το ΔΚΑ κινδυνεύει να αποκοπεί από την εκλογική του βάση. Η Λέγκα του Βορρά, η Συμμαχία του Σένι, οι πρώην Χριστιανοδημοκράτες του Μπιάνκο και άλλα τμήματα καθολικών προσπαθούν να ανασυντάξουν τις δυνάμεις του κέντρου, ενώ το ΔΚΑ συνεχίζει να ψηφίζει στη Βουλή όλα τα αντιλαϊκά μέτρα λιτότητας της κυβέρνησης Ντίνι, από τις αυξήσεις στους φόρους και τις τιμές μέχρι τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού και

ασφαλιστικού τομέα, η οποία αποδοκιμάστηκε από τους εργαζόμενους στον παραγωγικό και βιομηχανικό τομέα.

Γενικότερα, το ΔΚΑ κινδυνεύει να οδηγηθεί στις πολιτικές εκλογές που θα γίνουν πιθανώς τον Οκτώβριο χωρίς να έχει να προσφέρει τίποτα στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα που υποτίθεται ότι εκπράζει. Τη στιγμή που οι επιχειρήσεις πραγματοποιούν τα υψηλότερα κέρδη των τελευταίων δύο δεκαετιών, οι μισθωτοί και οι εργαζόμενοι στη βιομηχανική παραγωγή βλέπουν τα εισοδήματά τους να περιορίζονται από τις αυξήσεις των φόρων, τον πληθωρισμό, το ουσιαστικό πάγωμα των μισθών και τον περιορισμό της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, ενώ από την άλλη μεριά η ανεργία έχει αγγίξει τα υψηλότερα μεταπολεμικά ποσοστά.

Η Κομμουνιστική Επανάσταση αποτέλεσε για μια ακόμα φορά τη μόνη εστία αντίστασης εναντίον των αντιλαϊκών μεταρρυθμίσεων της κυβέρνησης Ντίνι. Ωστόσο βρίσκεται κι αυτή σήμερα στα πρόθυρα της διάσπασης, λόγω της ψήφου εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση Ντίνι τμήματος των βουλευτών της για να αποφευχθεί η διάλυση της Βουλής. Η τάση των νεοσταλινικών του Κοσουτά, που αποτελεί τον κορμό της Επανάστασης και που επί χρόνια, ως ισχνή μειοψηφία, βρισκόταν στο περιθώριο της πολιτικής του ΙΚΚ, ισχυροποιημένη από τη δημοτικότητα του Μπερτινότι, τον οποίο κατά τα άλλα δεν ήθελε ποτέ για γραμματέα, και το καλό εκλογικό αποτέλεσμα, αποφάσισε να προχωρήσει σε ξεκαθάρι-

σμα λογαριασμών στο κόμμα. Την Επανάσταση ετοιμάζονται να εγκαταλείψουν αμέσως μετά τη συζήτηση στη Βουλή του νόμου για το ασφαλιστικό, οι μισοί σχεδόν βουλευτές της, ο πρώην γραμματέας της Καραβίνι, οι δύο πρώην κοινοβουλευτικοί της εκπρόσωποι Μάγκρι και Κρουτσιανέλι, η πρόεδρος της επιτροπής Πολιτισμού και ΜΜΕ του Ευρωκοινοβουλίου Λ. Καστελλίνα, ο υπεύθυνος διεθνών σχέσεων Πετινάρι, ολόκληρο το τμήμα ΜΜΕ και πλήθος στελεχών, νομαρχιακών και δημοτικών συμβούλων.

Η εμπειρία δημιουργίας ενός πολιτικού υποκειμένου της ιταλικής αγωνιστικής Αριστεράς, φαίνεται έτσι ότι οδηγείται στο τέλος της, μετά πέντε χρόνια δύσκολης συγκατοίκησης. ΔΚΑ, Επανάσταση και Πράσινοι αδυνατούν να εκφράσουν συνολικά –πολύ λιγότερο ο καθένας ξεχωριστά– μια δημοκρατική προοπτική μπροστά στην κρίση και την κατάρρευση του διεφθαρμένου καθεστώτος στην Ιταλία. Η κρίση του Μπερλουσκόνι, δεν μπόρεσε δυστυχώς να μεταφραστεί σε ήττα του μπερλουσκονισμού ως πολιτικού, κοινωνικού και πολιτιστικού μοντέλου.

Τα δημοψηφίσματα, ανεξαρτήτως της έκβασής τους, αναγκαστικά θα επιταχύνουν τη δημοκρατικότερη διεύθυνση του ιταλικού επικοινωνιακού και τηλεοπτικού συστήματος, γιατί άγγιξαν ένα πολύ σύγχρονο πρόβλημα της ιταλικής κοινωνίας. Λιγότερο βέβαιο είναι τι επιπτώσεις θα έχουν στην –έτσι κι αλλιώς φθίνουσα– ακτινοβολία του Σίλβιο Μπερλουσκόνι...

«Μαύρο στον Φελίππε»

του Δημήτρη Φιλιππί

Εκλογές στην Ισπανία και στους 100 Ισπανούς οι 35 ψήφισαν τον Χοσέ Μαρία Αθνάρ, τον ηγέτη του Λαϊκού Κόμματος (Partido Popular), που πέτυχε περίλαμπρη νίκη, ενώ ποσοστό 30,5% τον Φελίππε Γκονζάλες και το Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSOE), που, διαψεύδοντας τα προγνωστικά, δεν υπέστη συντριβή. Ωστόσο...

Ωστόσο, δύο εβδομάδες μετά τις τοπικές εκλογές, κανείς εκλογολόγος δεν αποτόλμησε την πρόβλεψη πόσοι από τους ψηφοφόρους του Λαϊκού Κόμματος ψήφισαν πράγματι τον Αθνάρ και πόσοι... μαύρισαν τον Γκονζάλες. Γιατί είναι ενδεικτική λεπτομέρεια το γεγονός ότι η προπαγάνδα της κεντροδεξιάς –και πάγια τακτική της από τις εθνικές εκλογές του '93– στηρίχτηκε, κυρίως, στο σύνθημα: «μαυρίστε αυτή τη διεφθαρμένη κυβέρνηση... Έτσι, το μήνυμα της ισπανικής κάλπης της 28ης Μαΐου είναι σαφές: η αρνητική ψήφος στον Γκονζάλες δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση ψήφο εμπιστοσύνης στον Αθνάρ και στο κόμμα του. Γιατί όσο περνούν οι μέρες και καταλαγιαίνουν οι αντιπαράθεσεις, ο Αθνάρ έπαψε να ζητεί εθνικές εκλογές και ο Γκονζάλες αμφισβητείται όλο και λιγότερο...

Πάντως, από το μετεκλογικό σκηνικό επιβεβαιώνεται ότι η Ισπανία διέρχεται μια μεταβατική περίοδο καθώς, μετά 14 χρόνια σοσιαλιστικής κυριαρχίας, ο πολιτικός χάρτης της χώρας έχει αλλάξει άρδην: σε 42 από τις 52 τοπικές βουλές (Cortes) το Λαϊκό Κόμμα υπερσχύει του Σοσιαλιστικού (που νίκησε στην Καταλνία, στην Καστίλλια Λα Μάντσα και στην Ανδαλουσία), ενώ από τις 40 κυριότερες δημαρχίες που επί χρόνια μονοπωλούσαν οι σοσιαλιστές, τώρα τους απέμειναν τέσσερις-πέντε. Και αυτές με τη βοήθεια της Ενωμένης Αριστεράς του Χούλιο Ανγκίτα.

Έτσι έχουν λοιπόν πολύ πολύ χοντρικά οι αριθμοί. Ωστόσο, κι αυτή η φευγαλέα ανάγνωση επιδέχεται πολλές ερμηνείες.

Λαύρος κατά του Γκονζάλες ο Τύπος της αντιπολίτευσης - και ιδίως η συντηρητική ABC.

Ας τις δούμε πολύ περιληπτικά, για την κάθε παράταξη ξεχωριστά.

Για το Λαϊκό Κόμμα έχει να παρατηρήσει κανείς ότι νίκησε μεν, αλλά η προεκλογική πρόβλεψη, που μιλούσε για μια διαφορά 9-10 μονάδων από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, διαψεύσθηκε πλήρως, αφού η... ψαλίδα έκλεισε στις 4,5 μονάδες διαφορά. Το βέβαιο είναι ότι το Λαϊκό Κόμμα άρδευσε πελατεία τόσο από τα υπολείμματα του άλλοτε ισχυρού κεντρώου χώρου του Αντόλφο Σουάρεθ όσο και από ένα διόλου αμελητέο ποσοστό νοσταλγών του φραγκικού καθεστώτος, που «εκπροσωπείται» από τον πολιτικό πατέρα του Αθνάρ, κυβερνήτη της Γαλικίας και πρώην υπουργό του Φράνκο, Μανουέλ Φράγα Ιριμπάρνε... Αλλά ο Αθνάρ κέρδισε και μεγάλο κομμάτι της νεολαίας που θεωρεί το Σοσιαλιστι-

κό Κόμμα διεφθαρμένο κατεστημένο, έχει δει τον Φράνκο μόνο στα ντοκιμαντέρ της τηλεοράσης και τρέμει την ανεργία...

Για το Σοσιαλιστικό Κόμμα και τον Φελίππε έχει να πει κανείς ότι επέστρεψε στα ποσοστά που είχε ως αντιπολίτευση το... 1977. Δεν έπεσε όμως κάτω από το 30% και αυτό είναι επιτυχία αν ληφθεί υπόψη ο «πόλεμος» που υφίσταται ο Γκονζάλες από τον αντιπολιτευόμενο Τύπο (ABC), αλλά και τον... συμπολιτευόμενο (El País και κυρίως El Mundo)... «Ελάτε να ανατρέψουμε τις δημοσκοπήσεις», ζητούσε επίμονα ο Φελίππε από τους οπαδούς του. Αν το πέτυχε, όσο το πέτυχε, το οφείλει στους μικρομεσαίους δήμους των 20-30.000 κατοίκων, στη λεγόμενη «φτωχή Ισπανία», αλλά και σε μια κάπως απρόβλεπτη βελτίωση της οικονομίας.

Την επαύριο των εκλογών ο ευφυέστατος Ισπανός πρωθυπουργός ζήτησε και πήρε την εμπιστοσύνη του εκτελεστικού του Γραφείου, δήλωσε πως είναι ανοικτός σε νέες ιδέες και νέα πρόσωπα και κάλεσε σε πρόγευμα τους πιο... επιφανείς διαφωνούντες.

Για την Ενωμένη Αριστερά του Χούλιο Ανγκίτα τα πράγματα πήγαν μάλλον καλά. Διατήρησε στο ακέραιο τις δυνάμεις της (13%), παίρνοντας μάλιστα και ένα... απόρθητο φρούριο, τη Μάλαγα. Ο Ανγκίτα όμως επιθυμούσε διακαώς να ξεπεράσει τους σοσιαλιστές εκεί όπου μπορούσε. Το λεγόμενο «sofrazo» απεδείχθη φιλόδοξο σχέδιο που δεν επετεύχθη...

Από τους αυτονομιστές, τέλος, ο κυβερνήτης της Καταλωνίας Πόρντι Πουγιόλ παραμένει ο ρυθμιστής του παιχνιδιού και δηλώνει πως συνεχίζει να στηρίζει την κυβέρνηση...

Η Ευρώπη του Ζακ Ντελόρ

της Ντομινίκ Βολτόν

Η αποχώρηση του Ζακ Ντελόρ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σηματοδότησε το τέλος μιας ολόκληρης εποχής. Η προσφορά του Ντελόρ στην ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, κατά τη δεκαετία 1985-1995, ήταν ανάλογη με εκείνη προσωπικοτήτων όπως ο Μονέ, ο Σουμάν και ο Χαλσάιν. Ο Ντελόρ κληροδότησε μια Ευρώπη εντελώς διαφορετική από εκείνη του 1985 όταν ανέλαβε πρόεδρος της επιτροπής (Commission). Αυτά τα δέκα χρόνια ο «κύριος Ευρώπη», ο Ζακ Ντελόρ, ένας προικισμένος πολιτικός με τα χαρίσματα του οραματιστή, ενσάρκωσε αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί ευρωπαϊκό πρότυπο χωρίς ποτέ να λησμονεί την πρακτική πλευρά της ζωής. Η δεκαετία Ντελόρ έχει πλέον παρέλθει. Η Ευρώπη, όμως, εισήλθε σε μια νέα φάση της ιστορίας της, στη διάρκεια της οποίας θα δοθεί οριστικά απάντηση σε ορισμένα ερωτήματα που απασχολούν την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Στο τελευταίο του βιβλίο *Η οντότητα ενός ανθρώπου*, ο Ζακ Ντελόρ απαντά στις ερωτήσεις του κορυφαίου Γάλλου επικοινωνιολόγου Ντομινίκ Βολτόν και αναλύει τα δεδομένα της σημερινής Ευρώπης και τις προκλήσεις του αύριο. Το βιβλίο του Ζακ Ντελόρ πρόκειται να κυκλοφορήσει σε λίγες μέρες από τις εκδόσεις Ι. Σιδέρης και θα παρουσιαστεί το μεσημέρι της Τρίτης 20 Ιουνίου στο ξενοδοχείο Εσπέρια από έλληνες δημοσιογράφους πανεπιστημιακούς και πολιτικούς. Από το βιβλίο αυτό προδημοσιεύουμε σήμερα την εισαγωγή του Ντομινίκ Βολτόν.

Σωτήρης Ντάλης

Για ποιο λόγο ένα βιβλίο με τον Jacques Delors; Επειδή, όσο και αν η ταυτότητά του είναι γνωστή, ο ίδιος παραμένει σχεδόν άγνωστος. Είναι από καιρό ένας από τους πιο δημοφιλείς πολιτικούς της Γαλλίας, έχει διαγράψει πρωτότυπη πνευματική και πολιτική τροχιά. Η δημόσια δράση του, ως μαχητή και αργότερα ως εμπειρογνώμονα και πολιτικού, εμπυχώθηκε πάντοτε από τις αξίες της αλληλεγγύης και της ευθύνης. Συνέπραξε πολλές φορές στη διαμόρφωση της ιστορίας της χώρας αυτής και είναι

ένας από τους Γάλλους που συνέβαλαν άμεσα στην οικοδόμηση της Ευρώπης. Με τα προτερήματα και τα ελαττώματά του είναι, σε τελική ανάλυση, αρκετά αντιπροσωπευτικός της γαλλικής κοινωνίας, των σταθερών στοιχείων της, καθώς και της εξέλιξής της.

Με μια λέξη, διαθέτει ιδέες, πείρα, ένα όραμα για το μέλλον και μας ενδιαφέρει σε μια στιγμή που, μετά τη συνεχή μετακίνηση από τη Δεξιά στην Αριστερά, η γαλλική κοινωνία αναζητά σημεία αναφοράς, αξίες, δεσμεύσεις.

Η ταυτότητά του είναι γνωστή, ο ίδιος

όμως σχεδόν άγνωστος. Κι όμως, τι διαδρομή, τι σταθερότητα χαρακτηρα για κάποιον που είναι γνωστό πόσο του αρέσει η διαπραγμάτευση! Γνωρίζουμε τα πάντα για τα δέκα τελευταία χρόνια που πέρασε επικεφαλής της Ευρώπης, θυμόμαστε τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών της περιόδου 1981-1984, όμως ποιος θυμάται τον άνθρωπο που εισηγήθηκε στον Jacques Chaban-Delmas, από το 1969 ως το 1972, την έννοια της «νέας κοινωνίας», τον άνθρωπο που επινόησε τη διαρκή εκπαίδευση;

Ποιος θυμάται ακόμη το ρόλο του στον Προγραμματισμό, το διαρκές ενδιαφέρον που επιδείκνυε για τα εργατικά ζητήματα, τη συνδικαλιστική του δράση ή τη στράτευσή του κατά των ανισοτήτων; Πάντα υπήρξε υπέρμαχος μιας κοινωνίας όπου οι κοινωνικές διαμάχες δεν θα εμποδίζουν τη διαπραγμάτευση ούτε την αμοιβαία αναγνώριση των απόψεων. Κι αυτό φάνηκε από τα πρώτα κείμενά του στο *Citoyen 60*, εδώ και τριάντα πέντε χρόνια.

Ήθελα, μέσα από το διάλογο αυτό, να κατανοήσω τους λόγους της τόσο σταθερής δημοτικότητας ενός πολιτικού ο οποίος, εδώ και δέκα χρόνια, είναι εντούτοις πολύ λίγο παρών στο γαλλικό προσκήνιο. Είναι ένας από τους ελάχιστους Γάλλους που διαθέτουν τόσο ευρεία διεθνή εμπειρία και για τόσο μεγάλη διάρκεια. Πράγμα που εξηγεί, χωρίς αμφιβολία, την υπόληψη της οποίας χαίρει στο εξωτερικό.

Σε μια εποχή που είναι συχνό φαινόμενο η απάρνηση αρχών και αξιών, το να συναντά κανείς συνοχή, τιμότητα και πίστη σε ορισμένα ιδανικά προκαλεί την αναγνώριση και την παραδοχή του ανθρώπου που τα διαθέτει. Τον θεωρούμε αυθεντικό, επειδή δεν παρεκκλίνει από τους στόχους του: θέλει πάντα να φέρνει τους άλλους κοντά τον ένα με τον άλλο, θέλει να περιορίζει τις ανισότητες και να οργανώνει, μέσα στον αμοιβαίο σεβασμό, τη συνύπαρξη συμπε-

JACQUES DELORS

L'UNITÉ D'UN HOMME

ENTRETIENS AVEC DOMINIQUE WOLTON

Η επιθυμία του Ζακ Ντελὸρ να αλλάξει την κοινωνία προκύπτει κυρίως από την ανάλυση των κοινωνικών δεδομένων.

ρόντων και αξιών. Με λίγα λόγια, ένας σοσιαλδημοκράτης. Σπάνιο είδος στο πνευματικό και πολιτικό μας πεδίο. Κυρίως στην Αριστερά, όπου βρέθηκε συχνά στη μειοψηφία. Πάντως κάθε άλλο παρά κονφορμιστής είναι.

Υπάρχουν όμως, χωρίς αμφιβολία, και αιτίες καθαρά κοινωνιολογικής φύσης. Ο Jacques Delors είναι, κατά κάποιο τρόπο, μια σμικρογραφία της γαλλικής ιστορίας: μέτρια καταγωγή, άνοδος κοινωνική χάρη στην εργασία· εκφράζει το περιβάλλον των υπαλλήλων και των εργαζομένων στον τομέα των υπηρεσιών, που θ' αποτελέσει στη συνέχεια τον «τρίτογενή τομέα»· δυσπιστία προς τις ιδεολογίες· χαρακτήρας ισχυρογνώμων, με πίστη όμως στις βαθιές του επιλογές. Μέσα σε κάθε εποχή, βρί-

την εργασία. Τα γεγονότα έχουν επιβεβαιώσει αυτό που με ενδιέφερε ως κοινωνιολόγο και το οποίο αυτό το βιβλίο προσπαθεί να κάνει κατανοητό, δηλαδή πώς και γιατί ο Jacques Delors ενσαρκώνει κάποια στοιχεία της γαλλικής κοινωνίας.

Προσεγγίζεται εδώ η ποικιλία των δραστηριοτήτων, δημόσιων και πολιτικών, σε σχέση με την ενότητα του ανθρώπου. Την ενότητα του ανθρώπου τη βρίσκουμε ενδεχομένως μέσα στις αξίες, κυρίως τις χριστιανικές, που σήμερα είναι λιγότερο ορατές στη γαλλική κοινωνία, μα που είναι απαραίτητο να τις γνωρίζουμε για να κατανοήσουμε τη δράση του. Οι αξίες αυτές ρίχνουν φως στις στρατεύσεις που βαίνουν από τη CFTC το 1950 ως την Ευρώπη το 1984, περνώντας από τον ουσιώδη ρόλο

σκει κανείς πάντοτε άνδρες και γυναίκες που συνοψίζουν ή αντιπροσωπεύουν την ιστορία της κοινωνίας. Ο Jacques Delors, μαζί και με άλλους βέβαια, συμβολίζει μια από τις πτυχές της ιστορίας της σύγχρονης Γαλλίας. Μεγάλος αριθμός Γάλλων αναγνωρίζουν στο πρόσωπό του τη δική τους ιστορία, καθώς και έναν τρόπο ν' αντικρίσουν την ιστορία γενικά.

Όντας ερευνητής στον τομέα της επικοινωνίας, είχα την περιέργεια να κατανοήσω με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η επικοινωνία αυτή μεταξύ ενός ανθρώπου και μιας κοινωνίας, πέρα από τις αποσιωπήσεις των επίλεκτων πολιτικών κύκλων. Κατά κάποιο τρόπο, ο Jacques Delors αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο, γιατί είναι αρκετά σπάνιο να προκαλεί η προσωπικότητα ενός ανθρώπου μια τέτοια αίσθηση στην κοινή γνώμη. Αίσθηση που δεν είχε ακόμα αποκτήσει την ευρύτητα που έχει σήμερα, τη στιγμή που άρχισα αυτή

των λεσχών, για ν' ανανεώσουν τον πολιτικό στοχασμό κατά τη δεκαετία του εξήντα. Ρίχνουν επίσης φως και στην προσχώρησή του στο σοσιαλιστικό κόμμα το 1974.

Ήθελα, επίσης, να κατανοήσω την επιθυμία του για κοινωνική μεταρρύθμιση με αφετηρία τη στρατεύσή του στην Αριστερά, η οποία δεν υπέπεσε σε ιδεολογικές παρεκκλίσεις και λαμβάνει υπόψη το τι είναι δυνατό να γίνει. Αντί να δει σ' αυτό μια αντίφαση, βλέπει την ίδια τη φύση της ιστορίας. Γι' αυτόν, η μεταρρύθμιση δεν αποτελεί το υποκατάστατο μιας ριζικής τομής ανέφικτης προς το παρόν και συνεχώς αναβαλλόμενης για ευθετότερο χρόνο. Αντίθετα, αποτελεί το μόνο μέσο για ν' αλλάξει η κατάσταση των πραγμάτων. Μια μεταρρύθμιση για την οποία μάχεται από πάντα στη Γαλλία, ακόμη και αν η μεταρρύθμιση αυτή δεν χαίρει καλής φήμης εκεί, αν και είναι, εντούτοις, αυτό που οι πολιτικοί κατορθώνουν να κάνουν όσο το δυνατό καλύτερα.

Με δυο λόγια, δεν απαρνήθηκε ποτέ την ουτοπία ούτε και την επανάσταση, αν και γνώριζε την αξεπέραστη στενότητα των περιθωρίων που διέθετε για χειρισμούς καθώς και τη βραδύτητα των μεταρρυθμίσεων.

Με ενδιέφερε επίσης αυτό που αποτελεί την πρωτοτυπία του: ο πολιτικός λόγος έρχεται στον Jacques Delors μετά από την ανάλυση της κοινωνίας. Η επιθυμία για αλλαγή της κοινωνίας δεν προκύπτει από ένα πολιτικό σχήμα *a priori*, μα από μια ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων. Για το λόγο αυτό, τα θέματα που τον απασχόλησαν υπήρξαν πολλά: οι επαγγελματικές σχέσεις, η εργασία, ο συνδικαλισμός, η πόλη, ο κοινωνικός διάλογος, η παιδεία, ο χρόνος, ο τοπικός εκδημοκρατισμός, οι διεθνείς σχέσεις, η σοσιαλδημοκρατία, η Ευρώπη...

Η κατεύθυνση της σκέψης του δεν έχει φορά από την πολιτική προς την κοινωνία, μα αντίθετα από την κοινωνία προς την πολιτική. Πορεία περισσότερο πνευματική απ' ό,τι συμβαίνει με ορισμένους άλλους πολιτικούς. Είναι ευνόητο το γιατί μια τέτοια στάση προκάλεσε το ενδιαφέρον ενός ερευνητή: ένας πολιτικός που αφετηρία έχει την κοινωνία, που ενδιαφέρεται για τις κοινωνικές επιστήμες, για όσους έχουν σχέση με την κοινωνία και συνδιαλέγονται με τους πανεπιστημιακούς.

Ο Σενγκόρ και η νεγροσύνη

της Μαρίας Κουμαριανού

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το βιβλίο της Μαρίας Κουμαριανού *Η Αφρική μέσα απ' το ποιητικό έργο του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ (Μύθοι, πραγματικότητα και συμβολισμός)*, που θα κυκλοφορήσει σύντομα από τις εκδόσεις Παρουσία. Αναφέρεται στις απόψεις του μεγάλου Σενεγαλέζου ποιητή και πολιτικού για το κίνημα αυτό, που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την αφρικανική διανόηση και πολιτική και συνέτεινε στην ενίσχυση του αγώνα για την πολιτική και πολιτισμική χειραφέτηση των λαών της Μαύρης Αφρικής.

Τα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα υπήρξαν σημαντικά για την ιστορία της μαύρης φυλής, αυτόν το λαό που ο **Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ** θα υπερασπίσει ως ποιητής και πολιτικός.

Το 1902 ο χάρτης της Αφρικής απεικόνιζε τη μαύρη ήπειρο διαιρεμένη ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις: την Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Πορτογαλία, το Βέλγιο, την Ιταλία, την Τουρκία και την Ισπανία. Τρεις μόνο χώρες ήταν ανεξάρτητες: το Μαρόκο, η Αιθιοπία και η Λιβερία. Για οικονομικούς και διοικητικούς λόγους, η Γαλλία δημιούργησε ομοσπονδίες: τη Δυτική Γαλλική Αφρική το 1904 και την Ισημερινή Γαλλική Αφρική το 1910¹. Έτσι, μπορούμε να κατανοήσουμε τη στενή σχέση της Αφρικής (και ιδιαίτερα της Σενεγάλης) με την Ευρώπη και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Οι Αφρικανοί ταξίδευαν στη Δύση και «ανακάλυπταν» καινούρια μέρη – την Ευρώπη, την Αμερική, την Ασία. Μετά την «ανακάλυψη» περιόδευσαν, μελετούσαν και απομυθοποιούσαν πολλές φορές αυτά τα μέρη. Μια νέα εποχή αχνορόδιζε στον ορίζοντα.

Όταν ο Σενγκόρ έγραψε τα πιο παλιά από τα ποιήματά του, είχε ζήσει την εμπει-

ρία της εξορίας, είχε βιώσει μια ξένη παιδεία και την ένταξη σε μια κοινωνία διαφορετική: είχε ήδη συλλογιστεί για πολύ καιρό πάνω στο πρόβλημα που θέτει η διπλή του υπόσταση ως μαύρου ανθρώπου και ως Γάλλου διανοούμενου. Η σχέση του, λοιπόν, με τον κόσμο δεν μπορεί να θεωρηθεί παρά κάτω απ' αυτό το πρίσμα.

Σε γενικές γραμμές η έννοια της νεγροσύνης δίνει απάντηση σ' αυτό το πρόβλημα και απαντά ταυτόχρονα στο διαλεκτικό κίνημα, έτσι όπως το προσδιόρισε ο Σαρτρ: μια συνειδητοποίηση περισσότερο φυλετική παρά ταξική, αναζήτηση της Ευρυδίκης-Αφρικής και ορφική διάπλαση του μελλοντικού Νέγρου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε μια αναφορά στην έννοια της νεγροσύνης τόσο ως πολιτικού όσο και πολιτισμικού κινήματος.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΝΕΓΡΟΣΥΝΗΣ

Η φιλοσοφία της νεγροσύνης είναι το πρώτο σχηματοποιημένο σύνολο ιδεών το οποίο ανέπτυξε ο Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ σ' έναν κυριαρχούμενο από την Ευρώπη κόσμο. Η νεγροσύνη πρέπει να εξεταστεί ως τμήμα των μεταβαλλόμενων κοινωνικών συνθηκών και του ιδεολογικού κλίματος στο οποίο αναπτύχθηκε.

Ως φοιτητής και διανοούμενος στην προπολεμική Ευρώπη, ο Σενγκόρ ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητος στις κατηγορίες ότι ανήκε σε μια φυλή χωρίς παιδεία και περηφάνια. Ως πρόεδρος της Δημοκρατίας της Σενεγάλης, αργότερα, επιζητεί να ενώσει ένα έθνος στο πλαίσιο μιας αρμονικής και ταχείας εξέλιξης. Ο Σενγκόρ προσάρμοσε τη

νεγροσύνη σ' αυτές τις αρχές και έτσι, αυτό που ξεκίνησε ως ένας τρόπος αντιμετώπισης του κόσμου, κατέληξε να γίνει ένας τρόπος αλλαγής του.

Η νεγροσύνη αλλάζει πρόσωπο και στόχους ανάλογα με τις εκάστοτε πολιτικές συνθήκες και τις επιδιώξεις των πρεσβευτών της. Ως εκ τούτου, η νεγροσύνη έχει αρχικά έναν επιθετικό χαρακτήρα που επιζητεί την αναγνώριση των αφρικανικών αξιών. Κατόπιν έρχεται η περίοδος της συμφιλιοτικής νεγροσύνης που επικαλείται τις πολιτισμικές ανταλλαγές και τον εμπλουτισμό των εμπειριών. Και τέλος, η αναπτυξιακή νεγροσύνη που διαπλάθει τον μελλοντικό Νέγρο.

Η εξέλιξη αυτής της ιδέας χωρίζεται σε τρεις περιόδους: την εποχή πριν από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο που χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση κυρίως μαύρων διανοούμενων στο Παρίσι σε αναζήτηση προσωπικής ταυτότητας, την περίοδο της ανεξαρτησίας που η νεγροσύνη γίνεται μια ιδεολογία οικονομικής ανάπτυξης και αν-ζήτησης εθνικής ταυτότητας και την εποχή μετά την ανεξαρτησία, οπότε μετατρέπεται σε ιδεολογία ενότητας και πολιτισμικής καταξίωσης. Σε γενικές γραμμές, η νεγροσύνη είναι η παρουσίαση των πολιτισμικών αξιών ενός ολόκληρου πολιτισμού με πολιτιστικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά ερείσματα που χαρακτηρίζει τους μαύρους και πιο συγκεκριμένα τον νεγρο-αφρικανικό κόσμο. Πρόκειται για ένα πολύπλοκο φαινόμενο με πολλές παραμέτρους ταυτόχρονα: κριτική του ιμπεριαλισμού, επαναστατική εξέλιξη που διαφοροποιείται από την προλεταριακή επανάσταση, γέννηση ενός νέου μαύρου πολιτισμού, φιλοσοφία της ζωής, ιδεολογία για αφρικανική ενότητα, μεθοδολογία της ανάπτυξης, υπεράσπιση της αξιοπρέπειας της μαύρης ιντελιγκέντσας.

Στα χέρια του Σενγκόρ η Νεγροσύνη γίνεται μια πρόσκληση-πρόκληση προς τους Γάλλους, ένα είδος παθητικής αντίστασης. Τα θετικά αποτελέσματά της οφείλονται στο γεγονός ότι συγκίνησε ηθικά τη γαλλική διανόηση, αφού χρησιμοποίησε όρους της δικής της κουλτούρας και παράδοσης. Ο στόχος επιτεύχθηκε, γιατί οι Γάλλοι πάντα πρέσβευαν πως οι κατώτεροι φυλετικά λαοί, όταν θα είχαν επιτύχει το επίπεδο του γαλλικού πολιτισμού, τότε θα θεωρούνταν ίσοι. Η νεγροσύνη επιχείρησε να δείξει πως το επίπεδο αυτό υπήρχε, ήταν δη-

λαδή μια επίδειξη ευαισθησίας και διανόησης.

Η ΝΕΓΡΟΣΥΝΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΕΩΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο άρχισε μια νέα περίοδος που κορυφώθηκε με την πολιτική ανεξαρτησία των περισσότερων υποανάπτυκτων χωρών. Η γαλλόφωνη Αφρική άρχισε μάλλον να αναζητεί την αυτογνωσία παρά να ερεθίζει τον ενθουσιασμό των μαζών, χωρίς όμως να αγνοεί τα πολιτικά προβλήματα και την οικονομική εξέλιξη. Με αυτό υπόψη, ζητούσε ταύτιση ενδιαφερόντων ανάμεσα στη Γαλλία και την Αφρική, ισότητα στη μεταχείριση και στον υλικό και πολιτιστικό τομέα. Εντούτοις, η νεγροσύνη συνέχισε να δίνει έμφαση στους κοινούς δεσμούς ανάμεσα στη Γαλλία και την Αφρική: ένας απ' αυτούς ήταν και η γλώσσα, ένας σημαντικός παράγων επικοινωνίας, συνύπαρξης και ανταλλαγών. Ο Λεόν Λαλό, Αϊτινός ποιητής, έγραψε στην Ανθολογία του Σενγκόρ:

«Αισθάνεσθε αυτόν τον πόνο

Και αυτή την απόγνωση που δεν μοιάζει με καμιά άλλη

Να παγιδεύσεις με τα λόγια της Γαλλίας
Την καρδιά που 'ρθε από τη Σενεγάλη».

Οι καλλιτέχνες πάντα αισθάνονταν άβολα να γράφουν σε μια ξένη γλώσσα. Ο Αφρικανός καλλιτέχνης αναγκαζόταν να εγκαταλείψει τη δική του γλώσσα και να υιοθετήσει τη γλώσσα της «μητέρας-πατρίδας». Από την άλλη, όμως, το να μοιράζεσαι μια κοινή γλώσσα με τη «μητέρα-πατρίδα» σήμαινε να ανήκεις σε μια αφρικανική ελίτ που μοιράζεται τις δυτικές αξίες και που αναζητεί ισότιμες και ανάλογες ξένες ομάδες και δεν ταυτίζεται με τις τοπικές μάζες. Σε μια χώρα χωρίς τεχνική υποδομή, αυτό σημαίνει να διαβάξεις τα βιβλία μιας πλουσιότερης, να υιοθετείς τις ιδέες της και το σπουδαιότερο να μοιράζεσαι την τεχνική της εξέλιξη.

Στη δεκαετία του '30 ο Σενγκόρ υποστήριξε πως «δεν υπάρχει πολιτισμός χωρίς λογοτεχνία η οποία να εκφράζει αυτόν τον πολιτισμό και να αναδεικνύει τις αξίες του όπως ο κοσμηματοποιός αναδεικνύει τα πετράδια ενός στέμματος. Χωρίς γραπτή λογοτεχνία δεν μπορεί να υπάρξει πολιτισμός που να ξεπερνά την απλή εθνογραφική περιέργεια». Εντούτοις, συνέχιζε, δεν μπορούσε να φανταστεί μια αφρικανική

λογοτεχνία που δεν θα ήταν γραμμένη σε κάποια από τις γλώσσες της Αφρικής. Παραδεχόταν, επίσης, πως μια μαύρη λογοτεχνία γραμμένη σε γαλλική γλώσσα ήταν κάτι το εφικτό, όπως στην περίπτωση της Αϊτής. Αλλά μια τέτοια λογοτεχνία δεν θα μπορούσε να εκφράσει «την ψυχή μας», γιατί υπάρχει μια συγκεκριμένη γεύση, μια συγκεκριμένη οσμή, ένας συγκεκριμένος τόνος, ένας παλμός που δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν μέσω των [γλωσσικών] εργαλείων της Ευρώπης.

Ο Σενγκόρ δεν προχώρησε τόσο πολύ, ώστε να ζητήσει την κατάργηση των γαλλικών και την αντικατάστασή τους από τις αφρικανικές γλώσσες, αλλά διακήρυξε μια διγλωσσία που να αποτελεί την «ολοκληρωμένη έκφραση του Νέου Νέγρου». Τα επιστημονικά έργα θα έπρεπε να γράφονται στη γαλλική, ενώ οι τοπικές γλώσσες θα εξυπηρετούσαν την ποίηση, το θέατρο, τα παραμύθια, «το λογοτεχνικό πνεύμα που εκφράζει την ψυχή της φυλής».

Το 1963, όμως, ο Σενγκόρ απορρίπτει αυτή την άποψη. Παύει να πιστεύει πως η γραπτή γλώσσα είναι απαραίτητη για να ανυψώσει έναν πολιτισμό πάνω από την «εθνογραφική περιέργεια». Όχι μόνο δεν αναφέρει πως μόνο οι αφρικανικές γλώσσες μπορούν να εκφράσουν το πνεύμα της φυλής αλλά πρεσβεύει την αισθητική ανάγκη της γαλλικής γλώσσας. Στο σημείο αυτό, ο Σενγκόρ αναγνωρίζει πως η απουσία επιλογών είναι ο σημαντικότερος λόγος για τη χρήση της γαλλικής από τους Αφρικανούς λογοτέχνες.

«Επαναλαμβάνω, δεν επιλέξαμε. Η κατάσταση μας ως αποικιοκρατούμενος λαός και η πολιτική της αφομοίωσης μας επέβαλαν τη γλώσσα των αποικιοκρατών».

Έτσι, σ' αυτήν την τόσο κρίσιμη περίοδο ο Σενγκόρ εγκαταλείπει τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα της εποχής για να ενδυναμώσει τους δεσμούς με τη Γαλλία. Όταν, όμως, μετά την ανεξαρτησία η φιλοσοφία της νεγροσύνης αλλάζει, ο Σενγκόρ επιχειρεί να την προσαρμόσει στις πιεστικές επιταγές της οικονομικής και εθνικής ανάπτυξης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Afrique Occidentale Française* που περιελάμβανε τη Σενεγάλη, το Σουδάν, τη Γουινέα, την Ακτή Ελεφαντόδοντος, την Άνω Βόλτα, τον Νίγηρα και τη Μαυριτανία. *Afrique Equatoriale Française* που περιελάμβανε την Γκαμπόν, το Μέσο Κονγκό, το Ουμπάνγκι Σάρι και το Τσαντ.

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΝΑΖΙΣΜΟΣ

Ένα νέο είδος αυστριακών και γερμανών φασιστών χρησιμοποιεί τις σημερινές περίπλοκες «λεωφόρους των πληροφοριών» στο πασίγνωστο πια Internet, για να στρατολογήσει οπαδούς και ν' ανταλλάσσει μηνύματα. Οι ναζί χρησιμοποιούν κωδικοποιημένο σύστημα το οποίο οι αυστριακές αρχές παραδέχονται ότι δεν μπορούν να σπάσουν. Ο υπουργός Εσωτερικών της χώρας επισήμανε τους κινδύνους για τη δημοκρατική έννομη τάξη απ' την εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας των πληροφοριών. Οι ναζί δίνουν οδηγίες μέσω των κωδικοποιημένων μηνυμάτων τους για επιθέσεις εναντίον στόχων που έχουν επιλέξει και για την κατασκευή όπλων ή χημικών ουσιών για τρομοκρατικές επιθέσεις.

Αμερικανικό πρόγραμμα που αποκαλείται ΡΕΡ επιτρέπει στους χρήστες να μεταδίδουν κωδικοποιημένα μηνύματα. Πρόκειται για πρόγραμμα που σχεδίασαν διάφοροι χρηματιστικοί οργανισμοί για να επικοινωνούν μυστικά μεταξύ τους. Αυτό το σύστημα χρησιμοποιούν εκτεταμένα και οι ναζί.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η Βρετανία είναι απ' τις χώρες που δεν βλέπουν με καλό μάτι τις ριζοσπαστικές αλλαγές που προτείνονται στην αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Ούτε κάποια ομοσπονδιακή δομή ούτε την κατάργηση του βέτο, δηλαδή της αρχής της ομοφωνίας. Στην ομάδα προβληματισμού που συνήλθε την πε-

ρασμένη εβδομάδα για να προετοιμάσει τη Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1996, η προσοχή στα θεσμικά θέματα επικεντρώθηκε στην ανάγκη αποτελεσματικότητας σε βάρος της οποίας θεωρείται ότι αποβαίνει η αρχή της ομοφωνίας. Η βρετανική πλευρά όχι μόνο επιμένει ότι θα πρέπει να επιτρέπονται και εξαιρέσεις από πολιτικούς της Ένωσης, όπως η δική της στην περίπτωση της Κοινωνικής Χάρτας, αλλά υποστήριξε ότι η κατάργηση της ομοφωνίας δεν αποτελεί πανάκεια για την επίλυση των προβλημάτων της Ένωσης. «Η επιδίωξη απομόνωσης κρατών-μελών της Ένωσης που πιστεύουν ότι διακυβεύονται τα εθνικά τους συμφέροντα εισάγοντας την αρχή της πλειοψηφίας θα δημιουργούσε περισσότερα προβλήματα», είπε ο βρετανός αντιπρόσωπος.

Πρόκειται, βέβαια, για τις πρώτες τοποθετήσεις στην πρώτη απ' τις 15 προγραμματισμένες συναντήσεις της ομάδας προβληματισμού. Οι διαφωνίες είναι σοβαρές. Το παζάρι, ήδη, άρχισε. Αλλά δεν αποκλείεται να δούμε και περίεργες συμμαχίες που δεν έχουν τίποτα να κάνουν με το χρώμα των κυβερνήσεων, ας πούμε δηλαδή μεταξύ της συντηρητικής Βρετανίας του Μέιτζορ και της «σοσιαλιστικής» Ελλάδας του Παπανδρέου. «Ελλάδα-Βρετανία, Συμμαχία».

ΑΠΟΚΑΘΛΩΣΗ ΕΙΔΩΛΩΝ

Ο ηγέτης της Οκτωβριανής Επανάστασης του 1917, ο ιδρυτής του σοβιε-

τικού κράτους Βλαντιμίρ Ίλιτς, γνωστός ως Λένιν, εκδιώκεται από παντού. Σε ησυχία δεν τον αφήνουν οι νέοι ηγέτες του Κρεμλίνου που στα νιάτα τους ήταν όλοι φανατικοί οπαδοί του. Τ' αγάλματά του γκρεμίζονται. Αποσύρονται για «επισκευές» και ποτέ δεν ξαναμπαίνουν στη θέση τους. Το Μουσείο Λένιν στη Μόσχα έκλεισε. Το διαμέρισμά του στο Κρεμλίνο, ιερός τόπος στη σοβιετική εποχή, διαλύθηκε, και το περιεχόμενό του μεταφέρθηκε στο Λενίνσκι Γκόργκι, όπου ο Λένιν πέθανε το 1924.

Το μόνο που απομένει είναι το ταριχευμένο πτώμα του. Ακόμα δεν το 'χουν πειράξει. Ίσως γιατί υπάρχουν ακόμα ουρές για να δουν τη μεγάλη αυτή ιστορική προσωπικότητα, είτε αρέσει είτε δεν αρέσει στον καθένα. Η Ρωσία έχει έναν μοναδικό τρόπο να ξαναγράψει την ιστορία της. Οι κομμουνιστές ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης την έγραψαν και

την ξανάγραψαν πολλές φορές, τόσο για το απώτερο όσο και για το άμεσο, το δικό τους παρελθόν. Τώρα ήρθε η σειρά τους.

ΣΑΛΤΣΑ ΣΙΡΑΚ

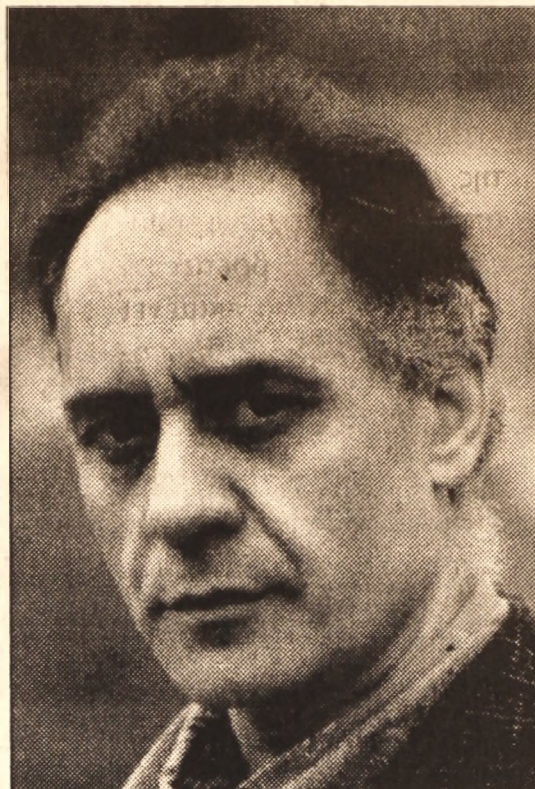
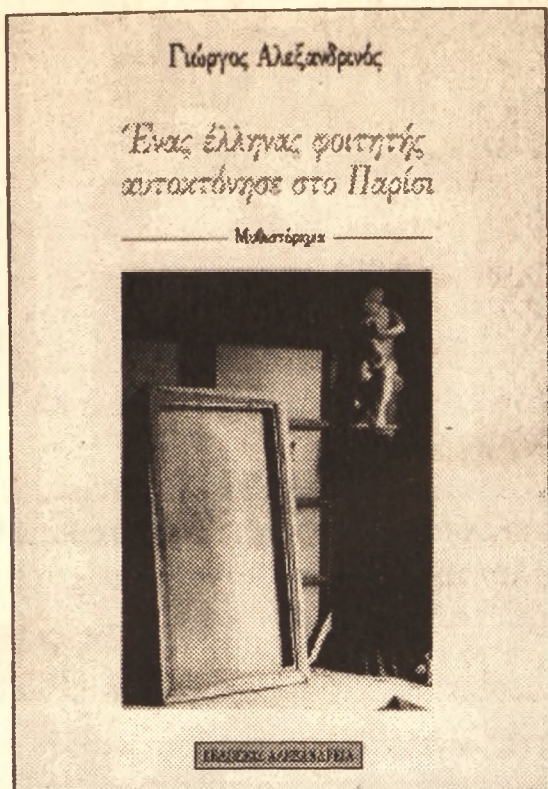
Με την εκλογή του νέου προέδρου της Γαλλίας Ζακ Σιράκ ιστορικοί της γαστρονομίας σάλισαν τ' αρχεία τους ελπίζοντας να βρουν κάποιο μενού που να του ταιριάζει. Ανακάλυψαν, λοιπόν, ότι το 1786, λίγο πριν από τη Γαλλική Επανάσταση, κάποιος ευγενής που έφερε το όνομα Grimod di la Reyniere σέρβιρε στους καλεσμένους του άσπρο κρέας—δεν κατονομάζεται ακριβώς το είδος— με κάποια Sauce à la Chirac. Ενδελεχής περιαιτέρω έρευνα αποκάλυψε ότι ο Σιράκ ήταν προσωπικός γιατρός του Φιλίππου της Ορλεάνης. Όσο για τα συστατικά της σάλτσας, μπορεί κανείς εύκολα να τα φανταστεί: λίγο σκόρδο, λίγο κρεμμύδι, λίγο λεμόνι και, φυσικά, κάποιες σταγόνες της πάντα απαραίτητης σαμπάνιας.

Στην πλατεία Τιεν αν Μεν, στην καρδιά του Πεκίνου, πριν από έξι χρόνια, η κανεζικιά ηγεσία χτύπησε αλύπτητα το δημοκρατικό κίνημα. Προληπτικές «επικίνδυνων» στοιχειών: ήταν η απάντηση του καθεστώτος στο φόβο «επεισοδίων» στη φετινή επέτειο. Σήμερα, όμως, ο «κίνδυνος» εκδημοκρατισμού προέρχεται από αλλού: από τον εκσυγχρονισμό και τον δυτικό τρόπο ζωής, προϊόντα των εκπληκτικών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Η παραδοσιακή Κίνα ρίχνει ραπίες περίεργες στη Νέα Κίνα που αναδύεται. Η νεαρά, στη φωτογραφία, με αυτοπεποίθηση, κάνει τη βόλτα της κοντά στην Απαγορευμένη Πόλη.

Μόλις κυκλοφόρησε

ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ

Ένας έλληνας φοιτητής αυτοκτόνησε στο Παρίσι

Φωτογραφία: Albert Russo

«Το πτώμα αυτού του έλληνα φοιτητή, που αυτοκτόνησε στο Παρίσι, εγώ δεν το είδα. Τον ίδιο, όσο ζούσε, δεν τον γνώρισα. Μου δείξαν τα χαρτιά του. Αλλά πόσο μπορούν να μιλήσουν τα χαρτιά για τον κάτοχό τους; Τι μπορούν να πουν για κάποιον που τα κουβαλούσε στην τσέπη του;

Και η φωτογραφία μιας αστυνομικής ταυτότητας κατά πόσο μπορεί να είναι αντιπροσωπευτική της φυσιογνωμίας του αναφερομένου; Πάντα οι φωτογραφίες αυτές διατηρούν μια στιγμή νεότητας, που έχει περάσει ανεπιστρεπτί για όλους μας.»

Επίσης κυκλοφορούν

Γιώργου Φραγκούλη
Το οβάλ πρόσωπο

Νικόλα Σεβαστάκη
Βέβηλες σκέψεις

Δάφνης Αλεξάνδρου
Αντίο Αλεξάνδρεια

Καλλιόπης Καλογεράκη-Λότση
Το ελάχιστο της πατρίδας

Γιώργου Ζαρκαδάκη
Τα μυστικά των χωρών χωρίς

και τρία βιβλία της Λιλής Ζωγράφου:

Η αγάπη άργησε μια μέρα • Επάγγελμα: Πόρνη • Νύχτωσε αγάπη μου είναι χθες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Σόλωνος 133 • 106 77 Αθήνα • Τηλ.: 38.06.305 • Fax: 38.38.173

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Γιατί όχι και McDonald's στον Παρθενώνα; (...very profitable idea!)

του Δημήτρη Χαρίτου

Όταν ένας τόπος (δηλαδή μια κυβέρνηση, ένα κράτος, μια τελοσπάντων συντεταγμένη κοινωνία) δεν αποδεικνύει ότι μπορεί (ή ότι θέλει) να προστατεύσει έναν απλό παραδοσιακό μαντρότοικο στο μέτωπο του λιμανιού ενός ιστορικού νησιού, του οποίου εντούτοις είναι νομικά θωρακισμένη η περιβαλλοντική του φυσιογνωμία, τότε βάσιμα αμφιβάλλεις αν θα είναι σε θέση να προστατεύσει τα πιο σημαντικά.

Όταν αυτό, το ίδιο κράτος, διστάζει και αδρανεί, προφασιζόμενο νομική καταπίεση ευθύνης και αρμοδιότητας, να εμποδίσει τον ανελέητο εκβραχισμό, επίσης στην πρόσοψη ενός από εκατονταετίες ολοκληρωμένου οικιστικού τοπίου, γεγονός που συνιστά όχι μόνο βάρβαρη αισθητική αλλοίωση, αλλά και την προϋπόθεση μιας άγριας οικοδομικής εμπορευματοποίησης, τότε πια αρχίζεις να βεβαιώνεσαι πως βρίσκεσαι –ως εθνική, ως ιστορική, ως πολιτιστική οντότητα– ανυπεράσπιστος στο έλεος ενός εργολαβικού καπιταλισμού και μιας κερδοσκοπικής μάστιγας, η οποία σαν άλλος ιός του έμπολα κατατρώνει την ιστορική μας μνήμη, απευαισθητοποιεί τις νεότερες γενιές και απονευρώνει την κριτική και αξιολογική ικανότητα του συλλογικού μας ήθους.

Όταν, λοιπόν, διστάζει το κράτος, επόμενο είναι οι αδίσταχτοι –ντόπιοι και ξένοι– να στήνουν χορό στο όνομα της πιο ηλίθιας «αξιοποίησης», αποδεικνύοντας όμως ταυτόχρονα ότι συχνά οι ίδιες τους οι επιλογές δεν έχουν την οικονομική ευεξία που προσδοκούσαν, εγκαταλείποντας τελικά πίσω τους ερήμωση.

Ο λόγος, για μια ακόμα φορά, για την Ύδρα, το νησί το οποίο τα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια έρχεται ολοένα και πιο συχνά στην επικαιρότητα εξαιτίας των συνεχών προσπαθειών εκμεταλλευτικής του εκπόρθησης –πέραν αυτής που του έχει ήδη γίνει– και της απεγνωσμένης άμυνας που προβάλλεται από πολιτιστικούς και επιστημονικούς φορείς καθώς και από μηχανισμούς νο-

μικής προστασίας του. Θα 'λεγε κανείς ότι όσο εντείνεται η προσπάθεια προστασίας τόσο αυξάνει και η προσπάθεια ολικής άλωσης και τουριστικής ισπανοποίησης του νησιού.

Είναι γνωστό ότι με μια σειρά υπουργικών αποφάσεων (1824/62, 10977/67, Α/Φ31/1518/75), οι οποίες ήρθαν σε συνέχεια των Νόμων 5351/1932 περί αρχαιοτήτων και του 1469/1950, οι οικισμοί Ύδρας, Βλυχός, Μεγάλο και Μικρό Καμίνι αλλά και ολόκληρο το νησί ως ενιαίο σύνολο, έχουν χαρακτηριστεί «...διατηρητέα μνημεία και τόποι παρουσιάζοντες ιδιαίτερον φυσικόν κάλλος και ενδιαφέροντες από απόψεως αρχιτεκτονικής και ιστορικής, χρήζοντα ειδικής κρατικής προστασίας». Αυτό, λοιπόν, το εθνικό μνημείο με το οποίο η ιστορία, η αρχιτεκτονική και η φύση έχουν συνθέσει έναν ζωντανό πολιτισμικό θησαυρό, συχνά ο νόμος στέκεται ανίσχυρος να το προστατεύσει από σύγχυση βουλήσεων.

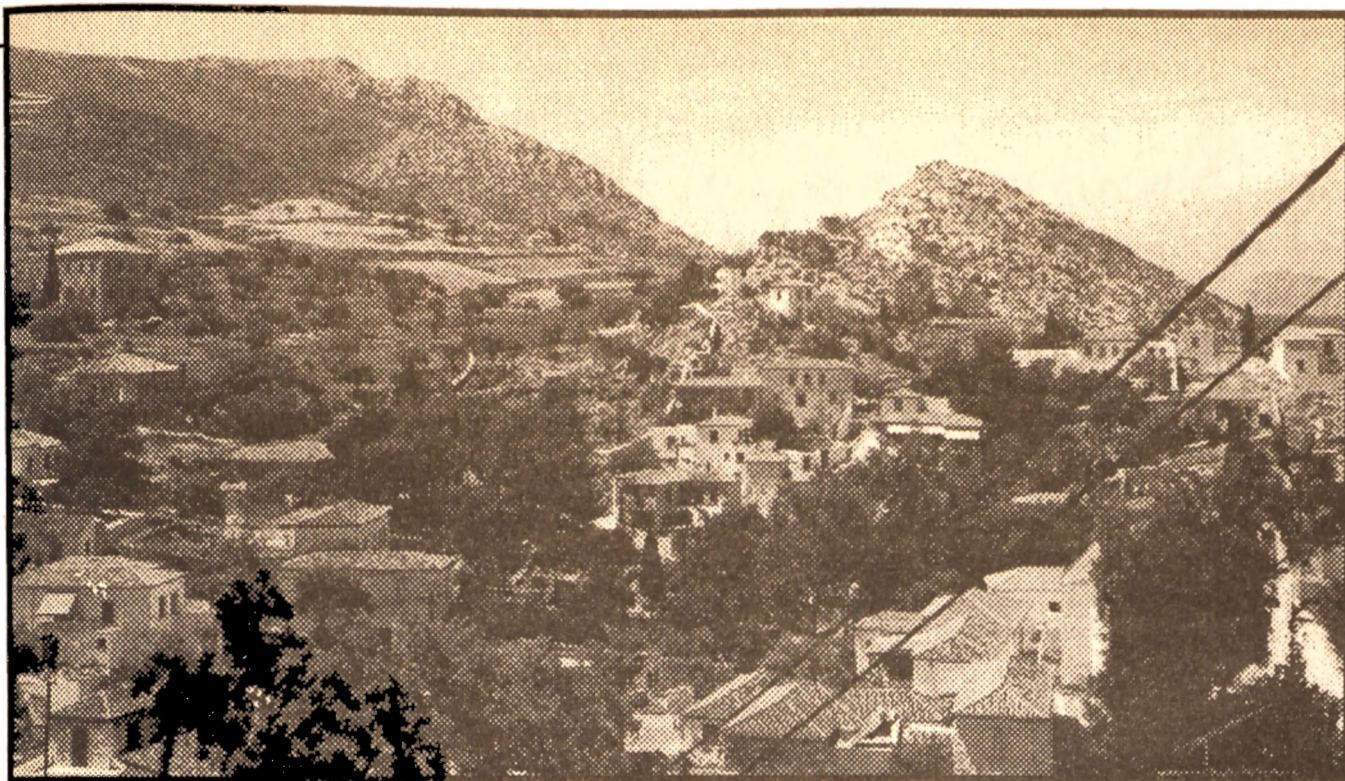
Μια από τις πιο σημαντικές –και καταστροφικές– συγχύσεις που έχουν επικρατήσει είναι ότι η Ύδρα εξακολουθεί να θεωρείται τόπος τουριστικής κερδοφορίας και ατέρμονης «ανάπτυξης» των γνωστών προτύπων. Αν, δηλαδή, η εδαφική μορφολογία του νησιού ήταν η πρόσφορη, το εργολαβικό μένος δεν θα δίσταζε να τη μετατρέψει σε Costa Brava ή Costa del Sol ή στη χειρότερη περίπτωση, Αγία Μαρίνα της Αίγινας ή Χερσόνησο της Κρήτης.

Επαλήθευση των φόβων –και όχι των ισχυρισμών– είναι η πλέον πρόσφατη «επίθεση» άλωσης που επιχειρείται αυτή τη φορά από

το εξωτερικό και ακούει στο όνομα «Virgin», ο λογότυπος της οποίας μάς είναι γνωστός αρχικά ως εταιρείας παραγωγής και διάθεσης LP δίσκων μουσικής, αργότερα ως αεροπορικής εταιρείας και στη συνέχεια ως real estate δραστηριότητες. Ο κ. Ρίτσαρντ Μπράνσον, το δραστήριο αφεντικό αυτής της πολυ-εταιρείας, ίδρυσε τη VIRGIN HELLAS HOTELS S.A., αφού προηγουμένως, από το 1988, απέκτησε τη μοναδική ημιπεδινή έκταση του νησιού, επαπτόμενη στον παραδοσιακό οικισμό του Καμινιού κατά το ένα της μέρος και κατά το υπόλοιπο σε αγροτική έκταση στην οποία δεν υπήρξε ποτέ (και μέχρι σήμερα) κτίσμα. Στην ίδια έκταση, που ανέρχεται σε 100 στρέμματα, περιλαμβάνεται και η παραλία μικρό Καμίνι με το γνωστό Καστέλλο του Κουντουριώτη, μοναδικό (ελάχιστης έκτασης) μέρος για τους λουόμενους του οικισμού.

ΤΙ ΖΗΤΑΕΙ Ο κ. ΜΠΡΑΝΣΟΝ

Ο κ. Μπράνσον, λοιπόν, ζητάει από τον ΕΟΤ και το ΥΠΠΟ αρχικά την άδεια χωροθέτησης και στη συνέχεια οικοδόμησης ξενοδοχειακού συγκροτήματος (50 σουίτες!) πάνω σε έκταση 22 στρεμμάτων με δωδεκαπλάσιο συντελεστή κάλυψης, δηλαδή αντί για 425 Μ² που θα ήταν η μέγιστη δυνατή κάλυψη αν επρόκειτο για απλές κατοικίες, τώρα ζητείται η κάλυψη επιφανείας 6.000 Μ²! Να σημειωθεί ότι στη διάρκεια της περασμένης δεκαετίας τόσο το τότε ΥΧΠΟ όσο και το ΥΠΠΟ είχαν με αποφάσεις τους αρνηθεί τρεις φορές ανάλογες αιτήσεις σε προηγούμενους ιδιοκτήτες της ίδιας έκτασης, λόγω

Αυτή είναι μια άποψη της έκτασης -συνεχίζεται μέχρι την παραλία Μικρό Καρίνι, που δεν φαίνεται στη φωτογραφία- στην οποία η Virgin του κ. Μπράνσον θέλει να στήσει ξενοδοχειακό συγκρότημα από πενήντα σουίτες με όλα τα παρακολουθήματα. Και, βέβαια, σκοπός είναι να μην ανοίξει η όρεξη...

ακριβώς της άμεσης γειτνίασης με τον οικισμό αλλά και από φόβο δραματικής αλλοίωσης ενός μέχρι στιγμής παρθένου τοπίου.

Το αιτούμενο ξενοδοχειακό συγκρότημα προβλέπεται ότι θα έχει πισίνες, εστιατόριο, μπαρ, γήπεδα αθλοπαιδιών και προβλήτα για ταχύπλοα και υδροφόρα... Το αποκορύφωμα όμως είναι η δήλωση του ίδιου του ιδιοκτήτη της Virgin Hellas, σε συνέντευξή του σε εφημερίδα του Λονδίνου, ότι προβλέπεται και η κατασκευή ελικοδρομίου, διότι προφανώς θα υπάρχει πρόβλημα πρόσβασης των πελατών του προτεινόμενου συγκροτήματος! Έτσι ακριβώς, όσο τερατώδες και αν ακούγεται, ελικοδρόμιο στην Ύδρα!

Είναι εύκολο ν' αντιληφθεί κανείς ποιας έκτασης καταστροφές και ανεπανόρθωτες αλλοιώσεις θα προηγηθούν από ένα τέτοιο εργοτάξιο (εκβραχισμός, εκσκαφές ή επιχωματώσεις ισοπεδώσεων, απορρίψεις μπαζών, μεταφορές υλικών κ.λπ.), αλλά και από τις συνέπειες που θα συνοδεύσουν τις λειτουργικές ανάγκες του συγκροτήματος (π.χ. αποχέτευσης, διαχείρισης απορριμμάτων, προμηθειών, ύδρευσης κ.λπ.). Εάν πραγματοποιηθεί ένα τέτοιας εκτρωματικής έκτασης εγχείρημα σε βάρος κάθε αισθητικής, θ' ανατραπεί τελεσίδικα ένα καθεστώς περιβαλλοντικής και κοινωνικής ισορροπίας αιώνων. Και βέβαια η καταστροφή θα συνιστά όνειδος για εκείνους που φέρουν την ευθύνη, αλλά και την αρμοδιότητα προστασίας αυτού του εθνικού θησαυρού.

Δυστυχώς, όμως, αυτές οι άστοχες και στην προκειμένη περίπτωση κεδροσκοπικά υπερφίαλες βλέψεις του ξένου πολυπράγμονα επιχειρηματικού παράγοντα και οι επίμονες «πιέσεις» του προς το ΥΠΠΟ -και όχι μόνο-, βρίσκουν ύποπτη συμπαράσταση και από ντόπιους του νησιού (αρμόδιους και

αναρμόδιους) παράγοντες. Σε επιστολή π.χ. που έστειλε ο κ. Ρίτσαρντ Μπράνσον στους *Φαϊνάνσιαλ Τάιμς*, η οποία δημοσιεύτηκε στις 22 Μαΐου τ.έ. ως απάντηση σε σχόλιο («Beasty news for Branson») της 16ης Μαΐου της ίδιας εφημερίδας, υποστηρίζει ότι ο δήμαρχος της Ύδρας και άλλοι του πρότειναν ότι θα μπορούσε να χτίσει το πολυτελές του ξενοδοχείο! Βάλτε, λοιπόν, το λύκο (δήμαρχο) να φυλάει τα πρόβατα...

Η ΎΔΡΑ ΒΙΛΑΕΤΙ ΤΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ

Αλλά είναι και οι άλλοι, που από κοινού με το δήμαρχο συντρέχουν τις προθέσεις του κ. Μπράνσον, ονειρευόμενοι οικοδομικό οργασμό και τόνους τιμέντο. Πρόκειται για τους ντόπιους εργολάβους των οποίων η κοινόφθαλμη -αλλ' εντούτοις συγγνωστή- αντίληψη θεωρεί την Ύδρα βιλαέτι τους και ως ένα χώρο επιδεκτικό διαρκούς και ατελείωτης οικοδομικής δραστηριότητας. Επιμένουν (ακόμα και ετσιθελικά) στο χρεοκοπημένο μοντέλο μιας ατέρμονης «ανάπτυξης», αγνοώντας προφανώς ότι η Ύδρα έχει ολοκληρωθεί από πλευράς ανάπτυξης πριν από διακόσια χρόνια και μάλιστα (χάρη σε ιστορικές συγκυρίες) με τρόπο μοναδικό και ανεπανόρθωτο. Ότι από δω και πέρα επιχειρείται «αναπτυξιακά», στο συντριπτικό του ποσοστό δεν είναι παρά χυδαία εκμετάλλευση και παραποίηση του παρελθόντος. Ούτε τα ταγαράδικα, ούτε οι χρυσοθήκες, ούτε τα μπουτικιέρικα μπορούν να εγγυηθούν ζωή στο νησί. Αυτά υπάρχουν -και λειτουργούν σαν ξόβεργες- για τα πλήθη των «Γιαπωνέζων» και των άλλων ξένων που για δυο τρεις ώρες ξεβράζονται στην παραλία από τα κρουαζιεράδικα. Γι' αυτό και το λιμάνι, που μέχρι πριν από τριάντα χρόνια ήταν υπόδειγμα λειτουργικών χρήσεων στην

υπηρεσία των κατοίκων, μόλις τελειώνει η «χοντρή» τουριστική περίοδος νεκρώνει σαν να έχει μεταναστεύσει η ίδια η ζωή. Το αληθινό πρόσωπο του νησιού, ή αν θέλετε, η τουριστική εκδοχή της Ύδρας, με συνοχή και χρονικό βάθος, είναι ο αναπαλαιωμένος ή ο ανοικοδομημένος οικισμός με προορισμό την κατοικία και όλες εκείνες τις λειτουργίες που τη συνοδεύουν. Εκεί έχει την καταγωγή της η έλξη που άσκησε -και εξακολουθεί να ασκεί- το νησί σε μη Ύδραίους, ερειπωμένο και εγκατελειμμένο όπως ήταν στο μεγαλύτερο του μέρος από τους ίδιους τους Ύδραίους μετά τον πόλεμο. Έλξη για τις ενυάρχουσες -ακόμα και μέσα στην ερήμωσή του- αξίες ύφους και ήθους ενός ανεπανόρθωτου συνδυασμού φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος και όχι για τα βολτάροντα τρακτέρ των κατά φαντασίαν υδραίων «γεωργών»!

Ήταν αυτή η ανακάλυψη-αποκάλυψη που είχε σαν αποτέλεσμα την τεράστια οικονομική επένδυση που πραγματοποιήθηκε (και που συνεχίζεται ακόμα) σε συντριπτικό ποσοστό από μη Ύδραίους (υπολογίζονται σε πολλές εκατοντάδες αυτές οι ιδιοκτησίες) με σκοπό όχι την τρίωρη ή τη σαββατοκύριαχη του καλοκαιριού περιδιάβαση στο λιμάνι. Η Ύδρα παραμένει ελκυστική γιατί διαθέτει ακόμα αυτή την ποιότητα ζωής στον εσωτερικό της χώρο που είναι η πιο αξιόλογη (και επιθυμητή) πραγματικότητα. Τα εμπορικά κέντρα και τα οράματα ξενοδοχοποίησης δεν θα κάνουν τίποτε άλλο παρά να επαληθεύσουν για μια ακόμη φορά το γνωστό οικονομικό αξίωμα ότι «το κακό νόμισμα διώχνει το καλό».

Σίγουρα, τα μέλη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου παραμένουν, στο συντριπτικό τους ποσοστό, άτομα ενήμερα και με «καθαρό» βλέμμα στην άσκηση του ιστορικού τους ρόλου. Όμως, πόσο βάρος μπορούν να σηκώσουν από μόνα τους όταν η εκάστοτε πολιτική βούληση κατά κανόνα στρουθοκαμηλίζει; Είναι δηλαδή άμοιρο τέτοιων εκτιμήσεων το γεγονός ότι ήδη «ακούγεται μετ' επιτάσεως» η μεταφορά της Ύδρας από τη δικαιοδοσία της Α' Εφορείας Αρχαιοτήτων στη Β'; Προοίμιο σαντορινοποίησης; Αλλά «μετ' επιτάσεως» ακούγεται και η διάφανα ύποπτη «επιστροφή» του νησιού από την προστασία του ΥΠΠΟ στην αρμοδιότητα του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Δεν ξεχνάμε ότι την άδεια για την αποβίβαση εκσκαφείων και τον εκβραχισμό στο αρχοντικό Νερούτζου την είχε δώσει το ΥΠΕΧΩΔΕ όταν μέχρι το 1993 η Ύδρα υπαγόταν σ' αυτό...

Γι' αυτό λοιπόν: «Φύλακες, γρηγορείτε!»

του Άκη
Μπογιατζή

Η μυρωδιά των ατόμων και η γυμνότητα των bit

Η ύλη είναι η παλιά φρουρά. Η πληροφορία είναι η νέα. Μέχρι χτες, φορείς της αποθηκευμένης πληροφορίας ήταν τα άτομα, που αποτελούν το υλικό των βιβλίων. Από σήμερα, και μέχρι ποιος ξέρει πότε, η πληροφορία που φέρει ένα βιβλίο βρίσκεται σε bit, δηλαδή μονάδες πληροφορίας πάλι, που κατέχουν λιγότερο χώρο και βάρος, είναι πιο φιλικά στο περιβάλλον και πολύ ευκολότερα στο χειρισμό. Είναι δυνατόν όμως όλη η πληροφορία που μπορεί να φέρει ένα βιβλίο, ως βιβλίο, να μεταφερθεί στον κόσμο των bit;

Ο Νίκολας Νεγκροπόντε, του Εργαστηρίου των Μίντια στο Αμερικανικό Πανεπιστήμιο MIT, άρχισε μέσα από την περίφημη σελίδα του στο περιοδικό *Wired*^{1,2} την αντιπαράθεση μεταξύ του κόσμου των ατόμων και των bit, προτάσσοντας στην αναφυόμενη παντοδυναμία των δεύτερων ακόμη περισσότερο έδαφος, σε βάρος της περιττότητας των ατόμων. Είναι μια συζήτηση που έχει αρχίσει εδώ και χρόνια. Ο Ουμπέρτο Έκο συχνά έχει παρερμηνευθεί ως υπέρμαχος της ιδέας της πληροφορίας επάνω στο πυρίτιο, και συχνά χρειάστηκε ο ίδιος να δώσει εξηγήσεις και να αποσαφηνίσει τη θέση του για το αναντικατάστατο των βιβλίων όπως τα γνωρίσαμε μέχρι σήμερα, ως φορείς πληροφορίας, γνώσης και σοφίας³.

Στη φυσική, η πληροφορία αποτελεί μέγεθος που ενσωματώνει τη γνώση μας στην απάντηση ενός ερωτήματος. Η ελάττωση στην αβεβαιότητα του συνόλου των πιθανών απαντήσεων, μέσω της γνώσης, αποτελεί την πληροφορία, που μετρείται σε bit.

Τα άρθρα που γράφουμε οι περισσότεροι, περνούν, σε κάποιο πρώιμο ή μεταγενέστερο στάδιο, μέσα από τον υπολογιστή. Και βρίσκονται εκεί (και πιθανότατα θα βρίσκονται εκεί για πάντα) με τη μορφή των bit. Κάποια όμως στιγμή, αποφασίζουμε να βγάλουμε την πληροφορία στο χαρτί. Με αυτό τον τρόπο η πληροφορία περνά στη φάση της ύλης, είτε γιατί ακόμη δεν έχουν όλοι την απευθείας πρόσβαση στα bit είτε

γιατί το χαρτί –ακόμη– μεταφέρεται πιο εύκολα είτε γιατί μας αρέσουν κάποιες μοναδικότητες που έχει το υλικό του. Και αυτές σχετίζονται με το χάρισμα της φθοράς που διαθέτει.

Η ύλη έρχεται σε επαφή με τις πέντε αισθήσεις μας. Κάθε σελίδα έχει επάνω της κάποια ξένα άτομα με ξένη οσμή από τα χρόνια της χρήσης, από τα χέρια που την άγγιξαν. Κάθε σελίδα έχει το κιτρίνισμα που προδίδει το άγγιγμα του χρόνου επάνω της, έχει το τσάκισμα ή το σκίσιμο που μαρτυρά το παθιασμένο ή τον απρόσεκτο αναγνώστη, κάθε σελίδα έχει το ίδιο της χαρτί και το μελάνι με τα στοιχεία που φέρουν ανάγλυφα την πολλή ή λίγη αγάπη αυτών που το έφτιαξαν. Όλα αυτά και πολλά άλλα αποτελούν αυτό που θα αποκαλούσαμε πληροφοριακό βάθος του βιβλίου και της ύλης που το αποτελεί. Είναι το συμπλήρωμα της πληροφορίας και της γνώσης που αυτή φέρει (και περιφέρει) από χέρι σε χέρι και από μάτι σε μάτι. Στα χέρια του κατάλληλου αναγνώστη, το πληροφοριακό βάθος της ύλης, επάνω στην οποία αποτυπώνεται η ίδια η πληροφορία, αποτελεί την πεμπτουσία της σοφίας, της υποκειμενικής εκείνης ιδιότητας που όλοι μας δυνάμει κατέχουμε ως άνθρωποι, καθώς συσχετίζουμε την κάθε εμπειρία μας με κάθε νέο ερέθισμα. Είναι η μυρωδιά των ατόμων. Εκείνη η ιδιότητα που κάνει κάθε αντίτυπο, από τα χιλιάδες με τον ίδιο τίτλο και την ίδια χρονολογία έκδοσης, μοναδικό.

Υπάρχουν στις μέρες μας άνθρωποι που δεν έχουν πλέον κανένα βιβλίο στα ράφια τους, (ή έστω, δεν αγόρασαν κανένα τα τελευταία χρόνια), ή άλλοι που έχουν μήνες ή και χρόνια να γράψουν με μολύβι επάνω σε χαρτί, ή τέλος, άλλοι που απλά δεν έκαναν καμιά αριθμητική πράξη με το χέρι. Το ερώτημα ή το πρόβλημα που ξεκινά από την άυλη σφαίρα των ερωτημάτων σε κάποιον εγκέφαλο οδηγείται κατ' ευθείαν στην απάντηση που αποτελεί πληροφορία, χωρίς το ενδιάμεσο στάδιο των ατόμων. Καταρτίσαμε ένα στάδιο που για την ίδια την πληροφο-

ρία ήταν παράσιτικό. Τα bit είναι απείρως πιο εύχρηστα, απείρως πιο προσπελάσιμα και ανακλήσιμα και τέλος πολύ πιο οικολογικά. Η πολεμική που δέχονται καθημερινά τα άτομα από τους υπέρμαχους των bit έχει πράγματι ως μέγιστο σύμμαχο το ύστατο επιχείρημα για τον περιορισμό της ύλης: Για να γίνουν τα βιβλία, ή τ'α (πολύ περισσότερα) περιοδικά και οι εφημερίδες, ή και τα (ακόμη περισσότερα) διαφημιστικά φυλλάδια που μας κατακλύζουν, πρέπει να κοπούν δέντρα και κάθε δέντρο που κόβεται αποτελεί μια ακόμη υπογραφή στην ημερομηνία λήξης του παγκόσμιου οικοσυστήματος. Καταργήσαμε όμως και το πληροφοριακό βάθος του χαρτιού, μέρος του οποίου αποτελεί και το copyright. Τα bit είναι τελείως γυμνά από τη μυρωδιά των ατόμων (και το copyright σε αυτά είναι ακόμη υπό συζήτηση). Είναι συνεπώς χρήσιμα μόνο σ' αυτόν για τον οποίον η γυμνότητα αυτή αποτελεί αποδεκτό καθεστώς.

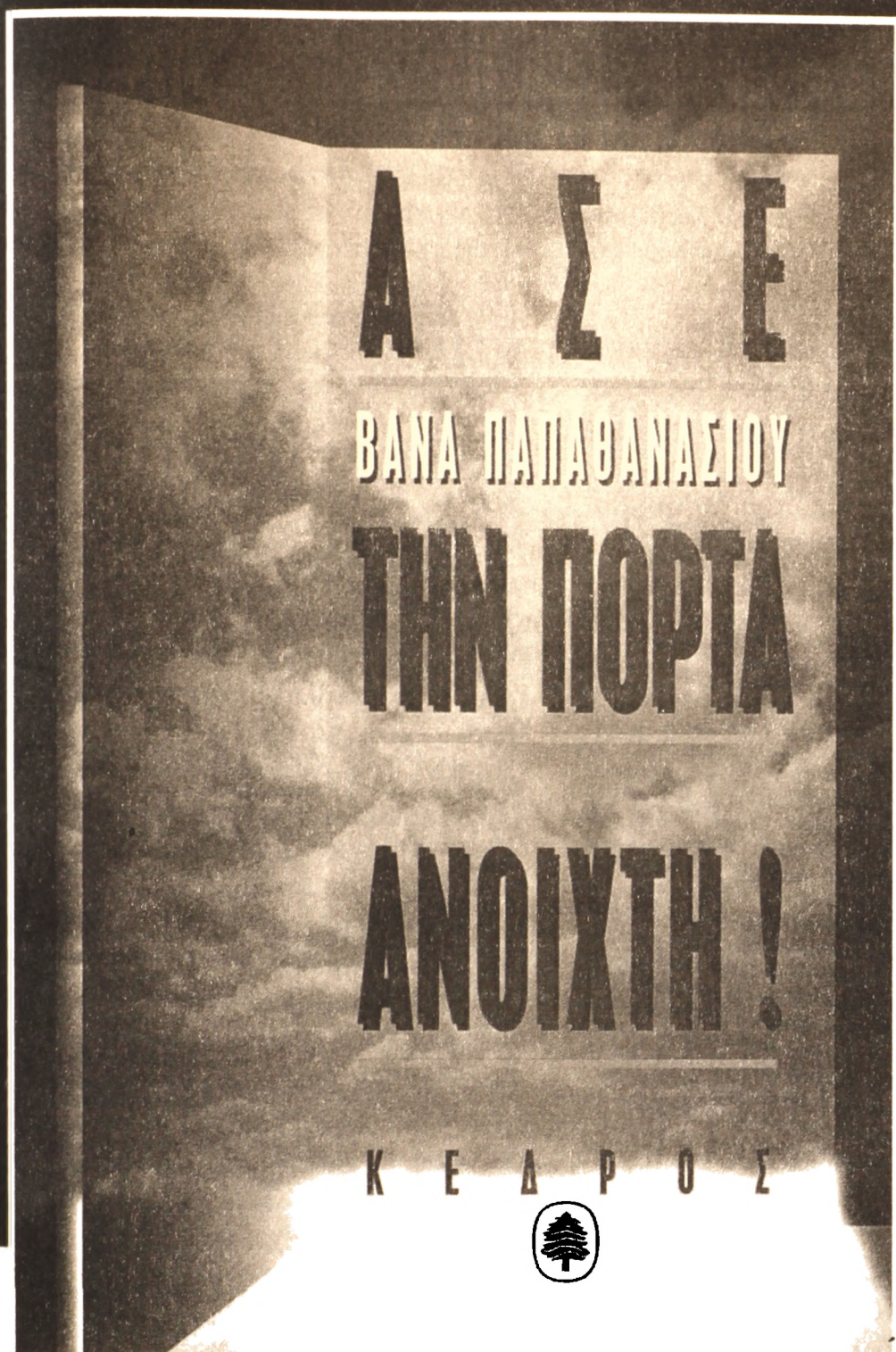
Πλην ελαχίστων περιπτώσεων, η χρησιμότητα των εκατοντάδων ή και χιλιάδων περιοδικών εκδόσεων μέσα σε μία και μόνη επιστήμη όπως η χημεία, με δεκάδες τεύχη η καθεμιά ετησίως, υπαγορεύει την ύπαρξη των bit ως μέσου αποθήκευσης. Πριν όμως βυθιστούμε στον κόσμο της πληροφορίας, είχαμε επινοήσει το στάδιο της ύλης. Με αυτό τον τρόπο προσθέσαμε τη δική μας μικρή εμπειρία σε αυτή που μεταφέρουν οι τυπωμένες σελίδες. Και αυτό είναι κάτι που άλλοτε ενδιαφέρει και άλλοτε όχι.

Δεν θα πάρω την έκδοση των μεγάλων κλασικών συγγραφέων σε CD-ROM για να τους διαβάσω στο τέλος της κάθε επίπονης ημέρας, αλλά θα προτιμήσω μια βιβλιοθήκη on-line για να βρω τα πάντα που έχουν σχέση με την πιο εξειδικευμένη εφαρμογή της μοριακής βιολογίας και τις ιατρικές εφαρμογές της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Wired*, τεύχος Ιανουαρίου 1995, σελ. 176.
2. *Wired*, τεύχος Μαΐου 1995, σελ. 224.
3. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 4 Ιουνίου 1995.

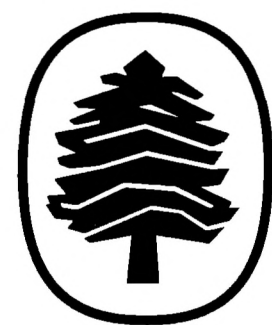
ΒΑΝΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Το οδοιπορικό
μιας οικογένειας, μέσα
από μια σύντομη αναδρομή
στα τελευταία τριάντα χρόνια
της ελληνικής
πραγματικότητας.

Προσωπικές ιστορίες, πάθη,
όνειρα, έρωτες, αποτυχίες,
ανατροπές... ακολουθούν
τα σημεία των καιρών
ή μήπως τα υπαγορεύουν;

Άσε
την, πόρτα
ανοιχτή!

ΚΕΔΡΟΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Διήλωση

ΒΑΘΥ ΚΤΤΡΙΝΟ, ΣΧΕΔΟΝ ΜΑΥΡΟ

Ο δημοσιογράφος Γιάννης Τριάντης στην επιστολή που ακολουθεί επιχειρεί να απαντήσει στον κ. Γιώργο Βότση, σε όσα τουλάχιστον τον αφορούσαν απ' ό,τι ειπώθηκε στο στρογγυλό τραπέζι για τον Τύπο που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος.

Κύριε Διευθυντά,

Κάνα δυο σημεία της συζητήσεως που οργάνωσε το Αντί για την «Μαύρη Τρύπα» με αφορούν. Βρέθηκα, βλέπετε, στο στόχαστρο του Γιώργου Βότση, ο οποίος -ως γνωστόν- δεν χαρίζει κάστανα. Ωστόσο, δεν υπήρξε αρκετά προσεκτικός ο κ. Βότσης. Θα έλεγα ότι αποκαλύπτεται αιχμάλωτος του μένους του - εφ' ω και οι ανακρίβειες, οι «μισές αλήθειες» και η αμύχλη ερμηνευτική σχοινοβασία του. Είμαι σχεδόν βέβαιος ότι αν αντιμετωπίσει νηφάλια και μόνος του τον τυπωμένο θυμό του, θα μελαγχολήσει και ο ίδιος με την εικόνα του. Αφήνω, όμως, κατά μέρος τις δικές μου βεβαιότητες και τους ισχυρισμούς. Ιδού συγκεκριμένα στοιχεία:

1) «Η φράξια της τσογλανιάς υπερασπίζεται ακόμη και χειροδικούσα τον Αναστασιάδη», λέει ο Γ. Β, κατονομάζοντας ως μέλη της... φράξιας τον Ρουμελιώτη, την Πετρούτσου και εμένα. «Δεν ξέρω κανέναν άλλο... Ειλικρινά δεν ξέρω κανέναν άλλο», αναφωνεί ο κ. Βότσης επιστρατεύοντας το τεκμήριο της ειλικρίνειας (του), καθώς και το εμφαντικόν της επαναλήψεως, για να προσδώσει βάρος στην καταγγελία του. Κι όμως: αν ήταν παρών στο επεισόδιο (γιαούρτωμα κ.λπ.) ο κ. Βότσης, θα έβλεπε πολλούς να υπεσπίζονται τον Αναστασιάδη. Είναι οι συνάδελφοι του αθλητικού τμήματος, οι οποίοι -μαζί με εμένα και τη Μ. Πετρούτσου- απέτρεψαν πιθανό λιντσάρισμα του Θ. Αναστασιάδη, καθώς και το ενδεχόμενο γενικής σύρραξης.

Αυτοί οι συνάδελφοι συνυπογράφουν και την επιστολή, την οποία επίσης έχετε στα χέρια σας και με την οποία διαψεύδονται τα κακόβουλα και ανεύθυνα περί χειροδικίας. Επιπλέον, κύριε διευθυντά, έχει τη

δυνατότητα το περιοδικό σας να απευθυνθεί και προς τον εκπρόσωπο των δημοσιογράφων της «Ε» στην ΕΣΗΕΑ, το συνάδελφο Γιώργο Καρελιά, για να επιβεβαιωθεί του λόγου το ψευδές.

2) Αν η εκ μέρους του Γ.Β. προκλητική διαστρέβλωση καταδεικνύει ανευθυνότητα, η αγχώδης επιμονή του να με ταυτίζει με τον Θ. Αναστασιάδη αποκαλύπτει αφέλεια, κουτοπονηριά και εκνευρισμό. Συγκεκριμένα, γίνεται καταγέλαστος όταν επιχειρεί, με μοχλό τη λέξη «υπεράσπιση», να υπαινιχθεί ότι συμπλέω (ιδεολογικώς, υφολογικά κ.λπ.) με τον Θ.Α. Έφτασε, δε, στο σημείο να επιστρατεύσει το γελοίο επιχείρημα (στην εκπομπή της Λιάνας Κανέλλη) ότι «...δεν είναι τυχαίο που συστεγάζονται στο ίδιο γραφείο ο Ρουμελιώτης, ο Αναστασιάδης και ο Τριάντης». Οι ιθύνοντες της «Ε» -καθώς και οι συνάδελφοι- που γνωρίζουν πώς έγινε η κατανομή των γραφείων, γελούν με το φτηνό «επιχείρημα». Προσωπικώς, μελαγχολώ με την αθλιότητα.

3) Διαρρηγνύει τα ιμάτιά του ο κ. Βότσης ότι ποτέ δεν ζήτησε καμιά λογοκρισία. Και με εγκαλεί για ασύστολη ψευδολογία... Δυστυχώς η πραγματικότητα τραγικά τον διαψεύδει. Γι' αυτό και αποφεύγει -φρονίμως ποιών- να αναφερθεί στην περίφημη γενική συνέλευση των συντακτών της «Ε», η οποία είχε ως αντικείμενο το πρόβλημα «Μαύρη Τρύπα». Τα γεγονότα είναι αμείλικτα. Και προκαλώ τον Γ.Β. να ψελλίσει έστω και ένα φωνήεν ως αντίλογο: χαρακτηρίζοντας τον Αναστασιάδη φασίστα, ρατσιστή και σεξιστή, ο κ. Βότσης πρότεινε να ζητήσουν οι συντάκτες της «Ε» από τη διεύθυνση να μη φιλοξενούνται στην εφημερίδα απόψεις φασίζουσες, ρατσιστικές, σεξιστικές κ.ά. Ο αντίλογος ήταν εξίσου σαφής: η προφανής ασυμβατότης της «Μαύρης Τρύπας» με την υπόλοιπη εικόνα της «Ε» επ' ουδενί δικαιώνει τέτοιες προτάσεις. Ο κίνδυνος να νομιμοποιηθεί, από αυτή την πρόταση, οιαδήποτε λογοκριτική επέμβαση της διεύθυνσεως και της εργοδοσίας στο μέλλον είναι προφανής. Και επιπλέον: καθ' οιανδήποτε στιγμή θα μπορεί μια τεχνητώς διαμορφωμένη πλειοψη-

φία των συντακτών της «Ε» να προτείνει τον εξοστρακισμό οιαδήποτε, λύνοντας ενδεχομένως τα χέρια της διεύθυνσεως και της εργοδοσίας. Ο αντίλογος αυτός διατυπώθηκε κατά κύριο λόγο από εμένα. Ξέρετε, κύριε διευθυντά, ποια ήταν η τύχη της προτάσεως Βότση; Οι συντάκτες της «Ε» -ως και εκείνοι που θεωρούν τον Αναστασιάδη φασίστα ή ξένο σώμα- την αποδοκίμασαν ευθέως: ούτε καν σε ψηφοφορία δεν μπήκε η πρόταση αυτή, κύριε διευθυντά. Απορρίφθηκε χωρίς περιστροφές... Λοιπόν; Τον Αναστασιάδη υπερασπίστηκαν οι δημοσιογράφοι της «Ε», κύριε Βότση, ή τη λογοκριτική δαμόκλειο σπάθη απομάκρυναν; Δικαίως, λοιπόν, οργίζεται ο κ. Γ. Βότσης: αντιμετώπισε ένα σύνθετο πρόβλημα με όρους που δεν τιμούν το ελευθεριακό παρελθόν του. Και αποδοκιμάστηκε. Ευεξήγητος ο εκνευρισμός του.

4) «Ο κ. Τριάντης προλείανε το έδαφος για τις επιθέσεις εναντίον της σύνολης Αριστεράς από τις στήλες της Ελευθεροτυπίας», είπε ο κ. Βότσης. Και μου καταλογίζει το γεγονός ότι δεν έχω διακινδυνεύσει τίποτα, ότι δεν συμπορεύτηκα με την πολυπαθή Αριστερά και για άλλα.

Εδώ, έχει δίκιο ο Γ. Βότσης: όντως, ήταν λάθος μου να μην έχω γεννηθεί το 1940. Πιθανώς και νωρίτερα όφειλα να γεννηθώ, για να ζήσω και τις στιγμές της «Οκτωβριανής Επανάστασης», αλλά τέλος πάντων. Ούτως ή άλλως έπρεπε να είχα προβλέψει ότι κάποτε θα αντιμετώπιζα τέτοιου είδους συντριπτικά επιχειρήματα, τα οποία αφοπλίζουν οιαδήποτε διανοηθεί να κρίνει γεγονότα τα οποία δεν έζησε... Το προφανές του γελοίου, κύριε διευθυντά, νομίζω ότι το καταλαβαίνει και ο κ. Βότσης. Ωστόσο, μια και έθεσε θέμα επιθέσεων εναντίον της Αριστεράς, οφείλω να απολογηθώ: Πράγματι, την εποχή κατά την οποία εκείνος στήριζε εκθύμως την καθεστωτική κάθαρση, εγώ -καινούριος συντάκτης στην «Ε»- έγραφα εναντίον της. Πράγματι, την εποχή που ο κ. Βότσης ανέμιζε την αντιεξουσιαστική σημαία του συνευωχούμενος μετά του κ. Μητσοτάκη, εγώ ξιφουλκούσα εναντίον της καθεστωτι-

κής και φαρσικής αντιλήψεως που είχε για την κάθαρση –και την οποία εφάρμοζε κυνικά– η Αριστερά. Ας μου επιτραπεί, παρεμπιπτόντως, να θυμίσω στον κ. Βότση ότι η στάση μου αυτή ενεργοποίησε τα σταλινικά αντανakλαστικά ενίων στελεχών του Συνασπισμού, τα οποία ζήτησαν την απόλυσή μου από την «Ε»... Κύριε διευθυντά, δεν με εξέπληξε η ερμηνευτική αυθαιρεσία, το μένος και το απελπιστικά ενδεές των επιχειρημάτων που επιστράτευσε ο κ. Βότσης. Τα θεωρώ απολύτως συμβατά με την εν γένει πορεία των τελευταίων χρόνων. Οι οβιδιακές μεταμορφώσεις του σφραγίστηκαν μ' ένα μελαγχολικό φινάλε, ταυτίστηκε με ακραιφνώς καθεστωτικές αντιλήψεις και πρακτικές, καθώς και με τον κ. Μητσοτάκη. Γνωρίζει καλά –το νιώθει, το εισπράττει, το ζει– ότι δεν είναι «ο Βότσης του παρελθόντος». Κι αυτό τον τσακίζει. Αρκετοί από αυτούς που ακόμη τον αγαπούν αισθάνονται λύπη. Μεταξύ αυτών και εγώ.

Φιλικά
Γιάννης Τριάντης
Αθήνα

ΛΥΝΤΣΑΡΙΣΜΑ:

Ακολουθεί επιστολή συντακτών της Ελευθεροτυπίας με την οποία υποστηρίζουν ότι οι παλιοί Ρηγάδες εποχείρσαν να... λυντσάρουν (!) τον Θέμο Αναστασιάδη.

Κύριε Διευθυντά,

Δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα όσα περί χειροδικίας ανέφερε ο συνάδελφος Γιώργος Βότσης (συζήτηση στο *Αντί*, τεύχος 26.5.95). Εμείς –εν αντιθέσει με το συνάδελφο– ήμασταν παρόντες στο επεισόδιο. Και μπορούμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι μαζί με το συνάδελφο Γιάννη Τριάντη αποτρέψαμε δυσάρεστες εξελίξεις (πιθανό λυντσάρισμα του Θ. Αναστασιάδη, γενίκευση των επεισοδίων κ.ά.). Είναι αυτονόητο, κύριε διευθυντά, ότι την ίδια συμπεριφορά θα επιδεικνύαμε εάν στη θέση του Θ.Α. ήταν οιοσδήποτε άλλος συνάδελφός μας.

Με τιμή
Κώστας Γεωργιάδης
Κώστας Θωμόπουλος
Παναγιώτης Κορκόδειλος
Δημήτρης Κωνσταντινίδης
Μαρίνα Πετρούτσου
Αντώνης Φουντής

ΠΛΗΚΤΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Περί τάξεως και δημοκρατίας γράφει ο αναγνώστης μας Δ. Χρόνης:

Αγαπητό *Αντί*,

Όταν η «τάξη» φτάσει στην πλήρη και αδιατάρακτη ομοιομορφία, ε... τότε, μόνο Δημοκρατία δεν έχουμε. Δεν ξέρω αν προς τα εκεί φυσούν οι άνεμοι της εποχής μας. Πάντως τρία άσχετα πράγματα αυτές τις μέρες μου μύρισαν το ίδιο.

Πήγα να πάρω χρήματα από την τραπεζο-θυρίδα ως νέος καρτούχος και εκτέλεσα ακριβώς και μόνο τις οδηγίες του ηλεκτρονικού μηχανήματος. Αλλιώς δεν έπαιρνα χρήματα. Μετά πήγα να φάω στο φαστ φουντ και η κοπέλα μού πήρε την παραγγελία σε στυλ κασέτας. Με τις ίδιες ακριβώς λέξεις της προηγούμενης φοράς. Το βράδυ ονειρεύτηκα το γλυκύτατο πρόσωπο της κοπέλας σαν ένα... πληκτρολόγιο! Το τρίτο το ζήσαμε όλοι μας με την Προεδρική Εκλογή. Τρεις ακριβώς κινήσεις. Πανομοιότητες: Έγερση - Προσοχή - Ονοματεπώνυμο. Φύλαξα για το τέλος το καλύτερο από τα όνειρά μου. Είδα, λοιπόν, τον κ. Κηπουρό να βογκάει σε κάποια αίθουσα του Πειθαρχικού, κι όπως έμαθα πόνεσε πολύ στην αντικατάσταση ενός φθαρμένου πλήκτρου του. Θα θυμάστε, είναι ο μόνος που ξέφυγε, λέγοντας πρώτο το... επώνυμο. Τώρα κάνει επίδειξη στους διαδρόμους της Βουλής φωνάζοντας: Έ...ση - Προ...σή - Ονοματ...μο. Με μια ανάσα! Τοσο σέρβις! Και μη χειρότερα!

Δ. Χρόνης,
Δάσκαλος, Αθήνα

ΓΙΑ ΤΟ «ΡΗΓΑ»

Άλλη μια φορά φαίνεται να παρεξηγεί το πνεύμα ενός δημοσιεύματος του Αγύριστου ο φίλος αναγνώστης. Ας είναι.

Αγαπητοί φίλοι,

Περίμενα να διαβάσω μια προσεκτική και τεκμηριωμένη ανάλυση της προσφοράς του «Ρήγα Φεραίου» –πριν και μετά τη δικτατορία– στην ελληνική νεολαία και κοινωνία γενικότερα. Όπως το *Αντί* συνηθίζει να μας προσφέρει. Αντ' αυτού διάβασα για... «γκόμενες»! Κρίμα! Δεν έμαθα τίποτα! Είδα μόνο ακόμα –της σημερινής εξαθλίωσης– ένα προϊόν και της «χαβαλέ» νοστροπίας που έχει κατακλύσει τις μέρες μας. Και αυτά στο *Αντί*. Φυσικά αναφέρομαι στο τ. 578 στις 12.5.95 σ. 27.

Κωνσταντίνος Γ. Δάλλας,
Αθήνα

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΤΟ 20ο ΒΙΒΛΙΟ

του ψυχιάτρου

Δρ. ΓΙΑΝΝΗ ΓΑΛΑΝΟΥ

ερευνητή της κοινωνικής
ψυχολογίας και ψυχιατρικής

Η ΕΡΩΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗΣ

Το βιβλίο αυτό έρχεται "να ταραξει τα νερά" σ' ένα χώρο, που από πρώτη ματιά θεωρείται γνωστός. Και όμως ο Γ. Γαλανός, έχοντας τη σαραντάχρονη πείρα της ψυχιατρικής και της μεγάλης του ερευνητικής προσπάθειας, αποδεικνύει, πως στην ερωτοσεξουαλική ζωή της γυναίκας –πριν και κατά το γάμο– η ψυχολογία είναι ένας άγνωστος...

Έτσι, μέσα από τις σελίδες του αποδεικνύεται, πως η γυναίκα αγνοεί το ίδιο της το σώμα και τις λειτουργίες του, που μπορεί να γίνουν πηγή χαράς και ευτυχίας, αλλά και αφετηρίας μιας τραγωδίας...

Το βιβλίο αυτό φωτίζει έναν χώρο απροσπέλαστο, και θα γίνει το ερωτικό εγκόλπιο κάθε γυναίκας που αποζητά την αρμονία στον έρωτα και στο σεξ...

από τις εκδόσεις

ΜΠΟΥΚΟΥΜΑΝΗ

Μαυρομιχάλη 1, τηλ.: 36.18.502

ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

• Από τη Συσπείρωση Αριστερών Μηχανικών, η επιστολή επιχειρεί να ανασκευάσει δημοσίευμα της συνεργατίδος του Αντί Ράνιας Κλουτσινιώτη (τχ. 578, 12.5.95)

Στο άρθρο με τίτλο «Το χρονικό μιας προαναγγελθείσης νοθείας» στο τεύχος 578 του Αντί, η κ. Ράνια Κλουτσινιώτη επιδιέχεται σε συκοφαντική επίθεση που περιλαμβάνει και τη Συσπείρωση Αριστερών Μηχανικών.

Μας εξέπληξε η άνεση με την οποία και γράφονται τέτοια κείμενα και δημοσιεύονται. Φαίνεται ότι τα ήθη των καιρών έχουν τόσο πολύ γενικευτεί ώστε να εκτοξεύονται κατηγορίες κατά παντός -ανεξαρτήτως ποιος είναι- και να δημοσιεύονται από περιοδικά όπως το Αντί χωρίς στοιχειώδη επαλήθευση.

Το άρθρο είναι γεμάτο ανακρίβειες, αποσιωπήσεις, αντιφάσεις και εσκεμμένες ή όχι παρανοήσεις.

Αντιπαρερχόμαστε την προσπάθεια δραματοποίησης των γεγονότων με την εμπλοκή άσχετων θεμάτων και ερχόμαστε στα θέματα που χρειάζονται απάντηση και ανασκευή.

1. Η απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων λήφθηκε χωρίς καμία διαφωνία από τα παρόντα μέλη του -απουσίαζε ο εκπρόσωπος του Νέου Κινήματος- με τη δήλωση του ενός από τους δύο εκπροσώπους της ΑΣΑΕ (παράταξης στην οποία ανήκει η κ. Κλουτσινιώτη) ότι η θέση του δεν δεσμεύει την παράταξη του. Λήφθηκε απολύτως νόμιμα, με διαφάνεια και υπογραφή των πρακτικών.

Υπενθυμίζουμε ότι το Συμβούλιο δεν αποφασίζει πρώτη φορά. Μάλιστα επί προεδρίας της κ. Κλουτσινιώτη είχε αποφασίσει την αριθμητική κατανομή των εδρών στις διοικητικές περιφέρειες της χώρας. Οι παραιτήσεις και οι αντικαταστάσεις κατατέθηκαν στο προεδρείο της Αντιπροσωπείας.

Η έλλειψη ενημέρωσης μέρους της ΑΣΑΕ, αν υπήρξε, οφείλεται, όπως καταλάβαμε εκ των υστέρων, στις διχοτομικές συγκρούσεις εντός της παράταξης αυτής, που συνόδευσαν την εκλογή Δ.Σ. Σ' αυτό το θέμα θα επανέλθουμε.

Πάντως, αν το μέλος της ΑΣΑΕ στο Προεδρείο, ο απερχόμενος πρόεδρος του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων -μέλος της ΑΣΑΕ- και το άλλο μέλος της ΑΣΑΕ στο Δ.Σ. δεν θεωρούνται από την παράταξη τους φορείς μετάδοσης της πληροφορίας, αυτό, φυσικά, δεν ονομάζεται έλλειψη ενημέρωσης. Άλλωστε η ίδια η κ. Κλουτσινιώτη αναγνωρίζει στο άρθρο της ότι οι εκπρόσωποι της ΑΣΑΕ ήταν παρόντες στο Δ.Σ., απλά ανακριβώς αναφέρει ότι καταψήφισαν.

2. Δυστυχώς για την κ. Κλουτσινιώτη δεν βρέθηκαν παρόντα απαξίαπαντα τα μέλη των παρατάξεων που συκοφαντεί. Τουλάχιστον από τη Συσπείρωση ο συνάδελφος Παπαμίχος, από την περιφέρεια της Κ. Μακεδονίας, ούτε παραβρέθηκε ούτε αντικαταστάθηκε. Αν τώρα αυξήθηκαν από 17 σε 23 οι ψήφοι της Συσπείρωσης, μάλλον θα πρέπει να οφείλεται στη συνεπή μας παρουσία, που προκαλεί σε ορισμένους εκνευρισμό. Σημειώνουμε, επίσης, ότι από τις φερόμενες ως πληγείσες από την κ. Κλουτσινιώτη παρατάξεις Νέο Κίνημα και Πορεία στο Αύριο, δεν απουσίαζε κανείς, ενώ η ΔΑΚ είχε μία απουσία.

3. Η συνωμοσία που εξυφάνθηκε, κατά την κ. Κλουτσινιώτη, μεταξύ των παρατάξεων ΔΑΚ, ΠΑΣΚ, Συσπείρωση, με στόχο την έδρα της ΑΣΑΕ, ανήκει στη σφαίρα της επιστημονικής και, πάντως, κακόβουλης φαντασίας, για πολλούς λόγους που δεν θα απαριθμήσουμε τώρα, επειδή θα χρειαζόταν μια αναδρομική επιτομή στις ετερόκλητες συμμαχίες, τις συμφωνίες, τις αθετήσεις συμφωνιών και τις λυκοφιλίες μεταξύ των παρατάξεων του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων. Στο πνεύμα όμως της ιδιοτελούς ανάγνωσης των γεγονότων που κάνει η αρθρογράφος, έχοντας προ πολλού ξεχάσει ότι ορισμένοι σκέφτονται μονίμως δημοκρατικά και ανιδιοτελώς, θα αναφέρουμε ένα μόνο επιχείρημα: Η Συσπείρωση, όπως και οι αριθμοί αποδεικνύουν, δεν αντιμετώπιζε κανένα απολύτως πρόβλημα στην αυτόνομη εκλογή 2 μελών στο Δ.Σ.

4. Ας έρθουμε τώρα στα θέματα του καταστατικού και των αντικαταστάσεων. Σύμφωνα με το καταστατικό, η κατανομή των εδρών της Αντιπροσωπείας γίνεται με κριτήρια την εφαρμογή στο σύνολο του σώματος της απλής και άδολης αναλογικής και της εκπροσώπησης των περιφερειών, τουλάχιστον στα 145 μέλη, σύμφωνα με τον αριθμό των αρχιτεκτόνων στις διοικητικές περιφέρειες της χώρας. Όσο απαρέγκλιτα πρέπει να τηρείται η αναλογική εκπροσώπηση των περιφερειών άλλο τόσο δεν πρέπει να αλλοιώνεται η αναλογική εκπροσώπηση των συνδυασμών.

Το θέμα των προσωρινών αντικαταστάσεων με μέλη του συνδυασμού στην ίδια περιφέρεια προβλέπει ρητά ο ψηφισμένος κανονισμός σε εφαρμογή του καταστατικού και έχει συμβεί επανειλημμένα. Αν η κ. Κλουτσινιώτη ανακατεύει και αυτές τις αντικαταστάσεις στο άρθρο της, μάλλον το κάνει για να δημιουργήσει σύγχυση με τη συσσώρευση ποσοτήτων «νοθείας».

Πέραν αυτών των αυτονόητων και συνήθων περιπτώσεων, το Δ.Σ. βρέθηκε μπροστά σ' ένα απρόβλεπτο πρόβλημα στην περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας. Εκεί είχαν εκλέξει αντιπροσώπους μόνο 2 συνδυασμοί (2 Συσπείρωση, 4 ΔΑΚ) και δεν υπήρχαν καθόλου επιλαχόντες. Έτσι, μετά τη μόνιμη παραίτηση του μέλους της Συσπείρωσης συναδέλφου Β. Καλαμπόκα και προκειμένου να μην αλλοιωθεί η απλή αναλογική, έγινε αντικατάσταση από μέλος της ίδιας παράταξης στην Αττική, όπως επιτρέπει το καταστατικό για τους 20 πέραν των 145 αντιπροσώπους.

Δεν έγινε αντικατάσταση από μέλος της παράταξης από άλλη μικρή διοικητική περιφέρεια, όπως προκρίνει το καταστατικό, και παρά το ότι ήταν απολύτως εφικτό για να μη χρειαστεί αναδιάταξη του τετραγωνικού πίνακα κατανομής των εδρών και επέλθει γενικό χάος λίγες μέρες πριν από τη σύγκληση της Αντιπροσωπείας.

Η αντικατάσταση 3 αντιπροσώπων της ΔΑΚ στη Δ. Ελλάδα έγινε προσωρινά και όχι μόνιμα, όπως ζήτησαν, ακριβώς για να μην αλλοιωθεί μόνιμα η εκπροσώπηση της περιφέρειας αυτής στην Αντιπροσωπεία. Η περίπτωση της Δ. Ελλάδας συμπαρέσυρε 6 ακόμα προσωρινές αντικαταστάσεις από επόμενους αντιπροσώπους άλλης εκλογικής περιφέρειας. Όμως, η εικόνα της αντιπροσωπείας μετά τις αντικαταστάσεις που προέκυψαν από την ειδική αυτή ρύθμιση και μόνο για μία συνεδρίαση, παρέμεινε απολύτως μέσα στο πλαίσιο του καταστατικού (96 αντιπρόσωποι της Αττικής δεν υπερβαίνουν την καταστατική αναλογία της Αττικής επί του συνόλου).

Τελειώνοντας με τις συκοφαντίες της κ. Κλουτσινιώτη είμαστε υποχρεωμένοι να ενημερώσουμε τους αναγνώστες του Αντί ότι η εκλογή Δ.Σ. στο Σύλλογο Αρχιτεκτόνων συνδέθηκε με μια παράλληλη σκοτεινή ιστορία που έλαβε χώρα στο εσωτερικό της παράταξης ΑΣΑΕ. Συγκεκριμένα, το ψηφοδέλτιο της ΑΣΑΕ που υποβλήθηκε στην Αντιπροσωπεία του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων περιλάμβανε αποκλειστικά 4 υποψηφίους προαποφασισμένους σε στενό ενδοπαραταξιακό κύκλο, αποκλείοντας έτσι να εκφραστεί η ελεύθερη βούληση των εκλεκτόρων σ' ένα ευρύ ψηφοδέλτιο όλων των ενδιαφερόμενων εκλεγμένων αντιπροσώπων.

Κατά τη δήλωση του απερχόμενου προέδρου Β. Γρηγοριάδη, ο ίδιος εκπαραθυρώθηκε παρότι θα ήθελε, εάν οι αντιπρόσωποι τον εξέλεγαν, να παραμείνει μέλος του Δ.Σ. Την ίδια τύχη είχε και ο δεύτερος απερχόμενος σύμβουλος Γ. Πλατσάκης. Αναφερόμαστε στο θέμα αυτό επειδή συνδέεται ευθέως με το ενδιαφέρον της κ. Κλουτσινιώτη να δημοσιοποιήσει ανυπόστατες καταγγελίες.

Το άρθρο στο Αντί επιδιώκει:

1. Να μετατεθεί η κρίση της ΑΣΑΕ από το εσωτερικό της στις σχέσεις της με εξωτερικούς εχθρούς.

2. Να αναζητηθεί η ευθύνη της απώλειας ενός μέλους της ΑΣΑΕ στο Δ.Σ. (απώλεια που ενδιαφέρει κυρίως, γιατί κατέστρεψε την πιθανότητα εκλογής των μελών της σε επώνυμες θέσεις) όχι στις εσωτερικές της δυσλειτουργίες, οι οποίες ακολούθησαν τις συγκρούσεις, αλλά στις νόμιμες και διαφανείς λειτουργίες άλλων.

Η Συσπείρωση Αριστερών Αρχιτεκτόνων δεν σκοπεύει να παρακολουθήσει ούτε την κ. Κλουτσινιώτη ούτε την ΑΣΑΕ στη σταυροφορία εναντίον των πάντων, εαυτών και αλλήλων. Μ' αυτά και τα άλλα δεν θα μείνει τίποτε όρθιο στο Σύλλογο Αρχιτεκτόνων. Αντίθετα, όπως ήδη έχουμε κάνει, αντιπαρερχόμενοι τις συκοφαντίες, τα δικαστήρια και τις εκάστοτε διαφορετικές ετερόκλητες συμμαχίες, θα επιδιώξουμε τη συμμετοχή όλων στο Σύλλογο και τα όργανά του, με στόχο ν' αντιμετωπιστούν τα ουσιαστικά προβλήματα των αρχιτεκτόνων και της αρχιτεκτονικής.

Συσπείρωση Αριστερών Μηχανικών

• **Η συνεργάτις μας Ράνια Κλουτσινιώτη απαντά:**

Επειδή είμαστε όλοι χρόνια στο κουρμπέτι, ο καθένας κάνει τις εκτιμήσεις του για όλα τα θέματα και επί παντός του επιστητού και η αξιοπιστία του κρίνεται αναλόγως, ακόμη και με τον τρόπο με τον οποίο δυστυχώς τις διατυπώνει. Δεν νομίζω ότι, με τη μετάθεση της συζήτησης από τη «δημοκρατία των αντιπροσώπων», στην οποία θεωρώ ότι αναφερόταν το άρθρο μου, στη «δημοκρατία των παρατάξεων», στην οποία αναφέρεται ο επιστολογράφος, διευκολύνεται η κατανόηση της κρίσης που υπάρχει στις συνδικαλιστικές πρακτικές και επομένως η δυνατότητα για το ξεπέρασμά της.

Παραμένοντας φίλα διακείμενη προς τις Αριστερές Συσπειρώσεις, μίας και της συγκεκριμένης (Συνδικαλιστική Συσπείρωση Αρχιτεκτόνων, της ΣΣΑ για όσους δεν θυμούνται ή δεν γνωρίζουν), υπήρξα από τα ιδρυτικά μέλη.

Με εκτίμηση
Ράνια Κλουτσινιώτη

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Υπάρχουν δύο τουλάχιστον σημαντικά θέματα που ανακύπτουν από την πρόσφατη επίθεση του υφυπουργού Εξωτερικών κ. Γρ. Νιώτη κατά του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού και την παύση του Διοικητικού του Συμβουλίου. Το πρώτο είναι πώς το ΙΕΠ δεν φρόντισε – και χωρίς να τίθεται εν αμφιβόλω η ηθική ακεραιότητα των στελεχών του– να διασφαλίσει τη λειτουργία του ιδρύματος (τέσσερα χρόνια καθυστέρησε η σύνταξη εσωτερικού κανονισμού), να εξασφαλίσει πλήρη διαφάνεια και ορθό προγραμματισμό – σωστές προτεραιότητες.

Το δεύτερο – και σοβαρότερο– είναι ότι η λύση που επιχειρείται κινείται στις ήδη υπάρχουσες γραμμές. Ενώ βαρύνεται επιπλέον με τον «πραξικοπηματικό» χαρακτήρα της παρέμβασης, το διορισμό λ.χ. δοτού –και άρα απολύτως ελεγχόμενου από την κυβέρνηση– Διοικητικού Συμβουλίου.

Κι άλλες φορές στο παρελθόν το ΠΑΣΟΚ έχει προσπαθήσει να ελέγξει θεσμούς που δεν «είχε στο χέρι του». Δυστυχώς, με ολέθριες συνέπειες για τους θεσμούς αυτούς...

50

**ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΚΑΝΝΩΝ 1995
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ...**

Πολιτικές ταινίες στο φετινό φεστιβάλ των Καννών: Θόδωρος Αγγελόπουλος (η φωτογραφία από την ταινία του, *Το βλέμμα του Οδυσσέα*), Εμίρ Κουστουρίτσα, Κεν Λόουτς. Εκεί όπου πραγματοποιείται η συνάντηση των μύθων και της ζωής, κι όπου το σινεμά ανακαλύπτει ξανά το θαύμα του Χρόνου.

Γράφει ο Ανδρέας Τύρος. Συνέντευξη του Θ. Αγγελόπουλου στον Γιάννη Σκοπετέα.

54

**TANITA
TIKARAM**

Μια φωτοβολίδα έσκασε στο μουσικό στερέωμα το 1987, κι έκτοτε συνεχίζει (παρά τις περί του αντιθέτου προβλέψεις) να λάμπει. Η Τανίτα Τικαράμ έρχεται, τώρα, στην Ελλάδα για δύο συναυλίες. Γράφει ο Λεωνίδας Βαλασόπουλος.

56

**ΤΑ ΜΙΚΡΑ
ΘΕΑΤΡΑ**

Σε υπόγεια και ταρατσες μικρά θεατρικά σχήματα δίνουν τη μάχη της ποιότητας. Γράφει η Δηώ Καγγελάρη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

του Ανδρέα Τύρου

Οι ίδιοι οι ιστορικοί που υπογράφουν τις σελίδες και τους τόμους της, μας βεβαιώνουν πως την Ιστορία την γράφουν, τελικά, οι νικητές. Υπάρχουν, ευτυχώς, οι Μύθοι για το υλικό που περισσεύει. Και στην περίπτωση του κινηματογράφου, οι μυθολογίες τρέφονται από την υλικότητα των εικόνων, για να κερδίσουν μαζί την αθανασία. Εκάτο, λοιπόν, τα έτη του σινεμά, 48 των Καννών. Το φεστιβάλ, τιμώντας τη φετινή επέτειο, συνοδεύει την προβολή κάθε ταινίας του διαγωνιστικού προγράμματος μ'ένα πρελούδιο. Τρίλεπτα έως πεντάλεπτα, τα θέματα των *Preludes*, συσκευάζουν αποσπάσματα και υπογραμμίζουν τη συνέχεια των ειδώλων, των κλασικών σκηνών και της δημιουργίας, με τίτλους-ονόματα πρωταγωνιστών («Ρίτα» Χέηγουορθ, «Ζαν» Γκαμπέν) ή τίτλους-εμμονές («Χρόνος», «Αποχαιρετισμοί», «Φλόγες»). Βιβλία που καίγονται («Φαρενάιτ 451»), αντίστροφη μέτρηση («Κραυγές και ψίθυροι»), έρωτας («Λόλα Μοντέζ») και μοναξιά («Ο πολίτης Κέην»). Ασπρόμαυρη και χρωματιστή μνήμη, νοσταλγία κωδικοποιημένη, σύντομες αποδράσεις στο ένδοξο παρελθόν.

Την ιστορία κάθε διοργάνωσης τη γράφουν οι βραβευμένες ταινίες, την ιστορία του σινεμά οι μεγάλες ταινίες. Πέρυσι, το *Pulp Fiction* κέρδισε τον Χρυσό Φοίνικα, όμως *Ο ψεύτης ήλιος* του Νικήτα Μιχαλκώφ συνδέει τη σύγχρονη παραγωγή με το μεστό παρελθόν. Τα χρώματα της προδοσίας σμίγουν στο κόκκινο, του αίματος και της συγκίνησης. Μόλις προστεθεί η πολιτική, η απόσταση προς την Ιστορία εκμηδενίζεται. Κι έτσι, διόλου συμπτωματικά (όπως επιμένουν ορισμένοι), οι σημαντικές ταινίες φέτος νιώθουν την ίδια ανάγκη, να διασχίσουν δηλαδή τον αιώνα μας, να συναντήσουν επεισόδια της ευρωπαϊκής τραγωδίας και να διευρύνουν τα όρια της

Σκηνή από το *Αντεργκράουντ* του Εμίρ Κουστουρίτσα.

κινηματογραφικής συνείδησης. Ο Κεν Λόουτς εγκαταλείπει τη βρετανική κοινωνία, βρίσκοντας στον ισπανικό εμφύλιο του '30 (*Γη και ελευθερία*) τον παράδεισο των προσδοκιών και των διαψεύσεων. Καθρεφτίζοντας τις ανοιχτές δυνατότητες του χθες στην αδιαφορία και τον κυνισμό του σήμερα, συνθέτει μια πρόταση «διεθνή» (σαν τις Ταξιαρχίες), όσο και έντιμη (σαν την ειλικρίνεια των αντιφάσεων). Ο Θόδωρος Αγγελόπουλος ακολουθεί *Το Βλέμμα του Οδυσσέα*, ως ποιητική ενατένιση της μίας και αδιαίρετης περιπέτειας (υπαρξιακής, εθνικής, ιστορικής αλλά και καλλιτεχνικής), αφού η ζωή του κινηματογράφου, η μοίρα της περιοχής κι η εσωτερική αγωνία πενθούν, ταυτόχρονα, το πεπερασμένο της μορφής τους.

Όσο για τον Εμίρ Κουστουρίτσα και το *Underground* (την ταινία που βραβεύεται

με τον Χρυσό Φοίνικα, χωρίς να χάνει τη θέση της στην Ιστορία του σύγχρονου σινεμά), μετατρέπουν τον εμφύλιο της Βοσνίας σε συναυλία και κραυγή, σε διαρκή θρίαμβο της ζωής χωρίς τέλος, και σε ελεγεία μιας χώρας που δεν υπάρχει πια. Μια χώρα που την έλεγαν Γιουγκοσλαβία, κάποτε στα Βαλκάνια, κι η Ιστορία που ταξιδεύει, ως ήπειρος μοναχική. Στην επιφάνειά της, καταδικασμένοι σε θάνατο από τους επιπόλαιους και τους τεχνοκράτες (η γιορτή, το μέλλον, η ιδεολογία, ο ανθρωπισμός κι η χαρά της δημιουργίας) αγκαλιάζουν τα φαντάσματα των ηρώων (των δύο φίλων και της γυναίκας που αγαπούν) και, μαζί, απομακρύνονται προς την άκρη του ωκεανού και του αιώνα μας. Εκεί, όπου πραγματοποιείται επιτέλους η συνάντηση των μύθων και της ζωής, κι όπου το σινεμά ανακαλύπτει, ξανά, το Θαύμα του Χρόνου.

Είμαστε σε κατάσταση κινούμενης άμμου

του Γιάννη Σκοπετέα

Για το *Βλέμμα του Οδυσσέα* έχετε διαβάσει και ξαναδιαβάσει τόσα όσα για καμία ίσως άλλη ταινία που δεν έχετε δει ακόμη. Το έργο είναι εκεί, ανταμείφθηκε από τους κριτικούς και περιμένει την επικοινωνία του με το κοινό. Μια συνέντευξη με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο για την ταινία λίγα θα πρόσθετε. Μια συζήτηση όμως για τον παγκόσμιο κινηματογράφο, μεσούντος του Φεστιβάλ των Καννών, ίσως έχει ενδιαφέρον.

ΑΝΤΙ: Νομίζετε ότι στις Κάννες φέτος εκπροσωπήθηκαν όλα τα κυρίαρχα ρεύματα του παγκόσμιου κινηματογράφου, και, αν όχι, ποια θεωρείτε εσείς τα κυρίαρχα ρεύματα.

Θ.Α.: Δεν ξέρω αν υπάρχουν ρεύματα κατ' αρχήν. Ένα από τα χαρακτηριστικά του κινηματογράφου όπως φτιάχεται στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια είναι η ανυπαρξία ρευμάτων. Απ' την άλλη, στην Αμερική δεν υπάρχουν ρεύματα, υπάρχουν είδη που καλλιεργούνται ανάλογα με τον αποδέκτη. Ρεύμα σημαίνει κάτι περισσότερο. Στην Αμερική υπάρχει μια σχέση κομπιούτερ ο οποίος μετράει αντιδράσεις. Εκεί, πολύ λίγα πράγματα δεν είναι κατασκευές, αλλά δημιουργίες.

ΑΝΤΙ: Θα διακρίνατε κάποια τάση ειδικότερα στους νέους αμερικάνους σκηνοθέτες να ξεπεράσουν αυτό το κατεστημένο;

Θ.Α.: Ναι, μια τάση ευρωπαϊσμού θα έλεγα. Να βρουν έναν κοινό λόγο με την Ευρώπη. Και μερικές φορές το πετυχαίνουν. Από τους παλαιότερους, ο Άλτμαν, από τους νεότερους, ο Τζάρμους αλλά και άλλοι.

ΑΝΤΙ: Δηλαδή στην Ευρώπη πάμε καλά;

Θ.Α.: Όχι, ούτε στην Ευρώπη πάμε καλά, με την έννοια ότι δεν υπάρχουν αυτό που ονομάσαμε «ρεύματα». Τα πράγματα λειτουργούν με βάση ορισμένους ανθρώπους που έχουν φτιάξει σινεμά, όντας παλαιότεροι, έχουν κάνει ήδη μια πορεία και τη συνεχίζουν, είτε επιτυχώς είτε ανεπιτυχώς. Πάντως όλο το πράγμα επικεντρώνεται πάνω τους. Προς το παρόν. Γίνονται προσπάθειες από ορισμένα κράτη που έχουν κινηματογραφίες να βγουν κάποια νέα ονόματα. Όπως π.χ. του Κασοβίτς, η ταινία του οποίου παίζεται σήμερα και πάνω στην οποία έχουν πέ-

Σκηνή από το *Βλέμμα του Οδυσσέα*, του Θόδωρου Αγγελόπουλου.

σει όλοι οι Γάλλοι για να τη σπρώξουν. Δεν ξέρω, δεν την έχω δει την ταινία και δεν μπορώ να κρίνω αν πρόκειται για κάτι καινούριο ή απλώς για μια ταινία που θα κάνει την καμπύλη της και θα περάσει και θα φύγει. Είμαστε, έτσι κι αλλιώς, σε κατάσταση κινούμενης άμμου και ρευστότητας.

ΑΝΤΙ: Οι δημοσιογράφοι είδαμε το πρωί την ταινία του Ματιέ Κασοβίτς και διαπιστώσαμε, μεταξύ άλλων, τη χρήση στοιχείων μιας τηλεοπτικής γλώσσας του βίντεο, αν θέλετε. Το ίδιο παρατηρούμε και σε μια σειρά ευρωπαϊών σκηνοθετών, με προεξάρχον παράδειγμα αυτό του Αλμοδόβαρ. Μπορούμε λοιπόν να περιμένουμε τίποτε καλό για τον κινηματογράφο από τη γλώσσα της τηλεόρασης και του βίντεο;

Θ.Α.: Δεν το ξέρω. Είμαι από τους ανθρώπους που αντιπαθούν βαθύτατα την τηλεόραση, επειδή εθίζει το κοινό σε μια γλώσσα χαμηλότερης επικοινωνίας. Γι' αυτό διατηρώ μια απώθηση απ' όλη αυτή την ιστορία.

ΟΙ ΚΑΝΝΕΣ (σε) 95 (λέξεις)

Να ζει ΚΑΝείς ή να μη ζει (κανείς); Ιδού η απορία. Να είσαι ο Εμίρ Κουστουρίτσα, να βραβεύεσαι με Χρυσό Φοίνικα και να στον παραδίδει η...Σάρον Στόουν! Χρυσός Φοίνικας ή χρυσός παγοκόφτης; Αυτές είναι οι Κάννες! Η τέχνη και η γκλαμουριά! Αλλιώς, η Ευρώπη και οι (Αμερικάνοι) σταρ. Πάλι καλά που αποφύγαμε φέτος κανέναν Ταραντίνο. Αντιθέτως, ο Τζάρμους με το *Dead man* ήταν εξαιρετικός. Όπως και ο Άγγλος Τέρενς Νταϊνχίς με το *The Neon Bible*. Αμφότεροι δεν πήραν ούτε αναμνηστικά δωράκια. Να ζει ΚΑΝείς ή να μη ζει (κανείς); Να είσαι ο Αγγελόπουλος, να δημιουργείς το *Ραν* της ζωής σου και να χάνεις στο νήμα από μια γκροτέσκ-μπαρόκ ιστορία που λέγεται *Underground*. Έστω και αν είναι γραμμένο με «αίμα και πάθος», δεν σημαίνει ότι είναι καλύτερο από το *Βλέμμα του Οδυσσέα*! Άχαρος έτσι κι αλλιώς ο ρόλος της επιτροπής που καλείται να ζυγίσει πρωτιές στην τέχνη. Κάννες '95. Ο νικητής είναι αλλού. Βραβείο σκηνοθεσίας στον 28χρονο Ματιέ Κασοβίτς. Το *Μίσος* είναι κλάσεις ανώτερο από το *Δόλωμα* του Ταβερνιέ και από όλες τις άλλες παλινδρομούσες «κοινωνικές» γαλλικές ταινίες. Ματιέ Κασοβίτς. Η απάντηση και στα «ιριδιζόντα σκουπίδια» των τελευταίων χρόνων.

Γ.Σ.

Θα βγάλει η βιντεοτέχνη από τα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΒΙΝΤΕ

του Γιάννη Σκοπετέα

Στη δεκαετία του '70, όταν ακόμη το βίντεο παραγόταν από τεράστιες, βαριές και πρωτόγονες μηχανές, κάποιοι ελάχιστοι καλλιτέχνες, όπως ο **Ρομπέρ Καέν**, πίστεψαν ότι ένα νέο μέσο έκφρασης μπορεί να είχε γεννηθεί. Άφησαν τις τέχνες με τις οποίες ασχολούνταν ως τότε και στράφηκαν ολόψυχα στην εξερεύνηση της εικόνας. Σήμερα, πενήνταρής πια, ο Ρομπέρ Καέν έχει σπάσει τα όρια και της εμπορικότητας και της ποιότητας, καθώς τα έργα του φιλοξενούνται στο Μπομπούρ και στο Μουσείο του Ορσέ και, ταυτόχρονα, στα μεγαλύτερα ευρωπαϊκά τηλεοπτικά κανάλια. Κάθε παρουσίαση των έργων του είναι ένα γεγονός τεραστίου ενδιαφέροντος. Κι όμως, ο Ρομπέρ Καέν ήρθε στην Ελλάδα να δείξει σε παγκόσμια πρεμιέρα τα τελευταία του έργα. Από τις 6 ως τις 12 Ιουνίου στο «βιντεογράφο» (όπως λέμε «κινηματογράφο») του «Φούρνου» της οδού Μαυρομικάλη.

Ας γραφεί, λοιπόν, και αυτή η συνέντευξή του ως μονόλογος, ώστε να πλησιάζει ακόμη περισσότερο στη φόρμα των δικών του έργων.

Κάτι ανάμεσα σε ψίθυρο και εξομολόγηση.

«ΑΝ ΚΑΙ Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ δεν είναι ο πιο δυνατός για να απαντάει σε ερωτήσεις σχετικές με την ανάλυση του έργου του, ωστόσο θα προσπαθήσω. Ξαναγυρνώντας στην Ελλάδα μετά από πέντε χρόνια είναι σαν να φέρνω τη νέα διαδρομή της δουλειάς μου. Στην Αθήνα με φέρνουν οι φίλιές μου, η Μαριάννα Στραπατσάκη και ο Μάνθος Σαντοριναίος, που είναι μεγάλοι δημιουργοί βιντεοτέχνης. Γνώρισα την Ελλάδα απ' αυτούς και από τον Νίκο Παπαδάκη που εισήγαγε για πρώτη φορά τη βίντεο-αρτ στην Ελλάδα. Στην αρχή αρχή είχα γνωρίσει τη Στραπατσάκη στο Παρίσι. Μετά συνεργαστήκαμε στο «Φάντασμα της Μεσογείου». Μετά γνώρισα τον Μάνθο Σαντοριναίο, που με προσκάλεσε στην γκαλερί *Ιλεάνα Τούντα*. Εκεί, την πρώτη φορά, το 1990, έκανα μια αναδρομή στη δουλειά μου στο βίντεο από το 1973 ως το 1988. Υπήρχαν ακόμη και κάποιες installations που ονομάζονταν βίντεο καρτποστάλ. Η πρώτη μου επαφή με την Ελλάδα ήταν για μένα μια συνάντηση με το ελληνικό κοινό που ειδικεύεται κυρίως στη μουσική και στην

Ο Ρομπέρ Καέν μέσα απ' το βίντεο.

εικόνα. Είχα πολύ καλή υποδοχή και ήμουν πολύ χαρούμενος γι' αυτό. Ωστόσο, σχέσεις με την Ελλάδα έχω και μέσω του Γιάννη Ξενάκη. Γιατί η σχέση μου με την τέχνη ξεκίνησε από τη μουσική, το 1960, όταν δούλευα με τον Πιέρ Σεφέρ, που είναι συνθέτης συγκεκριμένης (concrete) μουσικής. Κι από τη μουσική πέρασα στην επεξεργασία της εικόνας όπως μου επέτρεπε η τεχνική του βίντεο. Όλα, λοιπόν, ξεκίνησαν με τις σπουδές μου στη μουσική κονκρέτ στη δεκαετία του '60.

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Μπορώ να πω ότι η πρώτη περίοδος ήταν η περίοδος «της Ανακάλυψης του ηχητικού κόσμου» και η επόμενη η περίοδος της εξερεύνησης «της Διαχείρισης της Εικόνας» με κινηματογραφικά δοκίμια και αργότερα με βιντεοδοκίμια. Ενδιάμεσα, πριν κάνω βίντεο, έκανα ταινίες μικρού μήκους με βάση τις φωτογραφίες και την τρικέζα. Εκεί η περίοδος είχε διασπαστεί στην ενασχόληση με τη μουσική, τη φωτογραφία, το σινεμά και στο τέλος το βίντεο. Μιλάμε για τα χρόνια από το 1969 ως το 1974, όταν αφιερώθηκα πλήρως στο βίντεο. Ως βιντεοκαλλιτέχνης (videaste) υπήρξαν φυσικά περίοδοι πολύ καθοριστικοί. Όταν πρωτοξεκίνησα το βίντεο, δεν υπήρχαν ούτε οι κάμερες ούτε τα σημερινά μηχανήματα. Δουλεύαμε με ογκοδέστατες κάμερες πρωτόγονης τεχνολογίας. Ήταν η Προϊστορία του βίντεο. Το πρώτο μου βίντεο δεν είχε γυριστεί με βιντεοκάμερα γιατί ήταν πολύ βαριά, αλλά με 16mm φιλμ σε πολύ γρήγορη ταχύτητα για να διατηρήσω το εφέ της αργής κίνησης, επειδή δεν υπήρχε μηχανήμα που να κάνει αυτό το εφέ. Μετά μετέγραψα το φιλμ σε βίντεο. Αμέσως μετά, θυμάμαι, ήταν η περίοδος της μπόντι αρτ. Με την εφεύρεση της μικρής κάμερας, που πραγματοποιήθηκε κάπου τότε, πολλοί καλλιτέχνες κινηματογραφούσαν πλέον μόνοι τους τους εαυτούς τους. Κάποιοι Αμερικάνοι δούλεψαν πολύ με αυτό. Μετά άρχισαν να γίνονται αρκετές δουλειές με τις τεχνικές της σολαριζασιόν, της μείξης και της ένθεσης. Υπήρξαν πολλές τάσεις στο βίντεο τότε, γιατί το βίντεο ήταν κατά κάποιο τρόπο η διασταύρωση όλων των τεχνών. Γι' αυτό αν κοιτάξετε τα βιογραφικά των βιντεοκαλλιτεχνών θα δείτε ότι κάποιοι προέρχονται από τη μουσική, κάποιοι από το χορό και οι περισσότεροι από τη φωτογραφία και τα εικαστικά. Γενικά οι καλλιτέχνες συχνά προέρχονται από μια άλλη τέχνη και καταλήγουν να κάνουν βιντεοτέχνη. Τα τελευταία έξι χρόνια έχει ξεκινήσει μια καινούρια περίοδος. Το βίντεο έχει αποπεριθωριοποιηθεί και στα σχολεία

αδιέξοδά του τον κινηματογράφο;

Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΡΟΜΠΕΡ ΚΑΕΝ

Από το «Χειμωνιάτικο ταξίδι» του Ρομπέρ Καέν.

υπάρχει ακόμη και ειδικό μάθημα. Είναι ακόμη η δημοκρατικοποίηση του υλικού με τις μικρές και φτηνές κάμερες, χωρίς όμως η διαδικασία του μοντάζ και της επεξεργασίας να είναι προσπελάσιμη σε όλους.

ΑΠΟ ΤΗ ΧΙΛΗ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ

Τώρα, στο Φούρνο, κατά πάσα πιθανότητα, θα παρουσιάσω τις τελευταίες δουλειές μου από τότε, δηλαδή τη λεγόμενη «Χιλιανή τριλογία», που αποτελείται πρώτα απ' όλα από τις «Εντυπώσεις από τη Χιλή», που δημιούργησα το 1989, όταν προσκλήθηκα εκεί από το υπουργείο της Χιλής για ένα φεστιβάλ. Ακόμη, τη «Μυστηριώδη νήσο», του 1991, που αναφέρεται στα νησιά του Πάσχα, το «Χειμωνιάτικο ταξίδι» του 1993, που το δημιούργησα μετά το ταξίδι μου στην Ανταρκτική. Το τι θα δείξουμε τελικά είναι όμως κάτι που θα το συζητήσω σίγουρα με τον Μάνθο Σαντοριναίο, που με προσκαλεί στο «Φούρνο» και ο οποίος απ' όσο ξέρω, έχει ως τελικό σκοπό να καθιερώσει να γίνεται η προβολή των έργων της βιντεοτέχνης με έναν τρόπο ανάλογο των κινη-

ματογραφικών έργων. Σε κάθε περίπτωση όμως θα παρουσιαστούν τα τελευταία μου έργα, οι «Επτά Φευγαλέες Όψεις της Κίνας», που μόλις ολοκλήρωσα. Είναι η πρώτη παρουσίαση των έργων μου έξω από τη Γαλλία, έξω από τη Μιλούζ όπου μένω.

Σ' ό,τι αφορά την Κίνα, προσκλήθηκα κατ' αρχάς για να δείξω τη δουλειά μου εκεί στις σχολές των Καλών Τεχνών του Πεκίνου, της Σαγκάης, της Καντόν και αλλού. Αποφάσισα λοιπόν να συλλάβω Εικόνες της Κίνας. Όχι εικόνες ντοκιμαντερίστικες αλλά εικόνες που είχα υποσυνείδητα καταγράψει, δηλαδή εικόνες πολύ δυνατές, που είχα δει πολύ γρήγορα. Η βασική έννοια που ενυπάρχει στη δουλειά μου αυτή είναι η ιδέα του περάσματος (passage) από έναν κόσμο σ' έναν άλλο, του κινητού και του ακίνητου, της μέρας στη νύχτα, γενικότερα από ένα στοιχείο σ' ένα άλλο και από μια ατμόσφαιρα σε μια άλλη. Το ταξίδι στην Κίνα ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο και τελείωσε τον Οκτώβριο του 1994. Τέσσερις μήνες μού πήρε η επεξεργασία του υλικού. Δουλεύω πάντα ως ομάδα μέσα στη σούπα

του μοντάζ γιατί είναι καλύτερα έτσι και για το τελικό αποτέλεσμα.

Μια καλή απορία θα μπορούσε να είναι το αν η βιντεοτέχνη είναι μια καλή λύση στα αδιέξοδα του σινεμά. Δεν νομίζω ότι συμβαίνει αυτό. Ένας φίλος μου κριτικός από την Ιταλία μιλάει για μια Νέα Κινηματογραφία. Θεωρεί ότι το βίντεο, δηλαδή η επεξεργασία των εικόνων, πλησιάζει τον πειραματικό κινηματογράφο, έχοντας την ιδιαιτερότητα της βιντεοτέχνης, που χρησιμοποιεί τα συγκεκριμένα μέσα και τις τεχνικές του βίντεο. Απ' ό,τι φαίνεται όλα προσανατολίζονται σε μια νέα κινηματογραφία. Δηλαδή ένα νέο τρόπο να διηγείσαι ιστορίες και να απαντάς στην πραγματικότητα δουλεύοντας διαφορετικά.

Ο ΤΖΙΓΚΑ ΒΕΡΤΩΦ ΚΑΙ ΤΟ ΒΙΝΤΕΟ

Αν θέλουμε να ψάξουμε για τις ρίζες αυτής της κινηματογραφίας, πρέπει να γυρίσουμε πολύ πιο πίσω από τη γαλλική νουβέλ βαγκ. Στον Τζίγκα Βερτώφ και στην κινηματογραφική του αναζήτηση ως τον Ταρκόφσκι και τον Κουροσάβα, που τους θαυμάζω πάρα πολύ γιατί έχουν εκπληκτικά ευρήματα, εσωτερικό ρυθμό και καταπληκτικά πλάνα που θυμίζουν βιντεοτέχνη.

Ως δίδαγμα σ' ένα σπουδαστή τέχνης θέλω να μείνει ότι αν θέλει να παράγει έργο πρέπει να αφιερωθεί σ' αυτό που θέλει να πει, ώστε να βρει τη δύναμη να καταγράψει αυτό που θέλει να εκφράσει. Μπορεί να του χρειαστεί ολόκληρη η ζωή του γι' αυτό. Εγώ δεν έχω πάψει να το σκέφτομαι. Από την πρώτη στιγμή που αποφασίζει κανείς να ασχοληθεί με την τέχνη πρέπει να θέτει αυτό το ερώτημα.

Ελπίζω ότι οι σπουδαστές, οι καλλιτέχνες και οι σινεφίλ από το έργο που θα δείξω θα καταλάβουν ότι αυτά τα πράγματα δεν έγιναν για να γεμίζουν τη ζωή μου και το χρόνο μου, αλλά για να πουν κάτι. Ελπίζω να αντιληφθούν ότι υπάρχει ένα προσωπικό είδος γραφής.

Υπάρχει ένα βλέμμα, το βλέμμα μου, το οποίο ελπίζω ότι διασχίζει ολόκληρο το έργο μου.

ΤΑΝΙΤΑ ΤΙΚΑΡΑΜ: ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΤΗ... ΜΙΚΡΗ ΜΑΣ ΠΟΛΗ.

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΠΛΟΤΗΤΑΣ

19 Ιουνίου στο Λυκαβηττό, 20 Ιουνίου στο Θέατρο Δάσους της Θεσσαλονίκης θα βρίσκεται στην Ελλάδα η Τανίτα Τικαράμ. Μια... φωτοβολίδα που άστραψε ξαφνικά στους αιθέρες της ροκ σκηνής στα 1988 και δεν εννοεί ακόμη να χάσει τη λάμψη της...

στις ευρωπαϊκές τηλεοράσεις. Από τότε έχουν περάσει επτά χρόνια περίπου και η φωτοβολίδα δεν λέει να χάσει τη λάμψη της.

Η επιτυχία του *Good Tradition* τη βοήθησε να παίξει το παιχνίδι με τις πολυεθνικές δισκογραφικές εταιρείες και τους μάνατζερ με τους δικούς της όρους. Άρχισε αμέσως περιοδείες παίζοντας τη ρομαντική και ζεστή μουσική της σε όλο και μεγαλύτερα ακροατήρια. Το κορίτσι που γεννήθηκε στη Γερμανία και μεγάλωσε στην Αγγλία, από μαλαισιανή μητέρα και πατέρα του οποίου η καταγωγή βρίσκεται στις Ινδίες, αγαπήθηκε από αρκετούς φίλους της μουσικής επειδή είχε πάνω της όλα όσα λείπουν από τους περισσότερους σύγχρονους της καλλιτέχνες της ροκ μουσικής: απλότητα, ευαισθησία, ταλέντο και ευγένεια.

Περιοδεύοντας κατάφερε να δουλέψει και να ηχογραφήσει τον δεύτερο δίσκο της, *Sweet Keeper*, άλλη μια καταπληκτική περιήγηση στις κιθαριστικές μελωδίες και τα «καθαρά» και άμεσα φωνητικά, με την οποία και οι πλέον δύσπιστοι δεν μπορούσαν πλέον να αμφισβητήσουν το ταλέντο της Τανίτα Τικαράμ. Ένα χρόνο αργότερα κυκλοφορεί ο μεγάλος δίσκος *Everybody's Angel*, το πρώτο

και τελευταίο στραβοπάτημά της μέσα σ' αυτή την επτάχρονη πορεία της. Αυτό δεν την εμπόδισε, όμως, να συνεχίσει την πορεία της στη μουσική που πάνω από όλα λατρεύει. Ακολουθεί το *Eleven Kinds of Loneliness* (ο τίτλος από το βιβλίο του Αμερικανού Ρίτσαρντ Γιωτς), ώσπου να φτάσει η στιγμή για το μεγάλο βήμα προς την άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Με παραγωγό έναν άνθρωπο του κινηματογράφου, τον Τόμας Νιούμαν, ο οποίος έχει στο ενεργητικό του μερικά συμπαθητικά φιλμ (ανάμεσά τους, γνωστότερο το *Πράσινες τηγανητές ντομάτες*), έχοντας πλέον ωριμάσει και διαθέτοντας την αυτοπεποίθηση που ως τότε της έλειπε, θα έγραφε στο Λος Άντζελες τον πιο ολοκληρωμένο, τον σημαντικότερο ως τώρα δίσκο της, *Lovers in the City*. Αυτή ήταν και η τελευταία της κυκλοφορία, η οποία κάνει τους φίλους της να αισιοδοξούν για το επόμενο δισκογραφικό εγχείρημα.

Μέχρι να έρθει εκείνη η στιγμή, πάντως, η Τανίτα Τικαράμ θα έχει περάσει για πρώτη φορά από την Ελλάδα για δύο συναυλίες - 19.6 στον Λυκαβηττό και 20.6 στο Θέατρο Δάσους στη Θεσσαλονίκη - έχοντας φροντίσει να αφήσει αυτές τις δυο βραδιές ανεξίτηλες στη μνήμη των ελλήνων φίλων της. ☘

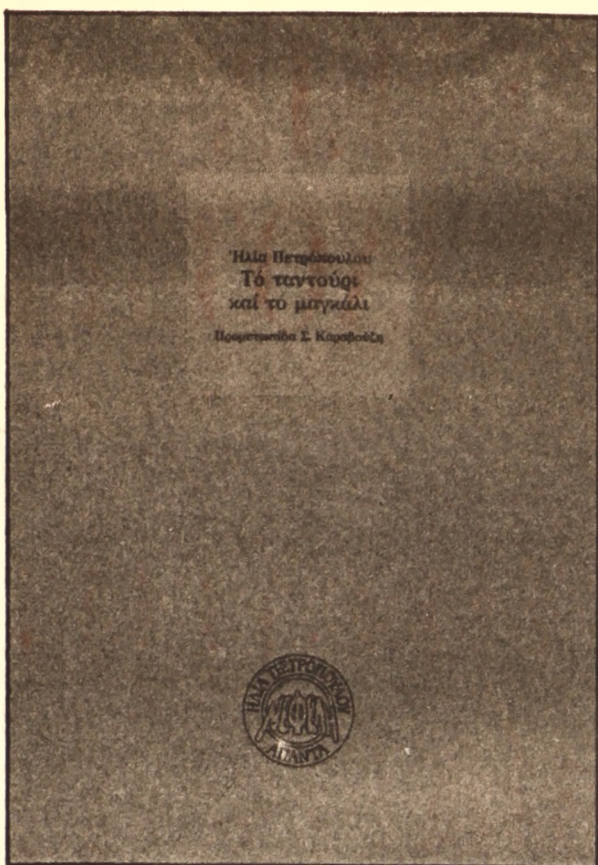

Οι ευγενικές γυναικείες μορφές σπανίζουν στο χώρο του σύγχρονου ροκ. Η ακρότητα (βλέπε P.J. Harvey) και ο ερωτισμός (βλέπε Bjork) κυριαρχούν, όπως άλλωστε συνέβαινε εδώ και δεκαετίες. Με αυτά τα δεδομένα, η **Tanita Tikaram** δεν θα μπορούσε ποτέ να βρεθεί στον γυαλιστερό κόσμο του rock 'n' roll. Υπήρχαν πάμπολλα, πολύ πιο όμορφα κορίτσια και άλλα τόσα που έπαιζαν το ίδιο καλά μ' αυτή κιθάρα. Και όμως, το 1988, η 18χρονη τότε Tanita, κυκλοφορώντας το πρώτο της single *Good Tradition* θα γνώριζε την επιτυχία φτάνοντας μέσα σε ένα μήνα την κορυφή του πίνακα των εμπορικών επιτυχιών. «Άλλη μια φωτοβολίδα...», θα σκέφτηκαν αρκετοί βλέποντας το βιντεοκλίπ της τραγουδίστριας

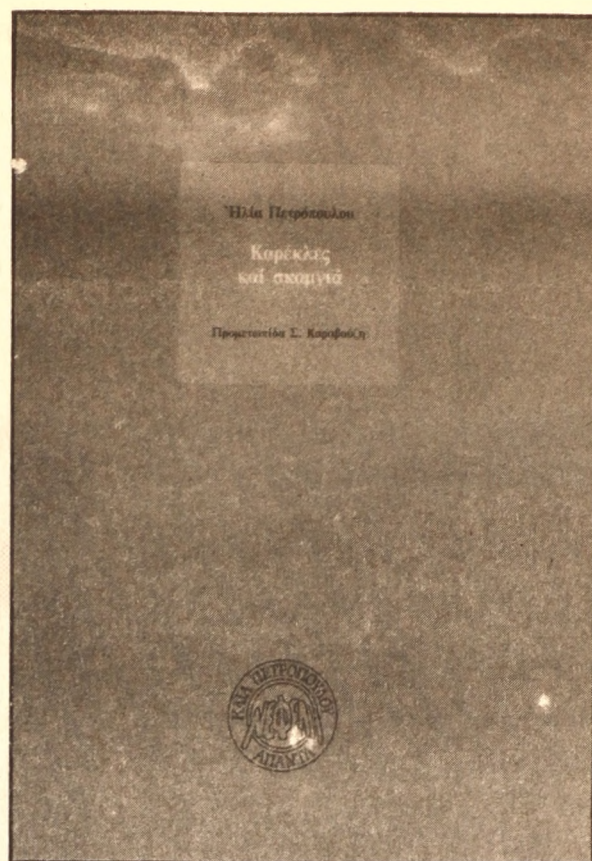
ΤΟΥ
ΛΕΩΝΙΔΑ
ΒΑΛΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μόλις κυκλοφόρησαν

ΤΟ ΤΑΝΤΟΥΡΙ
ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΓΚΑΛΙ

ΚΑΡΕΚΛΕΣ
ΚΑΙ ΣΚΑΜΝΙΑ

Δοκιμιογράφος με ευρύτατο φάσμα ενδιαφερόντων, λεξικογράφος, φωτογράφος, συλλέκτης, ποιητής, πεζογράφος, με μια πλούσια και εύκαμπτη γλώσσα, που πολλές φορές φθάνει σε υψηλότερα επιτεύγματα, λυρικά, ή μή, με χιούμορ, ασυμβίβαστος ανατροπέας, ο *Ηλίας Πετρόπουλος* αποτελεί μοναδική παρουσία στα ελληνικά γράμματα.

Οι εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ καταθέτουν τώρα, στους έλληνες αναγνώστες το πλούσιο έργο του (κυρίως λαογραφικό) σε μια νέα σειρά.

Επίσης κυκλοφορούν

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΚΛΕΦΤΗ
ΠΤΩΜΑΤΑ, ΠΤΩΜΑΤΑ, ΠΤΩΜΑΤΑ
ΚΑΛΙΑΡΝΤΑ • ΨΕΙΡΟΛΟΓΙΑ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ
Ο ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΦΕΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ
Ο ΜΥΣΤΑΞ • ΤΟ ΜΠΟΥΡΔΕΛΟ
ΤΟ ΑΓΙΟ ΧΑΣΙΣΑΚΙ

ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΙΔΕΡΙΕΣ • ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ
Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1968-1974 - 1982-1991
Αρετίνου ΤΑ ΑΚΟΛΑΣΤΑ ΣΟΝΕΤΑ
Η ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΑ • Η ΕΘΝΙΚΗ ΦΑΣΟΥΛΑΔΑ
ΤΟΠΟΡ • ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΤΙΠΟΤΑ
ΚΥΡΙΩΣ ΑΥΤΟ (κολάζ)

ΤΑ ΣΙΔΕΡΑ, Η ΛΑΣΠΗ,
ΤΑ ΜΠΑΣΤΟΥΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...προωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80, ΤΗΛ.: 3607744

Σε εξώστες και πατάρια...

της ΔΗΩΣ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ

Αποχαιρετώντας τις κλειστές αίθουσες, ας εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας σε ορισμένες θεατρικές γωνιές που ελλείπει χώρου δεν κατορθώσαμε να μνημονεύσουμε εγκαίρως.

Είναι γνωστό, σ' έναν σεβαστό αριθμό θεατρόφιλων τουλάχιστον, ότι το ουσιαστικό «παιχνίδι» του θεάτρου μας παίζεται από μικρά θεατρικά σχήματα – αυτό εξάλλου έχει φανεί και από τα κριτικά μας σημειώματα. Αλλωστε, ήδη από την εποχή του Κουν μάθαμε να ταυτίζουμε τους ναούς της τέχνης με τα εκκλησάκια κι όχι με τους καθεδρικούς... Επιπλέον, σ' ένα άλλο μικρό θέατρο, σε μια γειτονιά εκτός των θεατρικών τειχών, τέθηκαν πριν από δεκατρία χρόνια, από τη νεοσύστατη τότε «Σκηνή», νέοι όροι σκηνικής ποιότητας.

Κι ενός μικρού θεάτρου μύρια έπονται: Νεοκλασικά, αποθήκες, διαμερίσματα, κινηματογράφοι, γκαράζ, φούρνοι, μπουάτ, τυπογραφεία μετατράπηκαν σε θεατρικές αίθουσες.

Η ανάγκη θέατρα κατεργάζεται, καθώς φαίνεται. Ορισμένα απ' αυτά διαθέτουν, εκτός από την κεντρική σκηνή και μια δεύτερη, ακόμη πιο μικρών διαστάσεων, στο πατάρι ή στο υπόγειο. Σ' αυτά τα θεατράκια που κυρίως θα μας απασχολήσουν στο παρόν σημείωμα, ηθοποιοί και σκηνοθέτες μετρούν τις δυνάμεις ανεβάζοντας ελάχισονα αλλά ελκυστικά κείμενα.

Εδώ θα πρέπει ίσως να διαλύσουμε κάποιες παρεξηγήσεις: κάθε μικρός θίασος δεν συνεπάγεται λαμπρά σκηνικά επιτεύγματα, ούτε ο σκοπός αγιάζει το αποτέλεσμα (αν δεν έχει αγιάσει προηγουμένως τα σκηνικά «μέσα»). Κοντολογής, όπως στο

Από την παράσταση *Ερωτοπλοέω Β'*, της Μαίρης Τσούτη.

θέατρο εν γένει έτσι και στους εναλλακτικούς περιφερειακούς χώρους, το ζητούμενο παραμένει ένα και το αυτό: πώς θα γίνει πράξη η επίπονη αναζήτηση της αλήθειας του κειμένου μέσα από την αλήθεια των ερμηνευτών. Γιατί εμείς δεν πιστεύουμε στους «χαρισματικούς» ηθοποιούς που ξεπετάνε τους μισούς από τους μεγάλους ρόλους του παγκόσμιου ρεπερτορίου σε μια σαιζόν με τα φλας εκ προοιμίου στραμμένα επάνω τους. Έχουμε πεισθεί προ πολλού ότι «αλλού» και από «άλλους» γράφεται η ιστορία του θεάτρου μας. Πέρα από τις εικαστικές συλλήψεις που γίνονται ερήμην των ηθοποιών και ακόμη πιο πέρα από τους εφησυχασμένους και τους βολεμένους.

Έτσι, μια από τις αξιοπρόσεκτες σκηνοθεσίες (εννοώ μια από τις τρεις-τέσσερις καλύτερες) έλαβε χώρα στη Β' Σκηνή του «Θεάτρου οδού Κεφαλληνίας». Πρόκειται για το *Τρίπτυχο* του **Χεράντιαν Ράιντερς** σε σκηνοθεσία του ηθοποιού **Νίκου Μαστοράκη**.

Μέσα από μια διδασκαλία-κέντημα των ρόλων, οι ηθοποιοί **Ιωάννα Τσιριγκούλη**, **Κώστας Κόκλας** και **Γιάννης Παπαδό-**

πουλος ερμήνευσαν τους τρεις σύγχρονους ήρωες με τα αδιέξοδα και τις φαντασιώσεις τους «ανασκευάζοντας» το «ημιτελές» κείμενο του ολλανδού σκηνοθέτη και ηθοποιού.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι στα δύο χρόνια λειτουργίας της αυτή η Β' Σκηνή του Θιάσου Πράξη φιλοξένησε κυρίως ηθοποιούς που ερμήνευσαν επιτυχώς μονολόγους, καθοδηγούμενοι από ηθοποιούς-σκηνοθέτες. Θυμίζω το *Ημερολόγιο* της **Μαρί Μπασκίρτσεφ** που έπαιξε η **Μαρία Σάββα** σε σκηνοθεσία **Μάγιας Λυμπεροπούλου**, όπως και τους τρεις μονολόγους *Σε Γκρο Πλαν* του **Άλαν Μπέννεντ** με τις ηθοποιούς **Άννα Μακράκη**, **Ασπασία Κράλλη** και **Άννα Γεραλή** σε σκηνοθεσία της τελευταίας.

Αποτέλεσμα γυναικείας ευαισθησίας και διεισδυτικής ανάλυσης ήταν και η παράσταση του έργου *Γράμματα στο Σπίτι μου* της Αμερικανίδας **Ρόουζ Λέιμαν Γκόλντενμπεργκ** που παρουσίασε η νέα θεατρική ομάδα «Όψεις» στον πάνω όροφο του Εμπρός, σε σκηνοθεσία **Άσπας Τομπούλη**. Εμπνευσμένο από το ομότιτλο βιβλίο, το κείμενο (που θα μπορούσε να ήταν συντο-

μότερη) φέρνει συγχρόνως στη σκηνή τη συγγραφέα **Σύλβια Πλαθ** και τη μητέρα της Ωρήλια. Η πρώτη γράφει γράμματα, η δεύτερη σχολιάζει. Τον ψυχισμό και τη σχέση των δύο γυναικών ανέδειξαν οι **Αλεξάνδρα Διαμαντοπούλου** και **Γιάννα Νικολοπούλου**, ντυμένες με τα καλαισθητά κοστούμια της **Χριστίνας Παπούλια-Μπάρλου**.

Το Θέατρο του Νότου του **Γιάννη Χουβαρδά** εξακολουθεί να κατέχει τα σκήπτρα του πιο ζωντανού θεατρικού χώρου της πρωτεύουσας. Στον Εξώστη του Αμόρε, ο **Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης** έδωσε, μετά το περσινό *Τέλος του Οίκου των Άσερ*, ένα νέο δείγμα της σκηνοθετικής του δεινότητας με το έργο των **Τζες Μπόργκεσον**, **Άνταμ Λονγκ**, **Ντάνιελ Σίνγκερ** *Ολόκληρος ο Σαίξπηρ σε μια ώρα*.

Τέλεια ενορχηστρωμένη παράσταση, γεμάτη χιούμορ και πανέξυπνες ανατροπές, με ολόδροσες ερμηνείες από τους **Άκη Σακελλαρίου**, **Στέλιο Μάινα**, **Ιεροκλή Μιχαηλίδη** και **Ναταλία Δραγούμη**.

Στη **Μάγια Λυμπεροπούλου** βρήκαν κυριολεκτικά το δάσκαλό τους οι ηθοποιοί **Μαρία Κατσιαδάκη**, **Λάζαρος Γεωργακόπουλος** και **Στάθης Λιβαθηνός** για να «λύσουν» τα *Δύο αινίγματα* του **Λουίτζι Πιρα-**

ντέλλο και να εξισορροπήσουν τα παιχνίδια ανάμεσα στα πρόσωπα και στα προσώπεια...

Στον Εξώστη του Αμόρε και η **Νικαίτη Κοντούρη**, σκηνοθέτησε τα *Αδέλφια* του **Γκαίτε**, με φαντασία και ικανότητα στη διδασκαλία των ρόλων (αρετές που είχαμε την ευκαιρία να εντοπίσουμε και στη σκηνοθεσία του έργου *Τρίο σε σι μπεμολ* του **Ρομέρ** από το ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων.) Διατηρώ ωστόσο επιφυλάξεις για τις σφήνες **Φασμπίντερ** στο κείμενο του **Γκαίτε**. Την παράσταση υποστήριξαν με το παίξιμό τους οι ηθοποιοί **Γιάννης Νταλιάνης**, **Θανάσης Ευθυμιάδης** και **Άννα Μάσχα** (η οποία ξεχώρισε και στη *Μοναξιά των κάμπων με βαμβάκι*).

Στο ίδιο θέατρο δόθηκαν οι παραστάσεις της νεανικής ομάδας **Σμίλη** με το έργο *Τρεις τρελοί και δύο ανόητοι φέρνουν χαίρετίσματα από τον κυρ Ουίλλιαμ*. Αποσπάσματα «σαιξπηρικής τρέλας» σε δραματουργική επεξεργασία και διδασκαλία **Βάιου Παγκουρέλη**, παιγμένα με δροσιά και συγκίνηση από τους **Μανώλη Ιωνά**, **Μαρία Μαλταμπέ**, **Σουλτάνα Νικολαΐδου**, **Γιώργο Αφεντάκη** και **Σοφία Λιάκου**.

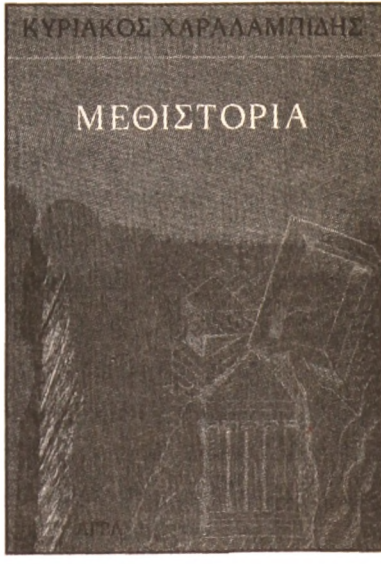
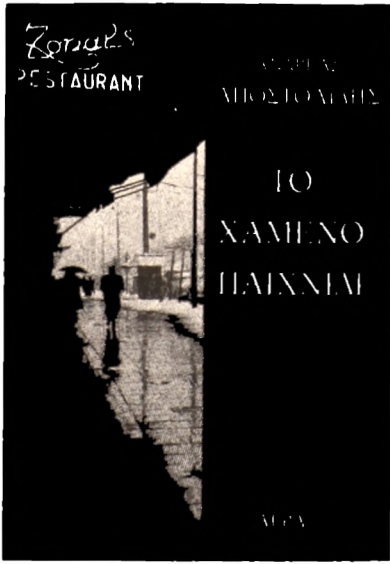
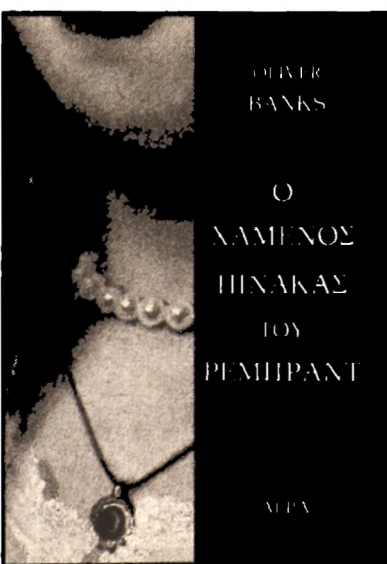
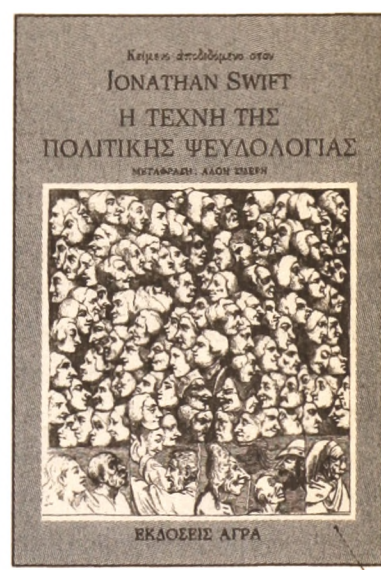
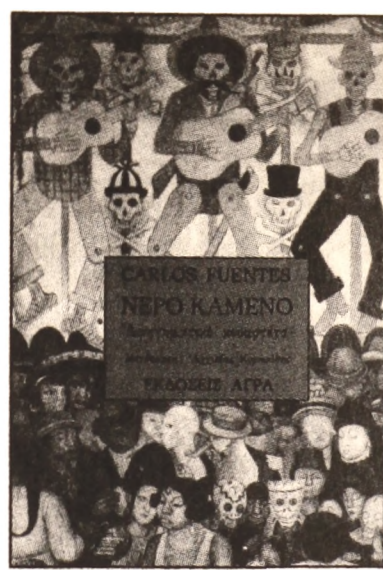
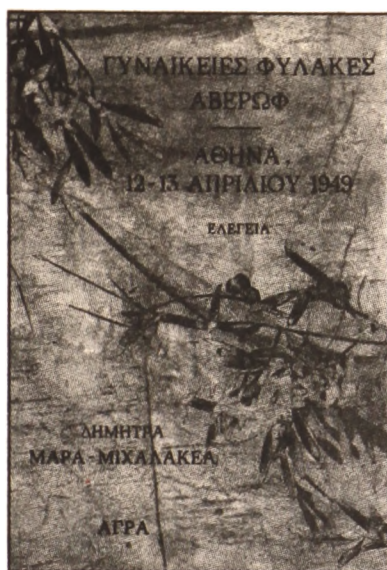
Αμχανία διέκρινε τη σκηνοθεσία του

έργου **Ρομπέρτο Ζούκκο** του **Μπερνάρ Μαρί Κολτές** από τον **Νίκο Διαμαντή** στο Θέατρο Σημείο. Στο ρόλο του «δολοφόνου με τη σολή», ο **Νίκος Καραθάνος** είχε στιγμές αυθεντικού παραλογισμού· εκφραστικότητα αλλά όχι και ανάλαφρη κίνηση είχε η πιτσιρίκα της **Τζίνιας Κονταράτου**, ενώ ο **Τάκης Μανωλόπουλος** ήταν αποτελεσματικός στις μεταμορφώσεις του.

Στην Αποθήκη, το χοροθέατρο **Ανάλια** της **Μαίρης Τσούτη** τόλμησε να δώσει μέσα από τη γλώσσα της κίνησης μια ολοκληρωμένη ιστορία με θεατρική δομή. Στο *Ερωτοπλοέω Β'*, τρεις ηθοποιοί (**Νίκος Ζορμπάς**, **Κώστας Μπερκόπουλος**, **Δημήτρης Σαλαπάτας**) και δύο χορεύτριες (**Αλεξάνδρα Κάππα**, **Μαργαρίτα Μάντακα**) σμίγουν σε μια αποβάθρα και ξεκινούν ένα μαγικό ταξίδι σε φανταστικά τοπία, σε βυθισμένες πολιτείες-παιδικές χαρές της μνήμης, μέσα από ήχους θαλασσινού αέρα (**Δευτέρης Γρηγορίου**), μουσική **Αντόλφ Αντάμ** και ένα τραγούδι της **Νίνα Σιμόν**. Μινιμαλιστικές κινήσεις με παρενθέσεις κλασικού μπαλέτου όταν δύο κόκκινες ροίντες θα ζωντανέψουν την μπαλαρίνα-λαβωμένο κύκνο και η Αλ. Κάππα θα σηκωθεί στις μύτες πάνω στο επικλινές δάπεδο!).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ 1979 - 1994

«ΠΟΥ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ;» ΚΑΙ «ΠΟΥ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ;»

του Δημήτρη Τζιόβα

Τα τελευταία χρόνια έχει εκδηλωθεί έντονο ενδιαφέρον για την τύχη και την προώθηση των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό, με αποτέλεσμα να βλέπουμε αφιερώματα στον Τύπο, επιστολές, συζητήσεις, τηλεοπτικά προγράμματα, που όλα εκφράζουν την έγνοια και την αγωνία για την εικόνα του νεοελληνισμού εκτός Ελλάδος. Αποκορύφωμα αυτού του ενδιαφέροντος υπήρξε το πρόσφατο συνέδριο των Νεοελληνιστών της Ευρώπης, το οποίο οργανώθηκε στην Αθήνα και έδωσε την ευκαιρία σε πάνω από εκατό συναδέλφους να συναντηθούν και να ανταλλάξουν απόψεις και προβληματισμούς. Με αφορμή λοιπόν τις εργασίες αυτού του συνεδρίου, θα ήθελα να καταθέσω εδώ μερικές διαπιστώσεις, σκέψεις και προτάσεις.

Κατ' αρχήν, η έννοια του νεοελληνιστή παραμένει ασαφής. Όταν λέμε νεοελληνικές σπουδές δεν μπορούμε πια να εννοούμε μόνο γλώσσα και λογοτεχνία ούτε να βαφτίζουμε νεοελληνιστές όσους διδάσκουν ευκαιρικά και βιοποριστικά την ελληνική σε ξένους. Στο συνέδριο, για παράδειγμα, δεν συμμετείχε σχεδόν κανένας ιστορικός, ανθρωπολόγος ή κοινωνικός επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο της έρευνάς του τη νεότερη Ελλάδα. Ενδεχομένως και οι ίδιοι να αποφεύγουν τον τίτλο του νεοελληνιστή, ενταγμένοι σε

τμήματα ιστορίας, ανθρωπολογίας ή κοινωνιολογίας, παραχωρώντας την προσωινμία αποκλειστικά σε όσους εντάσσονται σε ευρύτερα τμήματα. Μιλώντας πάντα για το εξωτερικό, θα υποστήριζα ότι όλο και πυκνότερα ανακύπτει το ερώτημα αν και κατά πόσο οι νεοελληνικές σπουδές ωφελήθηκαν θεσμικά από την εξάρτησή τους από τις κλασικές και τις βυζαντινές σπουδές ή υποβαθμίστηκαν παίζοντας το ρόλο του φτωχού συγγενή.

Θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι όπως παλαιότερα στην Ελλάδα, έτσι και στην Ευρώπη καλλιεργήθηκε κάποια δυσπιστία για την επιστημοσύνη του νεοελληνιστή, που τροφοδοτήθηκε κυρίως από κλασικιστές και βυζαντινολόγους-ιστορικούς και ελάχιστα από συναδέλφους άλλων νεότερων φιλολογιών. Με την αυξανόμενη μάλιστα απομάκρυνση των κλασικών και βυζαντινών σπουδών από τη διδασκαλία των κειμένων στο πρωτότυπο (ιδιαίτερα στον αγγλόφωνο χώρο), οι νεοελληνικές σπουδές χάνουν τους υποτιθέμενους παραδοσιακούς συμμάχους τους ούτως ώστε να μην μπορούν να εμφανίζονται ως η φυσική και ιστορική συνέχειά τους, κάτι που παλαιότερα ήταν ευκολότερο μέσω της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών και της συνέχειας της γλώσσας.

Αυτή τη στιγμή, στα τμήματα γαλλικών, γερμανικών και ισπανικών σπουδών συντελείται επίσης μια γενικότερη στροφή. Η

γνωριμία με τη χώρα και τον πολιτισμό της δεν βασίζεται αποκλειστικά στη γλώσσα και τη λογοτεχνία, αλλά δίνεται έμφαση στον κινηματογράφο, στις εικαστικές τέχνες, στα μέσα ενημέρωσης, στους θεσμούς και σε άλλα πολιτισμικά φαινόμενα. Αναθεωρείται, δηλαδή, η παραδοσιακή, αμιγώς φιλολογική, συγκρότηση αυτών των τμημάτων και οι φοιτητές εγγράφονται με ενθουσιασμό σε μαθήματα που αφορούν την εικόνα και όχι το γράμμα. Τα νεοελληνικά τμήματα, εκ των πραγμάτων μονομελή ή ολιγομελή και εκ φύσεως και εκ θέσεως παραδοσιακά, θα είναι αδύνατο να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις, με αποτέλεσμα να χάνουν φοιτητές οι οποίοι –κακά τα ψέματα– προτιμούν το σύγχρονο και το επίκαιρο.

Για τούτο στόχος μας δεν θα πρέπει να είναι η δημιουργία διασκορπισμένων θέσεων νεοελληνικής γλώσσας ανά την Ευρώπη αλλά η ενίσχυση λίγων μαξιόλογων Κέντρων Νεοελληνικών Σπουδών σε κάθε χώρα, τα οποία θα διαθέτουν και το φιλόλογο και το γλωσσολόγο και τον ιστορικό και ίσως και τον ανθρωπολόγο ή τον πολιτικό αναλυτή. Έτσι οι νεοελληνικές σπουδές θα αποκτήσουν ακαδημαϊκή σφαιρικότητα, κύρος και πιθανώς κάποια διοικητική αυτοδυναμία. Δεν χρειάζονται απλώς δάσκαλοι της γλώσσας, αλλά σοβαροί ερευνητές που θα μπορούν να εγγράψουν τα ενδιαφέροντά τους μέσα στο γενικότερο διεπι-

στημονικό γίγνεσθαι και να προσελκύσουν την προσοχή και μινεοελληνιστών στον νεοελληνικό πολιτισμό. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι το ενδιαφέρον για τον νεοελληνισμό εκδηλώνεται τώρα στη Βρετανία σε τμήματα ευρωπαϊκών σπουδών, όπου προωθείται η συγκριτική έρευνα φιλολογικών, ιστορικών και πολιτικών φαινομένων.

Κρίνοντας από όσα ειπώθηκαν στο συνέδριο, η διδασκαλία τουλάχιστον της ελληνικής γλώσσας ανά την Ευρώπη ανθεί, μολονότι οι δυσκολίες δεν λείπουν. Αν στη δυτική Ευρώπη δεν υπάρχουν προοπτικές και δυνατότητες για περαιτέρω ανάπτυξή τους, στην ανατολική Ευρώπη οι προοπτικές είναι ευοίωνες, και λόγω των ελληνόφωνων θυλάκων αλλά και γιατί εκεί η ελληνική διατηρεί την παλιά της αίγλη. Δεν πρέπει επίσης να παραβλέπουμε το γεγονός ότι τα νεοελληνικά τμήματα του εξωτερικού αποτελούν πηδιάδεξοδο πολλών αποφοίτων ελληνικών πανεπιστημίων που διψούν για μεταπτυχιακές σπουδές ή ακόμη και συναδέλφων που θέλουν να περάσουν την εκπαιδευτική τους άδεια εκτός Ελλάδος. Δεκάδες Έλληνες έχουν εκπονήσει διδακτορικές διατριβές σε νεοελληνικά τμήματα του εξωτερικού (ιδίως της Αγγλίας και της Γαλλίας) με υποτροφίες μάλιστα του ΙΚΥ ή άλλων ελληνικών ιδρυμάτων και κάμποσοι από αυτούς διδάσκουν ήδη σε ελληνικά πανεπιστήμια. Συνεπώς τα τμήματα αυτά δεν προσφέρουν τι

υπηρεσίες τους μόνο σε αλλοδαπούς αλλά και σε ημεδαπούς, κάτι που συνήθως περνάει απαρατήρητο. Πού θέλω να καταλήξω:

Οι νεοελληνικές σπουδές στην Ευρώπη, παρά τις δυσκολίες, έχουν φτάσει σε ένα μεν ικανοποιητικό και σε ορισμένες περιπτώσεις αξιοζήλευτο επίπεδο, προσεγγίζουν όμως και ένα οριακό σημείο όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές. Η επιβίωσή τους θα κριθεί τόσο από έξω-ελλαδικές συγκυρίες όσο και από ενδο-ελλαδικές πρωτοβουλίες. Ενώ στην Ευρώπη υπάρχει μια καλή υποδομή, αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα υπάρχει έλλειψη προγραμματισμού και παροχής διευκολύνσεων σε όσους θέλουν να μάθουν ή να βελτιώσουν τις γνώσεις τους για την ελληνική γλώσσα, λογοτεχνία ή ιστορία. Θα ήθελα ενδεικτικά να αναφέρω ότι η Ελλάδα δεν διαθέτει εθνικό κέντρο με σύγχρονο οπτικοακουστικό εξοπλισμό και δυνατότητες διαμονής που θα παράσχει όλο το χρόνο μαθήματα γλώσσας, λογοτεχνίας, ιστορίας και πολιτισμού σε ξένους. Επίσης αυτή τη στιγμή κυκλοφορούν στην Ελλάδα κάμποσα βοηθήματα για την εκμάθηση της νεοελληνικής από ξένους, αντί να υπάρχει ο κατάλληλος συντονισμός ώστε να εκπονηθεί μια σειρά καλαίσθητων και υψηλής στάθμης εγχειριδίων, ακολουθώντας αντίστοιχα πρότυπα άλλων γλωσσών.

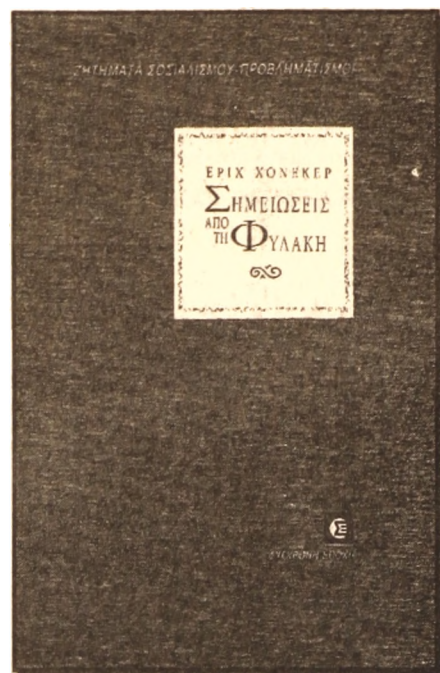
Θα μπορούσα να απαριθμήσω αρκετά ακόμη στοιχεία ή ελλείψεις που να δείχνουν ότι η προώθηση του ενδιαφέροντος για το νεοελληνισμό δεν εξαρτάται μόνο από τις έδρες του εξωτερικού αλλά και από την οργάνωση και την υποδομή εντός Ελλάδος. Εδώ είναι που λείπουν πολύ περισσότερα πράγματα και προδιαθέτουν αρνητικά όσους έρχονται είτε για θερινά μαθήματα είτε ως επισκέπτες φοιτητές. Και το πρόβλημα δεν είναι τόσο η έλλειψη πόρων όσο η μεθοδική αξιοποίησή τους και ο συντονισμός

των πρωτοβουλιών που αναπτύσσονται είτε από κρατικούς είτε από ιδιωτικούς φορείς. Ιδιαίτερα τα αρμόδια υπουργεία θα πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις γνώμες και τα αιτήματα των νεοελληνιστών του εξωτερικού καθώς και τις διαφορετικές συνθήκες από χώρα σε χώρα. Και κάτι ακόμη. Πώς η Ελλάδα έχει την αξίωση ξένα πανεπιστήμια ή άλλες χώρες να υποστηρίζουν τα ελληνικά, όταν ακόμη δεν διδασκονται συστηματικά στα ελληνικά πανεπιστήμια π.χ. τα ισπανικά (μια από τις μεγαλύτερες σε αριθμό ομιλητών γλώσσες στην υφήλιο) ούτε υπάρχει τμήμα ισπανικών σπουδών, αφού μόλις τώρα το Πανεπιστήμιο Αθηνών κινείται προς αυτή την κατεύθυνση;

Μακροπρόθεσμα, ο μόνος τρόπος για την επιβίωση των νεοελληνικών τμημάτων στην Ευρώπη θα είναι η επιχορήγησή τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ελλάδα θα μπορούσε να προτείνει στους εταίρους της την οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών τμημάτων που ασχολούνται με τη διδασκαλία μικρών γλωσσών της Κοινότητας. Μια τέτοια πρόταση, που δεν αφορά μόνο την ελληνική, νομίζω ότι θα έβρισκε θετική ανταπόκριση και σε άλλα κράτη-μέλη και θα μπορούσε να εξετασθεί μέσα στο πλαίσιο του κοινοτικού προγράμματος Σωκράτης. Ας μην έχουμε αυταπάτες: η επιβίωση των Νεοελληνικών Σπουδών στην Ευρώπη θα κριθεί στο μέλλον με βάση οικονομικά κριτήρια, εφόσον με τέτοια βάση οι αρμόδιες αρχές των πανεπιστημίων θα αποφασίσουν για τη διατήρησή τους. Η ελληνική πολιτεία δεν μπορεί να ανάλβει το οικονομικό βάρος μιας τέτοιας ενίσχυσης, οπότε η μόνη λύση θα είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση πριν διευρυνθεί, γιατί τότε θα είναι ίσως αργά, και η απορία «Πού οι Έλληνες;» και «Πού τα Ελληνικά;» από το ποίημα Φιλέλλην του Καβάφη θα ηχεί μάλλον δυσοίωνα.

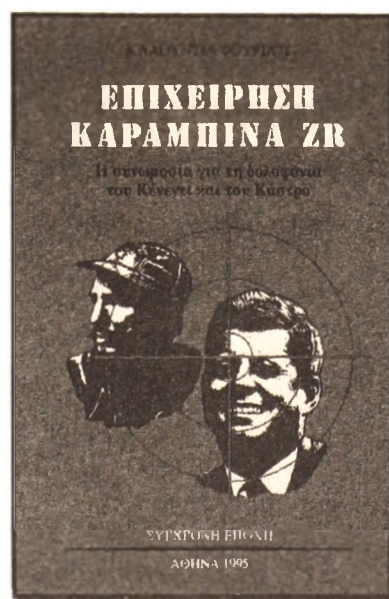
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΕΡΙΧ ΧΟΝΕΚΕΡ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 38 20 835, Fax: 38 13 354
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ Σ.Ε.: Μαυροκορδάτου 3, Αθήνα, Τηλ.: 38 29 835
28ης Οκτωβρίου 19, Γιάννενα, Τηλ.: 38 090
Μενελάου 3 & Εγνατία, Θεσσαλονίκη, Τηλ.: 283810

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Τριάντα χρόνια μετά, η Υπηρεσία Κρατικής Ασφάλειας της Κούβας ανοίγει τα αρχεία της. Αποκαλύπτει πώς η CIA, η Μαφία και οι αντεπαναστατικές ομάδες των Κουβανών στις ΗΠΑ εξύφαναν και εκτέλεσαν τη δολοφονία του Κένεντι και τις απόπειρες κατά της ζωής του Φιδέλ Κάστρου.

Κ. ΦΟΥΡΙΑΤΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΡΑΜΠΙΝΑ ΖΡ Η συνωμοσία για τη δολοφονία του Κένεντι και του Κάστρου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 38 20 835, Fax: 38 13 354
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
Μαυροκορδάτου 3, Αθήνα, Τηλ.: 38 29 835
28ης Οκτωβρίου 19, Γιάννενα, Τηλ.: 38 090
Μενελάου 3 & Εγνατία, Θεσσαλονίκη, Τηλ.: 283810

Κάτι συμβαίνει εδώ...

Επιμέλεια: Λεωνίδας Βαλασόπουλος
Τζούλη Αγοράκη

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΚΟΜΙΚΣ

Εγκαινιάζεται σήμερα στο Μύλο της Θεσσαλονίκης η Γ' Πανελλήνια Έκθεση Κόμικς. Πάνω από 130 έλληνες σχεδιαστές θα παρουσιάσουν τις δουλειές τους, παράλληλα θα γίνουν αρκετές εκδηλώσεις (συναυλίες, αφιέρωμα στο κινούμενο σχέδιο, κινηματογραφικές προβολές, συναντήσεις καλλιτεχνών, διασκέψεις-συζητήσεις κ.λπ.). Η έκθεση εντάσσεται στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Κόμικς-Γελοιογραφίας, που θα ολοκληρωθεί στα τέλη του '95 και μεταξύ άλλων εκδηλώσεων θα συμπεριλαμβάνει –για πρώτη φορά στην Ελλάδα– παρουσίαση ασιατικών και αυστραλιανών κόμικς. Θα πραγματοποιηθούν επίσης πολλές ατομικές και ομαδικές εκθέσεις ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Η έκθεση διαρκεί ως τις 9.7 και αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τους φίλους των κόμικς, αφού δεν είναι κάτι συνηθισμένο στη χώρα μας.

- Η έκθεση της ζωγράφου **Μάγιας-Μαρίας Ρεμούνη** με τίτλο «*Fractals*», στην γκαλερί Θέμα έχει ξεκινήσει από τις 30.5 και διαρκεί ως τις 24.6.

- Ο ζωγράφος **Λευτέρης Ολύμπιος** εκθέτει έως τις 17.6 δουλειά επηρεασμένη από την Αποκαθήλωση στην αίθουσα τέχνης *Κρεωνίδης*.

- Έως τις 8.6 στην γκαλερί *Jean Bernier* θα εκτίθενται γλυπτά της Γαλλίδας **Francoise Quardon** και της Ελβετίδας **Anne Sauser-Hall**, καθώς και σχέδια της Αμερικανίδας **Sue Williams**.

- Στις 2.6 εγκαινιάστηκε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων η αναδρομική έκθεση του σκιτσογράφου **Αλή Ντίνο Μπέη**. Ώς τις 15.6.

- Στο κέντρο σύγχρονης τέχνης *Ιλεάνα Τούντα* έκθεση έργων της **Ελένης Γκλί-νου** και της **Φρύνης Μουζακίτου**.

- Στις 14.6 εγκαινιάζεται στην *Πινακοθήκη Πιερίδη* (Λεωφ. Βασ. Γεωργίου 29, Γλυφάδα) η έκθεση, που διοργανώνει το υπουργείο Εξωτερικών της Χιλής με τίτλο «*Σύγχρονοι Χιλιανοί Καλλιτέχνες*». Ώς τις 9.7.

Στις 25.6 εγκαινιάζεται στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Άνδρου η έκθεση: «**Giorgio De Chirico και ελληνικός Μύθος**», που διοργανώνεται από το ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή έως τις 17.9. Αναμφισβήτητο ένα από τα σημαντικότερα καλλιτεχνικά γεγονότα του καλοκαιριού. Θα επανέλθουμε εκτενέστερα...

Ξεκίνησε προχθές 7.6 και ολοκληρώνεται αύριο 10.6 το Διεθνές Συνέδριο με τίτλο «**Τα Ελληνικά Γράμματα, από τη σκληρή πέτρα στο σκληρό δίσκο**», που διοργανώνεται από την Εταιρεία Ελληνικών Τυπογραφικών Στοιχείων υπό την αιγίδα του υπουργείου Πολιτισμού. Οι εργασίες του Συνεδρίου γίνονται στο αμφιθέατρο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών (Σίνα 31), ξεκινούν στις 9.00, διακόπτονται στις 14.00 και συνεχίζονται από τις 17.30 έως τις 20.00. Στις σημερινές εκδηλώσεις θα λάβουν μέρος με εισηγήσεις τους οι J. Irigoien, J. Reignot, Γ. Χαραλάμπους, Ε. Κασδαγλής, Γ. Δ. Ματθιόπουλος και άλλες προσωπικότητες του χώρου της Τυπογραφίας. Αύριο, τελευταία ημέρα του συνεδρίου, συμμετέχουν οι J. Rusten, Κ. Σγουροπούλου, Ε. Μελαγράκης, Ρ. Mackay κ.ά.

του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Αδελφές ή ψίλες;

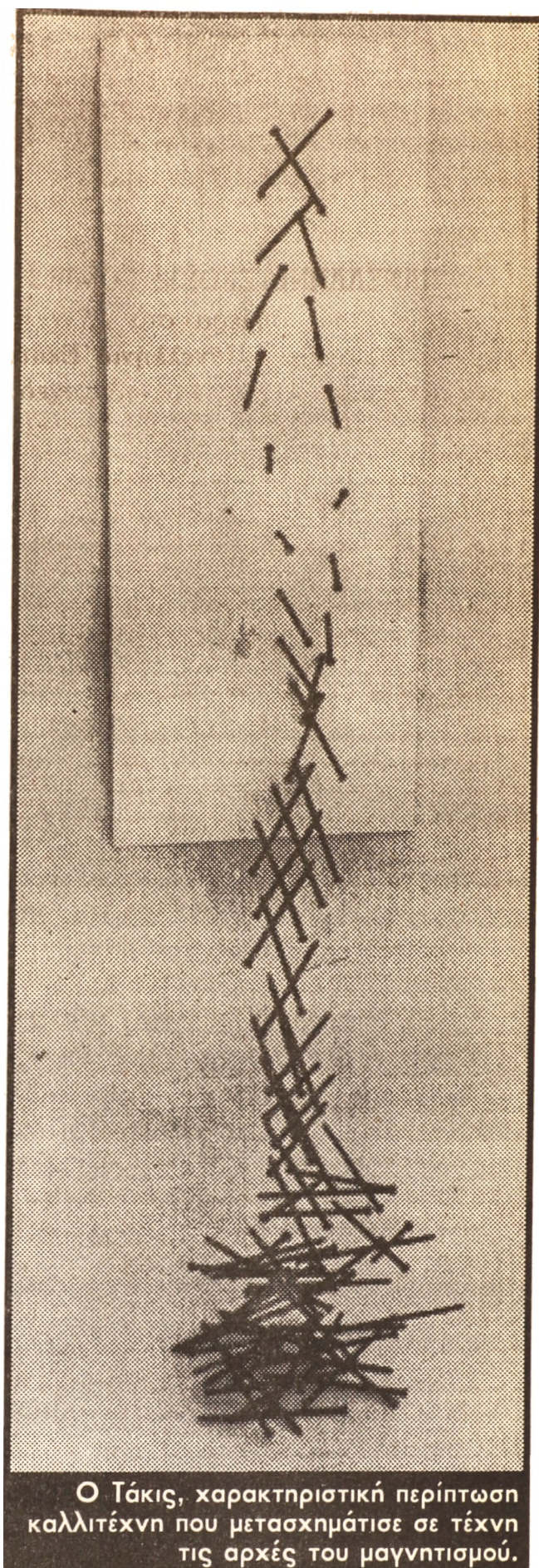
Επιστήμη και Τέχνη - με
αφορμή κάποιες εισηγήσεις
στο Γ' Συνέδριο Εικαστικών
Τεχνών, Αθήνα, 16-20 Μαΐου.

Αλλοτε, ήτανε ζήτημα τιμής κάθε καλλιτέχνη, να παραμένει αθώος πάσης γνώσης επιστημονικής· για τον επιστήμονα, ήτανε ζήτημα συντεχνιακής υπεροψίας να μην καταδέχεται καμιά σχέση με οτιδήποτε το καλλιτεχνικό. Σήμερα, επανεφευρίσκοντας την πυρίτιδα για πολλοστή φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, δεχόμαστε πως μπορείς να 'σαι ευαίσθητος αλλά να ξέρεις και υπολογιστή, κι ότι επιτρέπεται η αισθητική συγκίνηση και στους μηχανικούς. Καιρός ήταν. Αλλά δεν σημαίνει πως πρέπει με το στανιό να «αδελφοποιήσουμε» τέχνη και επιστήμη, και ν' αλληθωρίσουμε ώσπου να τις δούμε να «συμπορεύονται», εξαρχής και εσαεί (ξεκινώντας από... τις σπηλαιογραφίες του Λασκάβι!). Έχω την υποψία ότι τέτοιου είδους αβασάνιστες ζεύξεις, απλώς επιτρέπουν σε «θετικούς» (!) και «ανθρωπιστές» (!) να επαναπαύονται μέσ' στη βαθύτερη άγνοια κι αδιαφορία τους για το «άλλο στρατόπεδο», και να διαχειρίζονται κάποια παράλογα αλλά συνήθη συμπλέγματα κατωτερότητας προς αλλήλους.

Φυσικά, υπάρχουν σημεία όπου επιστήμη και τέχνη συναντώνται. Πέρα από τον παρόμοιο ρόλο της έμπνευσης και στις δυο, ενίοτε μοιράζονται και την τάση να «ερμηνεύουν» ή να «βάζουν τάξη» στον κόσμο. Ακόμα και η παλιά «αποκλειστικότητα» της τέχνης, όχι μόνο να τροποποιεί, αλλά ν' αναπλάθει τον κόσμο, ή να δημιουργεί

έναν νέο, με τη συνεχή βελτίωση των συστημάτων εικονικής πραγματικότητας και τεχνητής νοημοσύνης, μοιάζει να κλονίζεται. Ωστόσο, μου φαίνεται πως οι δυο αυτές ανθρώπινες δραστηριότητες, τόσο στην εξωτερική έκφρασή τους, όσο και ως προς την πρόσληψή τους και την αποτίμηση της αξίας τους, διαφέρουν ριζικά.

Μπορεί κάποτε η επιστήμη να δανειζεται εξωτερικά γνωρίσματα της τέχνης για να διατυπωθεί αποτελεσματικότερα, ή η τέχνη να χρησιμοποιεί την επιστημονική γνώση ως πρώτη ύλη της (η αυτονόητη εκμετάλλευση της οποιασδήποτε τεχνολογίας, ως εργαλείου για την καλλιτεχνική έκφραση, αντιπροσωπεύει μίαν εντελώς άλλης τάξεως σχέση). Όμως, η επιστήμη ορίζεται, η τέχνη όχι. (Φυσικά -και ευτυχώς- ουδείς γνήσιος καλλιτέχνης ή επιστήμονας ενδιαφέρεται για το αν ορίζεται, και πώς, αυτό που κάνει· απλώς, συνεχίζει να το κάνει, χωρίς καλά καλά να ξέρει ποια ανάγκη τον κινεί). Το επιστημονικό πεδίο είναι οργανωμένο: εξαρτάται από, και λειτουργεί με, τις παρατηρήσεις και την αναπαραγωγισιμότητά τους, τις μετρήσεις και την επαναληψιμότητά τους κ.ο.κ. Η τέχνη είναι ένα μακρύ πινγκ-πονγκ της ψυχής με τον κόσμο. Χωρίς κανόνες. Η επιστήμη είναι ένα πολυμήχανο κυνήγι της γνώσης· η τέχνη είναι έκφραση των ήδη, μέσα μας, «γνωστών». Η απόλαυσή της παρακάμπτει, δεν υπολογίζει, συχνά αντιμάχεται κιόλας, τις έλλογες διεργασίες. Το έργο του επιστήμονα, αντίθετα, πρέπει να ελέγχεται και να εγκρίνεται, απ' τον νου. (Η αισθητική απόλαυση μιας επιστημονικής πρότασης είναι συναρτημένη με τη διανοητική ικανοποίηση, και δεν νομιμοποιεί, από μόνη της, την πρόταση αυτή).

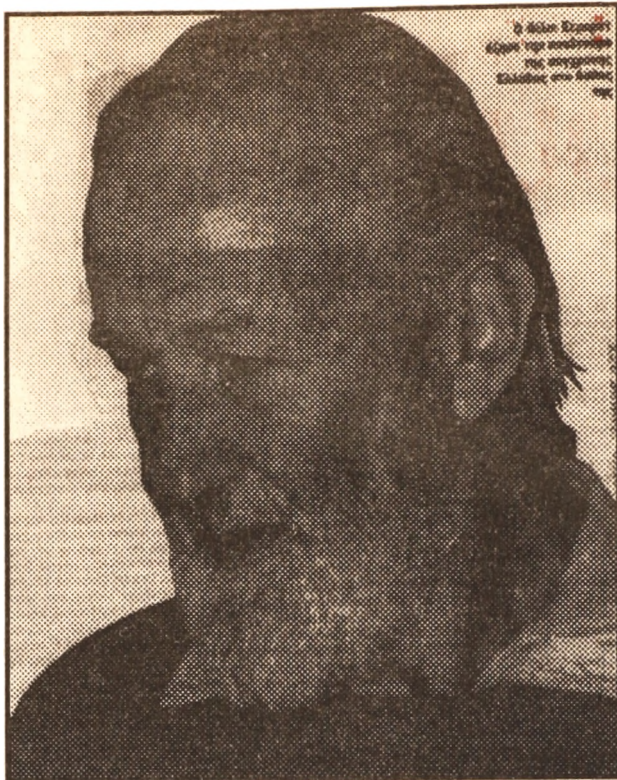
Ο Τάκις, χαρακτηριστική περίπτωση καλλιτέχνη που μετασχημάτισε σε τέχνη τις αρχές του μαγνητισμού.

Βεβαίως και θα 'ταν καλό να 'μαστε όλοι όσο πιο «πολυδιάστατοι», και μ' ορθωμένες όσο πιο πολλές κεραίες, αντέχουμε. Να καλλιεργούμε και επιστημονικά ενδιαφέροντα και καλλιτεχνικές ανησυχίες, όσα και όποιες έχουμε. Αλλά δεν θα πρέπει, αν θέλουμε να 'μαστε «σφαιρικοί», να μας ξενίζει το αναπόδραστο γεγονός πως οι διαστάσεις μιας σφαίρας ορίζονται από άξονες κάθετους μεταξύ τους, κι όχι «παράλληλους». Στο κάτω κάτω, οι άξονές μας τελικά όντως συναντώνται, αλλά βαθιά, στο κουνούτσι της σφαίρας (άντε, και στο άπειρο!).

Ένα βλέμμα τόσο φωτεινό...

Σε ηλικία 73 ετών άφησε πριν λίγες μέρες στο Λονδίνο την τελευταία του πνοή ο Φίλιππος Sherrard, ένας από τους πιο αισθαντικούς και βαθείς στοχαστές στα αξονικά θέματα του νεότερου ελληνισμού. Η κηδεία του έγινε στη Λίμνη της Εύβοιας, στον τόπο δηλαδή που ο ίδιος είχε διαλέξει να είναι ο δικός του τόπος τώρα και σαράντα περίπου χρόνια.

Καθηγητής της Φιλοσοφίας στο Καίμπριτζ σε πολύ νεαρή ηλικία, εγκατέλειψε κάποτε την πανεπιστημιακή σταδιοδρομία για να αφιερωθεί, όσο πιο απερίσπαστος γίνεται, στο διακόνημα της μελέτης της δικής μας πνευματικής παράδοσης. Μέσα στα όρια της μελέτης αυτής, ο Φίλιππος Sherrard κυριολεκτικά σφραγίστηκε και από τις ένυλες και από τις άυλες εκφάνσεις του παραδεδομένου και, εν συνεχεία, επηρέασε ουσιαστικά όλους εκείνους που επιμένουν σήμερα να προσεγγίζουν τα πράγματα αυτού του τόπου μένοντας πιστοί στα μέτρα και τα κριτήρια που έχει διαμορφώσει, σε μια πολυαίωνη διαδρομή, ο ίδιος αυτός τόπος. Και λέγοντας εδώ «μέτρα» και «κριτήρια» αυτού του τόπου, ασφαλώς τις προκείμενες της μυστικής παράδοσης της ανατολικής ορθοδόξου εκκλησίας έχουμε κατά νουν... Σε αυτή την παράδοση ο Φίλιππος Sherrard ενσωματώθηκε, σε αυτή την παράδοση παραδόθηκε.

Η όψη του Φίλιππου Sherrard, αυτό το πρόσωπο με τα βιβλικά χαρακτηριστικά, έχαιρε μπροστά στη θέα των απλών και καθαρών πραγμάτων: στη θέα του καλού κρασιού, της καλής καρδιάς, του καλού λογισμού – με δυο λόγια, σε όλα εκείνα που εξακολουθούσε να αφήνει άθικτα η ισοπεδωτική δίνη του σύγχρονου πολιτισμού και που είναι ακόμη εμφανές πάνω τους το σημάδι της ευλογίας ή της χάρης. Έχαιρε ακριβώς σαν άνθρωπος αφτιασίδωτος, με ένα βλέμμα τόσο φωτεινό, που έλεγες πως μόλις από τον ουρανό έχει πέσει.

Εκτός από τα *Δοκίμια για τον Νέο Ελληνισμό*, που παλαιότερα εξέδωσε η συντροφιά του «Συνόρου», άλλα έργα του Φίλιππου

Sherrard στην ελληνική γλώσσα είναι: *Το ιερό στη ζωή και στην τέχνη* (εκδ. Ακρίτας), *Ο βιασμός του ανθρώπου και της φύσεως* (εκδ. Δόμος), *Χριστιανισμός και έρως* (εκδ. Πεμπτουσία), ενώ έχουν δημοσιευθεί πολλές μελέτες του είτε σε συλλογικούς τόμους είτε σε περιοδικά (*Σύναξη*, *Πλανόδιο κ.λπ.*). Πρόκειται για μια «παραγωγή» που αναδύθηκε από εκεί όπου άγγιξε κάποτε τις αχίνες του το φως της Ανατολής – τις αιώνιες πηγές δηλαδή τόσο του ήλιου του φυσικού όσο και του μεταφυσικού.

Ν.Χ.Γ.

Δ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ

Ο Διαμαντής Διαμαντόπουλος (1914-1975) έζησε έξω απ' την τύρβη αλλά μέσα στη ζωή. Ωστόσο, κατόρθωσε να επικοινωνεί διαρκώς με όλες τις εξελίξεις της τέχνης του καιρού μας, αποτυπώνοντας με σπαραχτικό τρόπο τη μορφή του ανθρώπου μέσα στον σπαρασσόμενο κόσμο μας.

Ζωγράφος της γενιάς του '30 προβληματίστηκε στο επίμαχο ζήτημα της «ελληνικότητας», δίχως ποτέ να προσχωρήσει στο γραφικό. Από τις στερεοτυπικές μορφές της νεανικής περιόδου, τον «τύπο» του Έλληνα μαθητή, του Έλληνα χωροφύλακα, του Έλληνα ναύτη, πέρασε σε μεγάλες συνθετικές αλληγορίες που προσέδωσαν στο έργο του μνημειακό χαρακτήρα και σηματοδοτούν τη βαθιά αποστροφή του προς όλα τα αποτρόπαια εγκλήματα που σημάδεψαν τον αιώνα μας.

Γεννημένος το 1914 στη Μαγνησία της Μικράς Ασίας, ήλθε στην Αθήνα με τη Μικρασιατική Καταστροφή. Σπούδασε στην ΑΣΚΤ με δασκάλους τον Μπισκίνη και τον Παρθένη. Πρωτοπαρουσίασε τα μαθητικά του έργα το 1931 στο *Άσυλο Τέχνης*. Το 1934 παρουσίασε σκηνογραφίες σε παραστάσεις της Λαϊκής Σκηνής του Κ.

Κουν. Το 1949 οργανώνει την πρώτη μεγάλη ατομική έκθεσή του στη γκαλερί *Ρόμβος* με έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και κεραμικής. Ακολουθεί μια μακρά περίοδος σιωπής ως το 1975, οπότε και πραγματοποιείται η μεγάλη αναδρομική έκθεσή του στη γκαλερί *ΩΡΑ*. Το 1978 η Πινακοθήκη οργάνωσε, επίσης αναδρομική έκθεσή του. Το 1979 συμμετείχε σε ομαδικές εκθέσεις νεοελληνικής ζωγραφικής στο εξωτερικό και το 1983 εκπροσώπησε την Ελλάδα στην Μπιενάλε της Βενετίας.

Ο θάνατος μας στέρησε τον άνθρωπο αλλά το έργο του ολοζώντανο παραμένει στη διάθεσή μας για να του αποδοθεί η πρέπουσα τιμή: να εκτεθεί μπρος στα μάτια μας και να μας διδάξει το αυτοτελές ήθος του.

Δ. Διαμαντόπουλου, *Οικοδόμοι* (λεπτομέρεια).

Β **ΚΡΙΤΙΚΗ** βιβλίου

Αισώπου μύθοι

**Ανδρόνικος Νούκιος και
Γεώργιος Αιτωλός, Αισώπου
μύθοι. Οι πρώτες
νεοελληνικές μεταφράσεις.
Επιμ. Γ.Μ. Παράσογλου. Εκδ.
Εστία, Αθήνα 1993**

Δεν έχουμε επαρκώς εξακριβώσει από πότε εμείς οι Νεοέλληνες θεωρούμε τους εαυτούς μας ακραιφνείς απογόνους των αρχαίων. Σωστότερα, αποφεύγουμε να το αναρωτηθούμε καν, γιατί βέβαια είναι πολύ βολικότερο να πιστεύουμε πως έτσι ήταν πάντα: σπριζόμαστε στο υποτιθέμενο αυτονόητο, ή -σπάνια- στις ελάχιστες μεμονωμένες μαρτυρίες λογίων και γενικεύουμε.

Όμως η εκκλησιαστική τουλάχιστον παράδοση της λογιωσύνης –ο κύριος δηλαδή κορμός των μορφωμένων–, από τα παλιά εκείνα χρόνια των Πατέρων της Εκκλησίας και πάντως ως τα τέλη περίπου του 18ου αιώνα, διόλου δεν ευσχέτιζε τη χρήση της ελληνικής ως οργάνου επικοινωνίας με την καταγωγή ή, πολύ περισσότερο, με την ταυτότητα. Κι άλλωστε η χρήση της γραπτής ιδίως ελληνικής γλώσσας δεν περιοριζόταν στους καθαυτό ελληνόφωνους ως γλώσσα της οικουμενικής εκκλησίας και της αυτοκρατορικής αυλής επί Βυζαντινών, ήταν κοινή σε όλους τους ορθόδοξους, τουλάχιστον στα ανώτερα κλιμάκια, ενώ στα χρόνια της τουρκοκρατίας δεν ήταν λίγοι οι βουλγαρόφωνοι, τουρκόφωνοι, βλαχόφωνοι, αλβανόφωνοι πληθυσμοί ή άτομα, που στη γραπτή τους επικοινωνία χρησιμοποιού-

σαν τα νέα ελληνικά. (Η περίπτωση του Αληπασά είναι, απ' όσες ξέρω, η πιο διάσημη).

Έτσι η λογία μορφή της γλώσσας, τα «ελληνικά», δεν έπαψαν ούτε στιγμή να διδάσκονται επίσημα, συστηματικά, στο βαθμό που οι γραφειοκρατικές ανάγκες της κοινωνίας το απαιτούσαν. Μόνο όποιος τα κατείχε μπορούσε να εισέλθει σε κάποιον από τους διοικητικούς μηχανισμούς: συνιστούσαν για αιώνες ολόκληρους τη βάση –ενίοτε και το άπαν– της μόρφωσης και της υψηλής τεχνολογίας.

Ως προς την ανάπτυξη και τη γραπτή καλλιέργεια της απλής γλώσσας, των «ρωμαϊκών», η διδασκαλία της μεγάλης αδελφής στάθηκε για όλη ετούτη τη μακρά διάρκεια μοιραία καταπιεστική – αυτό το ξέρουμε καλά από την εποχή του μαχητικού δημοτισμού. Συνήθως όμως παραγνωρίζουμε τα ποικίλα έμμεσα πλεονεκτήματα που άντλησε η απλή, τα δικά μας νέα ελληνικά, από τη διδασκαλία των αρχαίων. Το κυριότερο ήταν ίσως η γραφή – φυσικά και η ανάγνωση: Αντίθετα με αρκετές άλλες γλώσσες των ομόθρησκων Βαλκάνιων, η νεοελληνική διέθετε, χωρίς ούτε στιγμή διακοπής, για τους ίδιους ολόκληρους αιώνες, πρόσωπα, αρκετά μάλιστα, που ήξεραν να τη γράφουν και να τη διαβάζουν. Ήταν άλλωστε και από τεχνικής πλευράς πολύ πιο ευχερές, αλλά και από κοινωνική πιο προσιτό, στους ελληνόφωνους να διδαχθούν γραφή και ανάγνωση και επομένως να προχωρήσουν, ταχύτερα από τους άλλους ομοθρή-

σκους είτε στην καταγραφή κειμένων που κυκλοφορούσαν προφορικά είτε στην απευθείας σύνθεση καινούριων κειμένων στη γραπτή γλώσσα. Ήταν επίσης εύκολη η ανάγνωση και η διάδοση τέτοιων κειμένων, μιας και βρισκόταν πάντα, ως και στο τελευταίο χωριό, κάποιος λίγο ή πολύ γραμματισμένος – ο παπάς. (Και βέβαια αυτές οι συνθήκες διευκόλυναν εκτός από τη διάδοση των κειμένων και τη διάδοση της νεοελληνικής γλώσσας, αλλά αυτό είναι άλλο ζήτημα).

Όταν μάλιστα η ανθρωπότητα πέρασε από τη χειρόγραφη στην έντυπη γραφή, οι Νεοέλληνες απέκτησαν, χωρίς καθόλου να το επιδιώξουν οι ίδιοι, τυπογραφεία σ' ολόκληρη την Ευρώπη, όπου μπορούσαν να στοιχειοθετηθούν κείμενα νεοελληνικά. Οι τυπογράφοι της γειτονικής Ιταλίας ενδιαφέρθηκαν κιόλας από μόνοι τους να πλησιάσουν το νεοελληνόφωνο γλωσσικό κοινό: σ' ένα τέτοιο τυπογραφείο τυπώθηκε, στα 1543, η πρώτη νεοελληνική μετάφραση των *Μύθων* του Αισώπου, καμωμένη πιθανότατα από τον Κερκυραίο Ανδρόνικο Νούκιο, που βρισκόταν τότε στη Βενετία.

Λίγα χρόνια αργότερα, μια δεύτερη νεοελληνική μετάφραση, έμμετρη αυτή, φιλοπονήθηκε στην Κωνσταντινούπολη ή στο κλίμα της, από κάποιον άλλον λόγιο, τον Γεώργιο Αιτωλό. Η πρώτη, η πεζή, σταδιοδρόμησε καλά στα τυπογραφεία της Βενετίας ως τα 1863 είχε ανατυπωθεί τουλάχιστον είκοσι πέντε φορές: εντάχθηκε δηλαδή στο σώμα που συ-

Δικτατορία και

Ιστοριογραφία: Το βιβλίο του Αντώνη Α. Κακαρά, *Το πολεμικό ναυτικό στη δικτατορία 1967-1974* (εκδ. Γνώση, 1995) συγκεντρώνει πλούσιο υλικό ντοκουμέντων σε σχέση με θετικές και αρνητικές εμπλοκές του Πολεμικού Ναυτικού κατά τη διάρκεια της χούντας. Το Πολεμικό Ναυτικό υπήρξε ένα όπλο με δημοκρατική παράδοση που συνεχίζεται με το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων αυτής της περιόδου. Ωστόσο, στο πλήθος των γεγονότων ξεχωρίζουν ορισμένα για τη μαζικότητά τους: η υπόθεση των υπαξιωματικών του ΕΛΛΗ, το Κίνημα της 13ης Δεκεμβρίου 1967, το Κίνημα του Ναυτικού το 1973 και η Ανταρσία του ΒΕΛΟΥΣ. Στόχος του βιβλίου είναι να καταθέσει με χρονολογική τάξη τα διαθέσιμα τεκμήρια και να προσφερθεί, κατ' αυτό τον τρόπο, η δυνατότητα για μια συστηματική μελέτη και αξιολόγηση της αντιστασιακής δράσης του Πολεμικού Ναυτικού κατά την περίοδο αυτή.

Εφήμερα τα έργα του ανθρώπου και κυρίως εφήμερη η ύπαρξή του. Ο καλαίσθητος όμως κατάλογος της ομώνυμης έκθεσης, φαίνεται να επιθυμεί το «αιώνιο». Μήπως, λοιπόν, είναι η υπεραναπλήρωση του εφήμερου αισθήματος που διαπερνά την υπαρξή μας, αυτή ακριβώς η ανάγκη που φτιάχνει και τα σημαντικά (και αιώνια;) έργα; Στον μικρού σχήματος κατάλογο *Τα εφήμερα* (πρόλογος-επιμέλεια: **Μαρία Μαργακού**, εκδ. Μπάστας-

Πλέσσας, 1995) οι καλλιτέχνες **Αγγελίδης, Αδαμάκος, Ιωάννης, Λάππας, Λοϊζίδου, Μαλέκος, Νομίδου, Παπαδημητρίου, Παπασπύρου, Παπαφιλίππου, Σεμιτέκολο, Σκούρτης, Σκυλάκος, Στασινοπούλου, Τζεργιάς** αποτυπώνουν τη δική τους εκδοχή για το «εφήμερο» και, κατά την εκδοχή μου, για το «αιώνιο».

«**Ζωοδόχος Πηγή**» σανατόριο και «**Τα χελιδόνια**» πρεβαντόριο: είναι τα ονόματα των πρώτων ιδρυμάτων για την καταπολέμηση της φυματίωσης στην Ελλάδα που ιδρύθηκαν από το γιατρό **Γεώργιο Καραμάνη** στα Χάνια του Πηλίου το 1909. Την ενδιαφέρουσα έκδοση *Το μαγικό βουνό του γιατρού Καραμάνη* (Περιφερειακές εκδόσεις «έλλα», Λάρισα) την επιμελήθηκε ο επίκουρος καθηγητής του Ιατρικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας **Κωνσταντίνος Γουργουλιάνης**.

Πρόκειται για συλλογικό τόμο, καθώς περιλαμβάνει σειρά άρθρων που μας κατατοπίζουν και για την ιστορία της νόσου αλλά και για την ειδική περίπτωση του γιατρού Καραμάνη που έγραψε ένα σημαντικό κεφάλαιο στην αντιμετώπισή της. Και μια λιγότερο γνωστή πλευρά του ζητήματος: η **Άννα Καραμάνη** (μετέπειτα **Άννα Σικελιανού**) ήταν που θέλησε να δημιουργηθεί ένας χώρος περιθαλψής για παιδιά, και έτσι ιδρύθηκε το πρεβαντόριο «**Τα χελιδόνια**», το οποίο

νήθως ονομάζουμε «**λαϊκά φυλλάδια**». Η δεύτερη δεν φαίνεται να διαδόθηκε ιδιαίτερα. Γνωρίζουμε μόνο δύο χειρόγραφα αντίγραφα της και ένα τρίτο με λίγα αποσπάσματα, ενώ δύο φιλολογικές εκδόσεις πραγματοποιήθηκαν ταυτόχρονα το 1896.

Τώρα και η πεζή και η έμμετρη μετάφραση επανεκδόθηκαν μαζί, σε μια έκδοση εξαιρετικά έγκυρη από φιλολογική άποψη, με την επιμέλεια του **Γιώργου Παράσολου**. Ανάγνωσμα τερπνό, μιας και οι πρώιμες αυτές αποδόσεις διαβάζονται ευχάριστα· χρήσιμο για όποιον θέλει να εξοικειωθεί με την παλαιότερη λογοτεχνική γλώσσα· απαραίτητο για τους φιλόλογους: δίπλα στα κείμενα, μια περιεκτική εισαγωγή για τον Αίσωπο και τους *Μύθους*, για τις αρχαίες και τις μεταγενέστερες συλλογές τους, μια συστηματική παρουσίαση των βενετικών εκδόσεων και της χειρόγραφης παράδοσης, κριτικά υπομνήματα, γλωσσάρι, καθώς και αναδημοσίευση των χαρακτηριστικών που κοσμούσαν την πρώτη έκδοση. (Προσθέτω πως παράλληλα δύο ακόμα μελέτες για τη μετάφραση του Νούκιου ενός άλλου ερευνητή, του **Γιώργου Δανέζη**, δημοσιεύτηκαν πρόσφατα, ενώ πριν από πέντε χρόνια ολοκληρώθηκε μια διδακτορική διατριβή από την κυρία **Μαρία Παναγιωτοπούλου**, πάλι για τον Ανδρόνικο Νούκιο. Έτσι το πεδίο αρχίζει οπωσδήποτε να ξεκαθαρίζει περισσότερο).

Ο **Ανδρόνικος**, ή αλλιώς **Νίκανδρος, Νούκιος** –αν τελικά είναι αυτός ο μεταφραστής κι όχι απλώς ο επιμελητής της έκδοσης– έχει αφήσει αρκετά χνάρια που μας επιτρέπουν να τον γνωρίσουμε. Ακμάζει στα μέσα του 16ου αιώνα: αντιγραφείς χειρογράφων, στενά συνδεδεμένος με τους άλλους Κερκυραίους λόγιους της εποχής του, τον **Αντώνιο Έπαρχο** και τον **Νικόλαο Σοφιανό**, σταδιοδρόμησε όπως κι εκείνοι στη Βενετία. Πιο γνωστό έργο του είναι το *Αποδημίοι*, όπου σε ολόκληρα αρχαϊστικά ελληνικά περιγράφει τα ταξίδια του. Μια άλλη μετάφρασή του σε ύφος εξίσου, νομίζω, αρχαίζον μελετήθηκε πρόσφατα στη διδακτορική διατριβή

που μόλις ανέφερα. Στους αισώπειους μύθους ωστόσο πλησιάζει πολύ την κοινή νεοελληνική – δεν είναι καθόλου ο μόνος που εκφράζεται παράλληλα και στα «ελληνικά» και στη νεοελληνική.

Για τον **Γεώργιο Αιτωλό** δεν γνωρίζουμε παρά ελάχιστα. Ήταν πάντως αρκετά εγγράμματος, αντιγραφείς χειρογράφων κι αυτός, και φαίνεται πως οι σύγχρονοι τιμούσαν τις ποιητικές του ικανότητες: εκτός από τους *Μύθους* στιχούργησε τρεις ακόμα επαινετικές ρίμες για μέλη της οικογένειάς των Καντακουζηνών (θα βρισκόταν προφανώς στη δούλεψή τους) καθώς και κάποια *αρχαιοελληνικά* επιγράμματα· μια σάτιρά του που μνημονεύεται δεν έφθασε ως εμάς. Σταδιοδρόμησε στην Κωνσταντινούπολη, νωρίτερα πέρασε για κάποιο διάστημα από τη Βενετία (ίσως αυτό να σημαίνει και κάτι). Πέθανε το 1580.

Στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα, την εποχή δηλαδή που πρωτοεμφανίζονται έντυπα κείμενα στην νεοελληνική γλώσσα, συναντάμε τέσσερις ακόμα μεταφράσεις κειμένων: το 1526 η *Ιλιάδα* σε παράφραση του **Νικολάου Λουκάνη** (γνωστές επανεκδόσεις το 1603 και το 1640), το 1529 η *Ριμάδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου* (επανεκδόσεις: 1553, 1600, 1603 κ.ά. – η γνωστότερη πεζή «φυλλάδα» είναι μεταγενέστερη κατά ενάμιση αιώνα), το 1539 η μετάφραση της *Βατραχομουμαχίας* από τον Ζακυνθινό **Δημήτριο Ζήνο**, το 1544 ο *Παιδαγωγός*, δηλαδή το σύντομο *Περί παιδων αγωγής*, που αποδίδεται στον **Πλούταρχο**, μεταφρασμένο και τυπωμένο από τον **Νικόλαο Σοφιανό** – είναι το μόνο που δεν γνώρισε επανέκδοση. Πέντε δηλαδή τίτλοι από τους δεκαεννιά «νεοελληνικούς» που γνωρίζουμε ότι τυπώθηκαν ως τα 1550. Προτού ωστόσο εντυπωσιαστούμε από την αναγέννηση των αρχαίων κειμένων, θα πρέπει να προσέξουμε ότι πρόκειται περισσότερο για κείμενα ηθικοπλαστικά, καταξιωμένα από σχολική εκπαίδευση αιώνων, ή πάλι παγκόσμιας ακτινοβολίας και στη διάρκεια του Μεσαίωνα, όπως η *Ιλιάδα* ή τα κατορθώματα του Μεγά-

λου Αλεξάνδρου, τα οποία οι εκδότες, ιταλοί και έλληνες επιχειρηματίες, θεώρησαν ως σίγουρα προϊόντα. Κάτι τέτοιο συνέβη και με τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες. Η ιταλική μετάφραση των *Μύθων* πρωτοτυπώθηκε στα 1479 κι ως τα μέσα του επόμενου αιώνα είχε πάνω από είκοσι επανεκδόσεις, ενώ η αντίστοιχη γαλλική το 1484 είχε δεκατρείς τουλάχιστον επανεκδόσεις στο ίδιο διάστημα και η ισπανική το 1489, πέντε (στηρίζομαι σ' έναν πρόχειρο έλεγχο που έκανα με βάση το παλιό βιβλιογραφικό εγχειρίδιο του Brunet). Η παρουσία λοιπόν του Αισώπου, του Μεγαλέξανδρου ή του Ομήρου δεν συνιστά υποχρεωτικά ανανεωτική βούληση, ούτε αναζήτηση στηριγμάτων για μια ανάπτυξη της ελληνικής συνείδησης. Περισσότερο ίσως δηλώνει μια επίμονη προσκόλληση στον μεσαιωνικό κόσμο. Μολονότι διαθέτουμε λιγότερα δεδομένα για το κλίμα της Κωνσταντινούπολης, φτωχότερο οπωσδήποτε και σε πνευματικές δραστηριότητες, κάτι τέτοιο θα πρέπει να πιθανολογήσουμε και για την έμμετρη μετάφραση του Γεώργιου Αιτωλού.

Ωστόσο, μεσαιωνικές επιβιώσεις ή όχι, μικρά ή μεγάλα κείμενα, εκδοτικές αποτυχίες ή επιτυχίες, όλα μαζί –στα οποία πρέπει κάποια στιγμή να συναριθμήσουμε και τα χειρόγραφα (που είχαν εκείνα τα χρόνια εντονότερη παρουσία και επίδραση από τα έντυπα) και, βέβαια, την αρχαϊστική παραγωγή– φανερώνουν μια αναζωπύρωση της «αρχαίας κληρονομιάς» στο 16ο αιώνα, η οποία δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητη. Κάτι κινείται προς αυτή την κατεύθυνση. Όμως ο εύλογος κατ' αρχήν παραλληλισμός με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά φαινόμενα μπορεί, φοβούμαι, να μας οδηγήσει σε μια παραπλανητική εικόνα.

Ως πρόσφατα λογαριάζαμε τη λογοτεχνική πορεία στον ευρύτερο κρητο-επτανησιακό χώρο κάπως ευθύγραμμη: μια σταδιακή εξέλιξη που στα τέλη του 16ου και στις αρχές του επόμενου αιώνα έφτασε φυσιολογικά στη μέγιστη λάμψη της. Η καίρια επισήμανση

ΓΕΡΑΚΙ ΚΑΙ ΑΗΔΟΝΙ

Το αηδόνι εκάθετον εις δένδρον και εκελάδει, και ένα γεράκι το είδε και το επίασε να το φάγει. Και το αηδόνι λέγει προς το γεράκι: «Μη με φάγεις, ότι ειμί πολλά μικρόν και δεν σου θέλω χορτάσει την κοιλίαν. Πλην αν θέλεις να χορτάσεις, κυνήγησε από άλλα όρνεα μεγαλύτερα.» Και το γεράκι λέγει ότι: «Αωλός είμαι, εάν την τροφήν οπού έχω εις το στόμα μου αφήσω και γυρεύω άλλην οπού δεν την βλέπω.»

Ο μύθος δηλοί ότι πολλοί άνθρωποι είναι τόσο πολλά τρελοί, ότι, διά να ελπίζουν να κερδίσουν περισσά, χάνουν και εκείνο οπού έχουν εις τα χέρια.

• Η πεζή παράφραση του Ανδρόνικου Νούκιου.

ΑΗΔΟΝΙ ΚΑΙ ΓΕΡΑΚΙ

Αηδόνι σ' δένδρον κάθεται, σαν είν' συνηθισμένον, και ετραγώδειε έμορφα εκεί το οργισμένον.

Ένα γεράκι είδεν το, που ήτον πεινασμένον,

απάνω του εχούμηξεν ωσάν το λιμασμένον· επίασέ το με θυμόν διά να το ξεσκίσει, και κείνο το εδέετον οδιά να το αφήσει.

Το έλεγε πως είν' μικρόν, ποσώς φαγί δεν έχει, άλλο πουλί να καρτερεί, μεγάλο να παντέχει,

να φάγει τότε περισσά, σαν πρέπει να χορτάσει, και κείνο που 'ν' πολλά μικρόν άδικα μην το χάσει.

Τότε εκείνο γύρισεν, είπε προς τ' αηδόνι:

«Τα λόγια που με λαλείς λωλοί τα κάμνουν μόνοι: ν' αφήσω 'γώ το έτοιμον φαγί οπού 'χω τώρα και να παντέχω νηστικόν να φάγω άλλην ώρα.»

Επιμύθιον

Ο μύθος λέγει: όποιος το έτοιμον δεν πιάνει

και με ελπίδα να θαρρεί, τον λογισμόν του χάνει

• Η έμμετρη παράφραση του Γεωργίου Αιτωλού

τρον και του Ερωτόκριτου ν' αποτελεί καινούριο βλαστάρι, να στηρίζεται περισσότερο στην τομή παρά στη συνέχεια. Ίσως μια καινούρια γενιά να πήρε τα ηνία. Μια γενιά που δεν σπούδασε τα ελληνικά παρά μαθήτευσε με το λατινικό αλφάβητο και συνδέθηκε έτσι πιο σφιχτά με την ιταλική παράδοση – κάτι δηλοί, νομίζω, ότι τ' αριστουργήματα της κρητικής ποίησης είναι συχνά γραμμένα με λατινική γραφή. Ίσως η «χλομή αναγέννηση» του Ανδρόνικου Νούκιου και των συγχρόνων του να μην άγγιξε και τόσο την Κρήτη – στηρίχτηκε άλλωστε σε Επτανήσιους κυρίως. Η πραγματική ανανέωση της λογοτεχνίας μπορεί να πραγματοποιήθηκε χάρη στην αποκοπή από την «ελληνική» παράδοση.

Εξίσου χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση του Γεωργίου Αιτωλού. Η έμμετρη παράφραση των μύθων, παρά την όποια δεξιότητά της, είναι περισσότερο ένας επιπλέον μάρτυρας μιας μακράς απουσίας της λογοτεχνίας από την καθημερινή ζωή. Για αιώνες στην Κωνσταντινούπολη – και στο χώρο που επηρεάζει – η χρήση του έμμετρου λόγου δεν οδηγεί προς τη φαντασία, τη φυγή έστω, τη λογοτεχνική δημιουργία. Η καλλιέργεια της γραπτής νεοελληνικής γλώσσας απέφερε απλώς κάποιες έμμετρες αφηγήσεις, δεν δημιούργησε μαγνητικό πεδίο (ή δεν υπήρχε μαγνητικό πεδίο τέτοιο που να δημιουργεί γραπτή λογοτεχνία) και οι λιγοστές πνευματικές δυνάμεις καταναλίσκονταν στην εκμάθηση και την επίδειξη των αρχαίων ελληνικών. Η μετάφραση των Μύθων του Αισώπου ήταν, ή απέβη, τυχαία· δεν άφησε ούτε μαγιά, όσο ξέρουμε.

Η ενσωμάτωση του κλασικού υλικού λοιπόν στην νεοελληνική λογοτεχνική παραγωγή δεν λειτούργησε προωθητικά ούτε στον βενετικό ούτε στον ελλαδικό χώρο. Το μπόλι δεν επίασε, προφανώς γιατί ο κορμός δεν διέθετε επαρκείς χυμούς.

Οι απουσίες έχουν κι αυτές τα δικαιώματά τους στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Αλέξης Πολίτης

οργάνωσε και διηύθη η ίδια όσο καιρό έζησε στο Πήλιο με τον πρώτο της σύζυγο.

Η Κρήτη και η ιστορία της είναι ένα εκλαϊκευτικό βιβλίο γραμμένο από τους Γιάννη Χρηστάκη και Γεώργιο Πατεράκη (εκδ. Καλέντης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1995).

Ξεκινά από τους μινωικούς χρόνους και φτάνει ως τις μέρες μας, προσπαθώντας να συνθέσει το μύθο με την ιστορία. Για να εκτιμήσει κανείς αυτό το βιβλίο πρέπει να θέσει ως προϋπόθεση την δυσκολία να συμπυκνωθεί η μακραίωνη ιστορία της Κρήτης, ιστορία τεσσάρων και πλέον χιλιετιών, σε 588 σελίδες. Είναι προφανώς ένα βιβλίο αγάπης που φανερώνει την ειδική αδυναμία που τρέφουν οι Κρήτες για την ιδιαίτερή τους πατρίδα.

«Θα έλθεις. Θα ανοίξεις την ξύλινη πόρτα της αυλής, το χρώμα της ξεχώριζε, τώρα έχει ξεφτίσει. Δυο δρασκελιές χώριζαν τα σπίτια. Η αυλή θα είναι τό ίδιο όμως λευκή, καλοασβεστωμένη. Οι μαυροφόρες θα κάθονται στα πεζούλια, στους ίσκιους. Θα 'χουν κατεβάσει χαμηλά στο μέτωπο τις μαντήλες. Και τις ξεθωριασμένες τους πλεξούδες θά 'χουν λυτές στους ώμους. Δεν βλέπουν. Δεν θα σε δουν. Θα προσπεράσεις.»:

Δημήτρης Τσατσούλης, Το νύχι της γάτας (εκδ. Δελφίνι, 1994).

ο χαρτοκόπτης

του Αρνόλδου van Gemert ότι γύρω στα μέσα του 15ου αιώνα, στα χρόνια της Άλωσης δηλαδή, παρατηρούμε μια έντονη υποχώρηση στις ιδεολογικές επιλογές της λογοτεχνίας στη βασική κοιτίδα αυτής της παράδοσης στην Κρή-

τη, κι ότι ως τα 1550 πάντως μπορούμε να διαπιστώσουμε μια αξιοσημείωτη παρακμή της καλλιέργειας των αρχαιοελληνικών γραμμάτων στο νησί, μας υποχρεώνει να αλλάξουμε προοπτική. Ίσως η άνθηση του κρητικού θεά-

Όνειρα ξαναδοσμένα

Ένας χρόνος χωρίς τον Μάνο Χατζιδάκι

ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΝΩΠΗ η φυσική απουσία (και τόσο επώδυνα συνεχής η υπενθύμισή της), ήταν και είναι τόσο διαρκής η δημιουργική παρουσία του Μάνου Χατζιδάκι στη ζωή μας, που γίνεται δύσκολο πολύ να πιστέψουμε ότι τούτο το έργο ζωής τελείωσε, οριστικά. Και μοιάζει σαν, μόλις σήμερα, μέσ' στην αμετάκλητη αυτή παύση, ν' αρχίζουμε να συνειδητοποιούμε πραγματικά τον εντελώς εξαιρετικό χαρακτήρα της μουσικής του, τον ανεξάρτητο απ' τη δική μας απόλαυση. Γιατί, όσο ζούσε, μας συντρόφευε αδιάκοπα, σαν μια απαραίτητη συνθήκη της δικής μας ζωής. Αλλά τώρα, σιγά σιγά, το κάθε έργο αναδεικνύει ανάγλυφο το περίγραμμά του, κι αποκαλύπτει την ιδιαίτερη θέση που εξαρχής κατείχε ακλόνητα:

Ο ευφάνταστος εκλεκτισμός της *Αχιβάδας*, η ομορφιά των *Λαϊκών ζωγραφιών*, των *Πασχαλιών*, του *Σκληρού Απρίλη* και των *Πέριξ*, που γεννιέται απ' την αγάπη για τα τραγούδια αυτά, η ευάερη γεωμετρία της *Ρυθμολογίας*, η σοβαρή τρέλα της *Μυθολογίας*, η αφοσίωση και ο πόνος (πάντα σεμνός κι ελεγχόμενος) του *Κύκλου του C.N.S.*, η ώριμη φρεσκάδα των *Reflections* (από τις γονιμότερες συναντήσεις Ανατολής και Δύσης, ηλικίας και νεότητας), το μαγικό παιχνίδι των *Ορνίθων*, το γλυκόπικρο ιριδίζον *Χαμόγελο της Τζοκόντας*, η πολύπλοκη ελευθερία, μουσική και ερωτική, του *Sweet Movie*, το συναισθηματικό βάρος και η ποιητική ισορροπία του *Μεγάλου Ερωτικού*, η αβίαστη λαϊκότητα της *Αθανασίας*, η αυστηρότητα της *Μελισσάνθης*, η τρυφερότητα της *Σκοτεινής Μητέρας*, το σύγχρονο καλειδοσκόπιο της *Οδού Αθηνάς*, η ελληνικότητα των *Μύθων μιας Γυναίκας*.

ΟΛΑ ΑΥΤΑ, που τα θεωρούσαμε δεδομένη, αν και ανέλπιστα ευτυχή, υπόκρουση του εσωτερικού και εξωτερικού μας βίου, φανερώνονται τώρα κοσμήματα ξεχωριστά και διαλεχτά, που μας χάρισε ένας και μόνο άνθρωπος: απίστευτο. Τόσο μας ταιριάζουν, ώστε ξεχνάγαμε ότι, πρώτ' απ' όλα, εκφράζουν το δημιουργό τους, που δεν έπαυε να συσσωρεύει μέσα του και να εφευρίσκει, να αφουγκράζεται και να μας προσφέρει, νέες όψεις κάθε τόσο. Όλες δικές-του, που γίνονται αμέσως και δικές μας. Γιατί, όπως μας έλεγε, ήταν τα ίδια τα όνειρά μας, ξαναδοσμένα.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ, δεν έχουμε πια να προσμένουμε το καινούργιο έργο του Μάνου Χατζιδάκι. Είναι η αλήθεια ότι μας τυραννούσε γλυκά με αλλεπάλληλες καθυστερήσεις και ακυρώσεις – αλλ' η ψυχή μας ήταν ήδη πλουτισμένη από τη γνώση πως κάτι νέο και ωραίο, άγνωστό μας ακόμη, μας ετοίμαζε. Αρκούσε που το είχε βρει εκείνος: είχε γίνει πια κτήση σταθερή για όλους μας, κι ας μην το μαθαίναμε ποτέ.

ΕΤΟΥΤΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ φανταζόμασταν πως θα συνεχιζότανε αιώνια, ή, τουλάχιστον, για όσο θα ζούσαμε εμείς. Εγλωστές από αγάπη, αν γίνεται.

Σῶμα, θυμήσου ὄχι μόνο τό πόσο ἀγαπήθηκες

Ὁ ὄρκος τῆς μνήμης καί ἡ ἀναζήτηση τοῦ χαμένου παραδείσου τῆς εὐτυχίας ὁδηγοῦν τούς δύο παλιούς ἐραστές στὸν τόπο τοῦ φεγγαριοῦ καί τῆς πρώτης μαγείας.

Ὁριμοί καί κουρασμένοι, θά ζήσουν ἐκεῖ ἓνα ἄλλο πάθος μέσα ἀπὸ τίς μνήμες καί τὴν ἀγρυπνία τοῦ σώματος. Γιατί τό σῶμα θυμᾶται ὄχι μόνο τὴν ἀγάπη. Θυμᾶται τὸν πόνο καί τὴν ἐρημία. Τὴν ἄδυσο πού κουβάλησε ἀπὸ τίς περιπλανήσεις του. Καί προφητεύει.

Ἔτσι, ὁ παρόντας χρόνος διώνεται σὰν ἀντήχηση τοῦ παραδείσου πού χάθηκε. Μὲ ὅλη τὴ φόρτιση πού δημιουργεῖ ἡ νοσταλγία τοῦ χαμένου.

Ἐκείνη: Ἕνας ἄνθρωπος πού ἀγωνίστηκε, πού φώναξε τίς ιδέες της, πού ἔζησε τὴ θυσία.

Ἐκεῖνος: Ὁ γιὸς τοῦ παλιοῦ μύθου.

Κουβαλοῦν καί οἱ δύο ἓνα ἀντίστοιχο τραῦμα, ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία, καί εἶναι αὐτό πού θά τοὺς φέρει ξανά στὴν ἴδια παράλληλο, νικημένους καὶ ὠραίους – μ' αὐτὴ τὴν ὁμορφιά πού δίνει στὰ πρόσωπα ἢ συμπόνια.

Τό μυθιστόρημα ἔχει τὴ μαγεία τῆς ποιητικῆς γραφῆς, πού ἐδῶ γίνεται μαγεία τῆς μνήμης καί μαγεία τοῦ χαμένου χρόνου.

ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ:

- Μὲ τὴ λάμπα θυέλλης
- Λυκόφως τῆς μοναξιᾶς
- Ναταλία καί Χριστίνα
- Ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων (ποιήματα)

ΜΑΡΙΑ ΛΑΜΠΙΑΔΑΡΙΔΟΥ-ΠΟΘΟΥ

Σῶμα, θυμήσου
ὄχι μόνο τό πόσο
ἀγαπήθηκες

ΚΑΛΕΝΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΕΝΤΗΣ

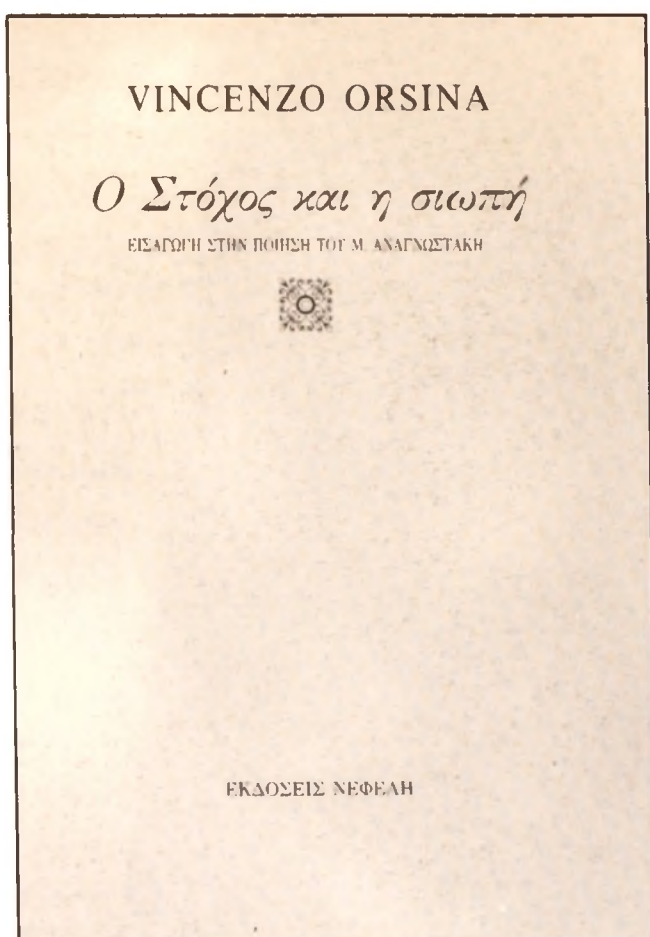
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 5 • 106 79 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: 36 01 551 • FAX: 36 23 553

VINCENZO ORSINA

Ο ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΙ Η ΣΙΩΠΗ

Εισαγωγή στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Πρόκειται για ένα κριτικό μελέτημα που διαλέγεται συνολικά με τα γραπτά του Μανόλη Αναγνωστάκη. Ο Βιτσέντσο Ορσίνα, επιδιώκοντας να προσεγγίσει τους γενετικούς κώδικες των *Ποιημάτων* του Μ. Α., χρησιμοποιεί όχι μόνον τα γραμματολογικά δεδομένα τους, αλλά και τις μαρτυρίες του ίδιου του ποιητή και προστρέχει σε συγκρίσεις με το έργο συγχρόνων του ποιητών ιδίου φρονήματος, όπως σε προγενέστερους με τους οποίους εμφανίζει να έχει μια ανάλογη υφολογική συμπεριφορά. Χωρίς προσκολήσεις στο πνεύμα και το γράμμα μιας οποιασδήποτε μετασημειολογικής ή αποδομιστικής θεωρίας, αναζητεί κυρίως την οργανική σχέση ανάμεσα στο λόγο και την ποιητική εκφορά του, ανάμεσα στην πολιτική στάση με την ευρύτερη δυνατή έννοια και στην ποιητική συγκρότησή της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Πρωθούν το καλό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80. ΤΗΛ.: 3607744